

Fig. 1. Kirken i landskabet, set fra nordvest fra Båring Banke. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The church in the landscape seen from the north west from Båring Hill.*

ASPERUP KIRKE

VENDS HERRED

Kirken fremgår tidligst af de skriftlige kilder 1434, da Andreas Olufsen nævnes som dens præst. Han omtales 1440-50 tillige som bispens official i Vends Herred og har rimeligvis haft residens i Middelfart.¹ Kirkens præsteskab omfattede 1440 også Niels Jensen, »Præst, Capelan i Aspedorp«.² Formentlig har *patronatsretten* på dette tidspunkt tilhørt bispestolen og kirken været et *beneficium* tillagt herredets official. Således var Andreas Olufsens efterfølgere i Asperup, Mads Bang (-1461-84-)³ og Hans Nielsen (-1517-27-)⁴, også officialer. Efter reformationen 1536 kom kirken i Kronens eje. Kirketienden ses senere forlenet eller fæstet til borgmestre i Middelfart.⁵ Patronatsretten blev 1686 afhændet til Jørgen Rantzau og Marsille von Gabel, der samtidig fik 15 andre fynske kirker.⁶ Kirken blev året efter solgt af Rantzau til assessor ved admiralitetskollegiet, Hans Knudsen (†1696), der forinden havde erhvervet annekskirken Roerslev.⁷ Hans Juul, råd- og handelsmand i Middelfart, købte 1689 en halvpart af Asperup og Roerslev kirker, men solgte 1698 denne andel til for-

nævnte Hans Knudsens søn og arving, Nicolai Windz til Sandagergård, der således blev eneejer.⁸ Windz solgte 1699 begge kirker til Kaj Ahlefeldt til Hindsgavl.⁹ Kirken lå herefter til Hindsgavl, indtil den overgik til *selveje* 1. jan. 1911.¹⁰

Anneksforhold. 1517 fik den pavelige kapellan og notar Oluf Bang (†1522) pavelig provision på Asperup Kirke og dens unavngivne annekskirke.¹¹ At der var tale om Roerslev Kirke, fremgår af et præsentationsbrev 1527 til Hans Bang.¹²

I nyere tid er Vor Frue på et usikkert grundlag nævnt som *vernehelgen*.¹³ Kirkens regnskabsbog omtalte 1644 et *Vor Frue alter*, der årligt havde modtaget 4 album (dvs. penninge). Dette var rimeligvis et andet alter end højalteret (jf. altertavlefigur nr. 1). Kirkens gods omfattede desuden otte jordstykker i Asperup og Båring samt et smedested i Båring.¹⁴ Ved ekstraskatten 1524-26 ('landehjælpen') svarede kirken 20 mark, den højeste takst i herredet sammen med Brenderup, Gelsted, Husby og Vejlbj.¹⁵

Fig. 2. Luftfoto af Asperup Kirke set fra sydvest. Foto Aalborg Luftfoto o. 1948-52. I KB. – *Aerial photograph of Asperup Church seen from the south west.*

Sagn. I præsteindberetningerne til Ole Worm 1623-25 berettes om bakken Kirkebjerg i Båring ejerlav, at det oprindeligt var planen at opføre kirken der («kircken schulle der haffue weret funderit, och hues om dagen er bleffuen bygt er om natten nedbrudt»). Der blev også fortalt om spøgeri på lokaliteten.¹⁶ Det

kan ikke udelukkes, at sagnet (eller stednavnet) henviser til en nedrevet kirke i nærheden af den efter år 1500 nedlagte landsby Bolby (el. Borup) nord for Båring.¹⁷

Arkæologiske fund. To knapper af ben er fundet i forbindelse med istandsættelsesarbejde i kirken 1986.¹⁸

Fig. 3. Matrikelkort. 1:10.000. Opmålt 1781 af Rasmus Lemming og udskiftet 1790 af Johannes Nicolai Berg. Tegnet af Freerk Oldenburger 2021. – *Cadastral map.*

Kirken er opført på sydsiden af Båring banke (jf. fig. 1), der hæver sig gennem sognets nordlige halvdel. Den ligger centralt i sognet og midt i Asperup, der fordeler sig i to klynger, henholdsvis sydvest og øst for kirke og præstegård. Den formodede udflytterby var allerede før udskiftnings tid vokset sammen med den mere befolkede og antagelig ældre Båring, der ligger mindre end 1 km mod nord. Sognet omfatter desuden byen Kærby (mod øst), i middelalderen desuden den nedlagte Bolby (el. Borup) nordligt i sognet. Sognegrænsen mod Brenderup følger Pavebæk.

Asperups bygade bugter sig øst og syd om kirkegården, mens en nyere omfartsvej løber på vestsiden. Mod nord findes et græsareal og det tidligere stationsterræn (jf. fig. 2) fra Nordvestfynske Jernbane (1911-66).

Kirkegården er ad flere omgange udvidet fra godt 4.000 m² o. 1800 til nu omtrent det dobbelte. O.

1864 indtog man et stykke mod vest og o. 1889 en stribe mod nord.¹⁹ En større udvidelse mod både vest og syd fandt sted 1948–49 efter et projekt ved kirkegårdsinspektør Gravesen, Svendborg.²⁰ Senest er kirkegården udvidet mod syd 1973; den sidste del af anlægsarbejdet (ved landskabsarkitekterne Klaaborg, Lindholt og Moos) blev afsluttet 1978.²¹

Hegn. Det ældre kirkegårdsafsnit hegnes mod syd og øst af en mur fra 1914 af cementsat, kløvet kamp (med cementafdækning).¹⁹ Mod nord står et kampestensdige, der blev flyttet o. 1889;¹⁹ den vestligste del af forløbet (fra 1948) består dog af kløvet kamp.²² Mod vest og omkring det nyeste afsnit står levende hegn (bl.a. syren og snebær).

†*Hegn.* Den søndre side af 'ringmuren' (dvs. kirkegårdsmuren) skulle 1638 udbedres med tagsten, og den nordre side reparerer med kampesten.²³ 1666 blev mursten og tagsten fra kirkegården, antagelig fra den ovennævnte mur, indsamlet og anbragt i våbenhuset.²⁴ Dette udsprang formentlig af en beslutning om ikke længere at bruge tegl i kirkegårdsmuren, men udelukkende kampesten, idet man året efter 'oplagde' 143 meter af grunden og 'opsatte' 152 m nedfalden mur.²⁵ Ved en ekstraordinær synsforretning 1699 (i forbindelse med ejerskifte) er det da også kun kampesten, der nævnes som nødvendigt materiale ved en påkrævet reparation af 56 m kirkegårdsmur.²⁶

Hovedindgangen mod øst fra 1880 har køreport og to flankerende fodgængerlårer. Den lukkes ved fire sortmalede smedejernsfloje hængt i to høje, cementpudsede piller med pyramideafdækning. Køreportens floje bærer to rektangulære støbejerns-plader med reliefindskrift, hhv. dateringen »1880« og kronede initialer »NBF« for kirketiendeeren Niels Basse Fønss til Hindsgavl (1827–1907). En indgang mod syd (ud for våbenhuset) fra 1914¹⁹ har sortmalede smedejernsfloje med liljespidser hængt i piller svarende til hovedindgangens, men lavere; her er kirkens parkeringsplads anlagt. En låge flankerer graver- og toiletbygningen.

†*Indgange.* Der har været murede portaler mod øst og nord samt en muret indgang af mere beskeden karakter mod syd. 1637 havde kirkeværgerne udgift til opførelse eller reparation af en muret portal (»grundmuret Suibue, som Kirckelaagen henger vdi«).²³ Den østre kirkeport nævnes 1699.²⁶ Dens karakter af muret portal fremgår af en synsforretning 1879 kort før dens nedrivning, da 'indgangsporten mod præstegården' var forfalden, og 'buen' skulle fjernes hurtigst muligt.²⁷ De murede portaler mod nord og syd nævnes 1817, da der manglede tagsten over 'den nordre port' og 'den søndre låge'.²⁸ 1864 skulle den 'nordre, murede indkørselsport' ombygges ved at fjerne en 'tilbygning' på østsiden, antagelig en fodgæn-

Fig. 4. Kirken set fra sydvest. Foto Niels Termansen 1918. I NM – *The church seen from the south west.*

Fig. 5. Kirken set fra syd. Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *The church seen from the south.*

gerlåde, og en stente på vestsiden.¹⁹ I forbindelse med kirkegårdsudvidelsen mod nord o. 1889 blev nordportalen nedbrudt og erstattet af 'en almindelig låge'.¹⁹ Nordindgangen har antagelig været uden betydning efter åbningen af jernbanen 1911 (jf. ovf.).

†*Kirkeriste*. 1637 sattes en ny rist ved nordindgangen.²³ 1668 omtaltes desuden riste ved syd- og østindgangene.²⁴

Kirkegårdsbygninger. Et nygotisk kapel med hvidkalkede teglstensmure og sadeltag med røde vingetegl er o. 1917 opført på kirkegårdens sydlige del.²⁹ De kamtakke gavle har rundbuefrise, og langsiderne har falsgesims. Såvel over nordgavlens fladbuede døråbning som over sydgavlens tre rundbuede vinduer er et spinkelt kors. Et (†)*sprøjtehus* (jf. fig. 2) fra o. 1862 (jf. †brandredskaber s. 6573) er ombygget til *graver- og toiletbygning* og fremstår nu med hvidkalkede teglstensmure og sadeltag med røde vingetegl. Det blev 1948 overtaget fra sognerådet og ved udvidelsen samme år indlemmet i kirkegården i første omgang med funktion som redskabs- og brændelsrum, senere

som fyr- og toiletrum (jf. s. 6572).²¹ Et opholdsrum for graveren blev tilføjet ved en til- og ombygning 1986 (ved arkitektfirmaet Brøgger, Gistrup),³⁰ mens et nyt graverkontor er tilføjet ved en udvidelse 2020 (ved Fjordhauge's Arkitekt & Ingeniørfirma, Gelsted).³¹

†*Bygninger*. En †*kirkelade* var 1589 i god stand (»En herlige Kerkelade, holdis ved god Heffid«).³² Den blev 1655 solgt til Hårslevs sognepræst, Jørgen Mortensen.³³ †*Nødtørftshus*, o. 1917, opført som tilbygning på kapellets vestside (jf. fig. 2); fjernet 1968.³⁴

Beplantning. Langs syd og østskellet står kastanjetræer, langs nord (mellem hække af røn) ask og ahorn, langs vest røn. †*Beplantning*. Asketræer omtaltes også 1818.³⁵ 1821 forlød det, at kirkegården var planeret og 'til dels beplantet', mens gravstederne blev vedligeholdt af deres ejere og gangene af gravstedsejerne på skift.³⁶ 1826 blev der efterlyst et regulativ for kirkegården, idet 'der hist og her lå enkelte grave skjult af tidsler og urter'.³⁶ 1862 ville man fælde en røn, to kastanjer og et kirsebærtræ, der alle kastede skyggede ind i koret.¹⁹

BYGNING

Den romanske kirke består af et kor med $\uparrow$ apsis samt skib. I senmiddelalderen blev koret overhvalvet. Apsiden blev nedrevet, og koret fik en østforlængelse, der er jævnbred med skibet og med samtidigt hvælv. Det oprindelige kors hvælv blev fornyet. Også i senmiddelalderen blev et tårn med samtidigt trappehus opført vest for det da afkortede skib. Der indbyggedes hvælv i skibet, og der tilføjedes et våbenhus på skibets sydside. Kirkens orientering er omtrent solret.

Grundplan. Den romanske kirke bestod af et skib, der nu er ca. 14 m langt og ca. 10 m bredt og et lidt smallere kor med $\uparrow$ apsis.

Materiale og teknik. $\uparrow$ Apsis, kor og skib er opført som kassemure med en ydre skal af granitkvadre over en profileret dobbeltsokkel med et nedre led med skråkant og et øvre led med vulst over en hulkel og en rille (s. 6306, fig. 4).³⁷ Adskillige krumme sokkelkvadre fra $\uparrow$ apsis er genanvendte i den senmiddelalderlige korforlængelse (s. 6550, jf. fig. 7-9).³⁸ Skibet, der er temmelig kort i forhold til bredden og størrelsen af det samtidige kor, er tydeligvis afkortet i vest (jf. s. 6554). Kor og skib afsluttes foroven af et nyere savskifte og en falsgesims (jf. s. 6564).

Døre og vinduer. Den romanske syddør, der sidder meget langt mod vest (jf. s. 6554), er bevaret, omend ombygget (jf. fig. 39 og s. 6569), mens den nordre $\uparrow$ dør er tilmuret med granitkvadre og tegl i murflugten. Dens vestre vange står nogenlunde bevaret ca. 3 m fra skibets nuværende, vestre afslutning, og dens rundbuede stik af granit står relativt velbevaret vest for skibets nordvindue (jf. fig. 10 og s. 6554). Et rekonstrueret romansk vindue i korets nordmur (jf. fig. 37) står tilmuret umiddelbart inden for murflugten. Vinduet blev i forbindelse med en restaurering af kirken 1983 genfundet, da denne del af nordmurens ydre skal af granitkvadre (fig. 106) blev nedtaget og genopsat. Her blev tillige fremdraget en romansk vinduesramme af egetræ, der var tildannet af én planke (fig. 11-12 og 104-05), ca. 40 cm bred, højst 138 cm høj (med buet overkant) og ca. 3 cm tyk. I rammen var udskåret en rundbuet åbning, der var ca. 26 cm bred og ca. 65 cm høj. Vinduesrammen havde ikke glasfals, men var affaset til begge sider; talrige spor af søm viste, at mindst to glasruder til forskellig tid havde været fastsømmet til ydersiden. Rammen var indmuret ved murens opførelse.³⁹ Vinduesrammen kunne ved dendrokronologiske undersøgelser dateres til o. 1170 (jf. s. 6569), hvil-

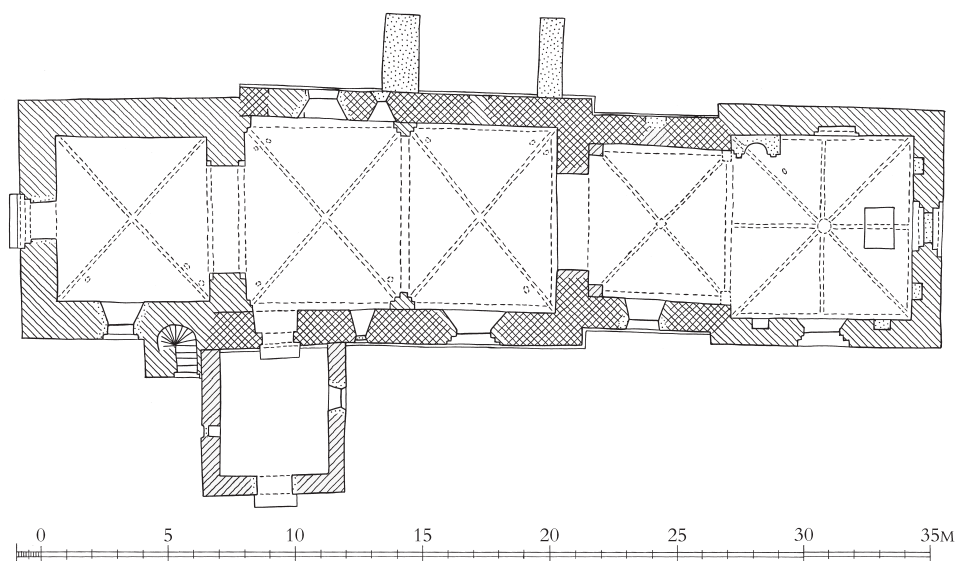

Fig. 6. Plan. 1:300. Målt af Thomas Havning 1925, suppleret af Kirstin S. Eliassen og tegnet af Freerk Oldenburger 2023. Signaturforklaring s. 11. – *Plan.* Key on p. 11.

Fig. 7. Korforlængelsens østgavl (s. 6550) med genanvendte buede kvadre fra $\dagger$ apsis, set fra nordøst. Foto Arnold Mikkelsen 2021. – The chancel extension's east gable wall with re-used curved ashlars from the $\dagger$ apse, seen from the north east.

Fig. 9. Korforlængelsens nordside med genanvendte sokkelsten (s. 6550 og jf. fig. 37) og buede kvadre fra tåpsiden (s. 6550), set fra nordøst. Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *The chancel extension's north side with re-used footing stones and curved ashlars from the tåpse, seen from the north east.*

ket samtidig kunne datere denne bygningsdel. Et tåromansk vindue i skibets nordmur, omtrent midt mellem de to støttepiller, er tilmuret i murflugten (jf. fig. 37). Yderligere et tåvindue, der delvist er skjult af den vestre støttepille (jf. fig. 10), skimtes ved pillens vestside og er synligt i skibets tagrum (fig. 14). Ligeledes ses i skibets sydside et romansk vindue, hvis yderside er rekonstrueret (jf. fig. 5, jf. fig. 110 og s. 6549); også dette ses i skibets tagrum (jf. fig. 13). Lysningen sidder meget tæt på ydre murflugt. Vinduet blev ommuret i tegl endnu i senromansk tid (jf. ndf.).

Kirkens *indre* er af rå kamp. I skibets østre hjørner ses fremspringende murpartier, hvis øvre af-

slutninger stiger opad mod øst, nu især tydeligt i sydsiden. En beslægtet udformning ses i Ejlbj (s. 5824), Melby (s. 5875) og Kauslunde (s. 6313); som dér kan årsagen være, at koret er opført først med et par støttepillelignende partier op mod triumfmurens vestside. Disse blev så efterfølgende indfatte af skibets langmure. Såvel kor som skib havde oprindeligt fladt loft. Der ses rester af pudse, kalkede overmure bl.a. ved de to på indersiden synlige romanske vinduer (jf. fig. 5 og 14).

Korbuen, der stadig er relativt smal og rundbuet, er ombygget i tegl (s. 6550). De oprindelige, profilerede kragbånd af granit (fig. 109) er genanvendt i den ombyggede korbue (s. 6550).

Taggavle. Korgavlen er forsvundet ved korforlængelsen (s. 6550). Triumfgavlen af rå kamp står stort set bevaret; dog er dens nordre del erstattet med murværk af gule teglsten i normalformat, hvori der er en åbning til koret. Dennes overdækning er udført som et lige, skråtstillet stik, der

Fig. 8. Korforlængelsens sydside med genanvendte sokkelsten og buede kvadre fra tåpsis (s. 6550), set fra sydvest. Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *The chancel extension's south side with re-used footing stones and curved ashlars from the tåpse, seen from the south west.*

Fig. 10. Vestre del af skibets nordside med ombygning af nordvestre hjørne (s. 6554) samt †norddør (s. 6545), set fra nord. Foto Arnold Mikkelsen 2021. — *Western part of the north facade of the nave with rebuilding of the north west corner and the †north door, seen from the north.*

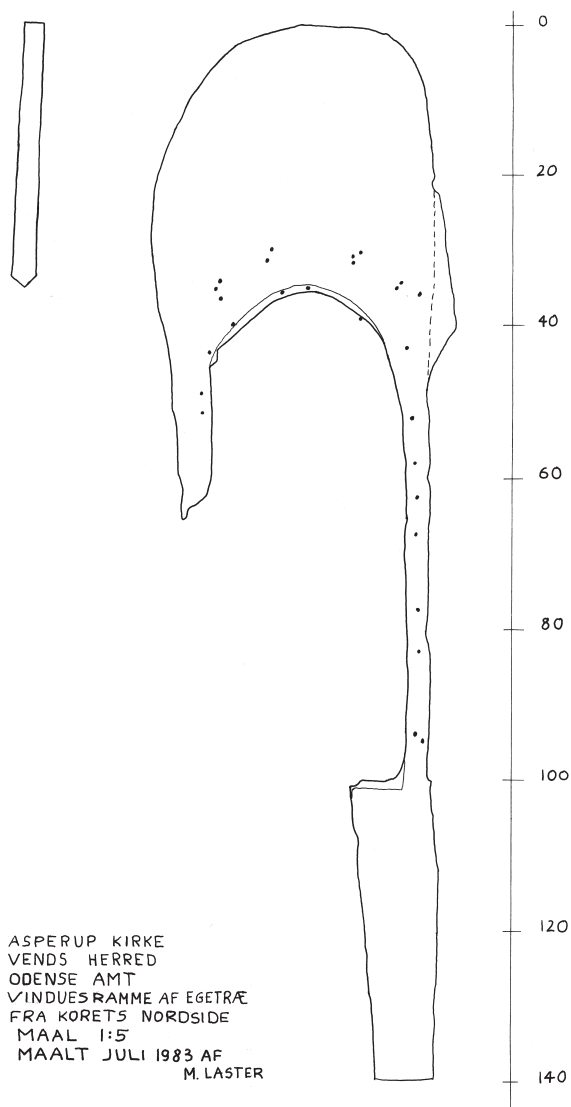

Fig. 11-12. *Romansk vinduesramme (s. 6545). 11. Foto Arnold Mikkelsen 2023. 12. Målt og tegnet af M. Laster 1983. 1:10. I NM.— *Romanesque window frame. 11. Photo. 12. Scale drawing.

ligeledes er af gule tegl. Der er synlige stilladsbomhuller i begge gavlens sider. Skibets vestgavl er forsvundet ved en ombygning i senmiddelalderen, hvorved skibets vestligste del forsvandt (s. 6554).

Ombygning af romansk vindue i skibets sydside. Ved restaureringen 1983 (jf. s. 6566) registreredes, at vinduets ydre var ombygget i tegl (fig. 13), og at der var spor efter en indmuret vinduesrude med rombeformede, klare, grønne glas sammenholdt

af 1 cm brede blysprosser.⁴⁰ Der fandtes herudover en lille stump jern (rest af vindjern?).

Senmiddelalderlige tilføjelser og ændringer. I senmiddelalderen indbyggedes et hvælv i det romanske kor, og korbuen blev ombygget. Den romanske apsis blev nedrevet. Koret fik efterfølgende en forlængelse mod øst i skibets bredde og med samtidigt hvælv. Det oprindelige kors hvælv blev samtidig erstattet af et nyt. Et $\dagger$ messekløkkespir blev opført i overgangen mellem det oprin-

Fig. 13. Romansk $\uparrow$ vindue i skibets sydside (s. 6545), set fra loftet. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Romanesque $\uparrow$ window in the south side of the nave, seen from the loft.*

delige kor og korforlængelsen. Skibets vestende blev ombygget, og der opførtes et tårn vest herfor samt et våbenhus ud for skibets syddør. Skibet fik indbygget hvælv.

$\uparrow$ *Hvælv i koret og ombygning af korbuen.* I senmiddelalderen blev der indbygget et $\uparrow$ hvælv i koret, og korbuen blev ombygget ved samme lejlighed. Ombygningen er af tegl; korbuen er fortsat rundbuet, og de romanske kragbånd af granit i vederlagshøjde i begge sider er genanvendt (fig. 109, jf. fig. 49 og 88). I begge de vestre hjørner ses murede konsoller, der må have båret en skjoldbue over korbuen (jf. fig. 15–16). I triumfmurens vestre side registreredes 2019 spor efter (alter)nicher (jf. s. 6579).

Korforlængelse med samtidigt hvælv. I senmiddelalderen påbegyndtes en ombygning, hvorved der opførtes en korforlængelse i skibets bredde. Planerne må være blevet ændret undervejs, idet det formentlig har været hensigten at flytte det oprindelige kors flankemure ud mod henholds-

vis nord og syd, så man hermed fik en nyt langhuskor, men dette blev ikke gennemført. Arbejdet påbegyndtes ved, at den romanske apsis (s. 6545) blev nedtaget. Der indgår adskillige såvel sokkelkvadre som apsiskvadre i øvrigt i korforlængelsen, og både nordvest- og sydvesthjørnet har hjørnekæder, ligesom der er hjørnekæder i næsten fuld højde på de østre hjørner; på østsiden synes der ikke at være sokkelkvadre, og her er der 4–5 skifter kvadre, hvoraf flere er krumme; på sydsiden indgår mange buede sokkelkvadre, bl.a. består de 4–5 skifter kvadre over soklen stort set kun af buede kvadre fra apsis (fig. 8), mens nord siden har nogle buede sokkelsten og mange apsiskvadre i 3–4 skifter.⁴¹ Herover er der fortrinsvis anvendt tegl på alle tre sider. Langmurene afsluttes foroven af nyere gesimser (jf. s. 6564).

Midt i østmuren er et relativt bredt, dobbeltfalsat, fladbuet vindue (fig. 17) i et tvillingdelt, spidsbuet spejl, der bæres af en trinvis aftrappet konsol af tre bindere. I sviklen mellem spejlets to

Fig. 14. Romansk $\dagger$ vindue i skibets nordside (s. 6547), set fra loftet. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Romanesque $\dagger$ window in the north side of the nave, seen from the loft.*

spidsbuer er en, nu tilmuret, cirkelblænding, i hvis bund der ved restaureringen 1983 registreredes et kalkmalet indvielseskors (jf. s. 6575). Vinduet er tilmuret i lysningen (jf. fig. 111). I korforlængelsens sydside er et i det ydre dobbeltfalsat og i det indre smiget, fladbuet vindue (jf. fig. 5, jf. fig. 102).

Korforlængelsens indre er af tegl. I nordmuren er en 174 cm bred og i alt 168 cm høj prydniche (fig. 23). Den er en sten dyb og overdækket af tvillingdelt, falsat spidsbuestik. Stikkene og deres false bæres i midten af konsoller, der begge udgøres af en binder på fladen; den øvre suppleret med et nedhængende, tilspidset led. Denne konsol fremhæves tillige ved at være trukket en smule tilbage i forhold til falsenes forkant. Yderligere en $\dagger$ niche har været i nordsiden (jf. s. 6608), idet der ved kirkesynet 1921 nævnes, at den skal tilmures.¹⁹

Ved restaurering 1983 (jf. s. 6566) registreredes i alt fire nicher i øst- og sydmuren, to i hver. De er anbragt symmetrisk omkring de respektive

vinduer. Det var planen, at de alle skulle stå åbne, men det skete kun med den vestre i syd (fig. 18, jf. fig. 22). Den er 63 cm bred forneden med en let tilspidsning opefter, 114 cm høj på midten og overdækkes af et let krummet spærstik. Dette er en hel sten dybt, mens den 46 cm dybe niches bagerste del overdækkes af trinvis anbragte sten på fladen. Den østre, nu tilmurede niche, synes at have haft samme udformning. De østre har formentlig haft samme størrelse og udformning, ligesom den trinvis overdækning i nichens indre også er registreret i den nordre.⁴² Ved de to østre nicher sås indmurede træpropper med sømspor nær buernes vederlag. Disse har formentlig tjent til fastgørelse af snedkret rammeværk.

Rummet fik et samtidig indbygget otteadelt hvælv med retkantede halvtensribber og med en cirkulær slutsten (jf. fig. 21). I øst, nord og syd hviler hvælvkapperne i skjoldbuelignende vederlag med affasede underkanter, mens det i vest hviler i den samtidig opførte, helstensbrede og

Fig. 15. Det oprindelige kors sydvesthjørne (s. 6550). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *The original chancel's south west corner.*

spidsbuede gjordbue (jf. fig. 88), der bæres af en aftrappet konsol i nord- og sydmuren (jf. fig. 16 og 19). På dette tidspunkt må planerne om en udflytning af det romanske kors nord- og sydmur være opgivet, idet ovennævnte konsoller respekterer det romanske kors indre murflugter. På hvælvets overside er overribber. Over hovedribberne er disse helstensbrede af sten på fladen med talrige, fremspringende trinsten, men biribberne i nord, øst og syd har halv- eller trekvartstensbrede overribber. I hvælvets kapper er der ved undersøgelserne 1983-87 registreret klokkerebs-huller, formentlig til messeklodderne (s. 6591).⁴²

Den kamtakke østgavl (fig. 17) har rekonstruerede kamtakker (sml. fig. 45). I højde med vinduets spejl er på begge dets sider en frise af to savskifter, hvorover en kort båndblending samt yderst to cirkelblendinger. Herover prydes gavltrekanten af to jævnhøje, fladbuede højblæn-

Fig. 16. Det oprindelige kors nordvæg (s. 6545, 6550 og 6553). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *The original chancel's north wall.*

dinger flankeret af to blændinger med stigende, tvillingdelt og spidsbuet overdækning, båret af profilkonsoller af rejste bindere. Øverst en cirkelblænding, der er fornyet sammen med kamtakkerne (jf. ovf.).

Fornyet hvælv i det romanske kor. Efterfølgende blev det ældre hvælv i det romanske kor (s. 6550) erstattet af et nyt krydshvælv med retkantede halvtensribber og med en kvadratisk slutsten. Hvælvet bæres af dybe, spidsbuede skjoldbuer

Fig. 17. Korforlængelsens østgavl (s. 6550). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *The chancel extension's east gable.*

Fig. 18. Fladbuget niche i korforlængelsens sydside (jf. fig. 22, s. 6551), set nedefra. Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Segmentally arched niche in the chancel extension's south side (cf. 22), seen from below.*

ved nord- og sydvæggene. I øst bæres de af konsollerne under den allerede opførte gjordbue (jf. fig. 16 og 19) og i vest af retkantede hjørnepiller. Den vestre hvælvkappe hviler i et, formentlig genanvendt, vederlag i triumfmuren. Hvælvet har halvstensbrede overribber at rulskeftestillede sten,

der i toppen mødes i en helstenshøj 'slutsten' (fig. 114). Også i dette hvælv er der ved undersøgelsen 1983–87 registreret klokkerebshuller til messeklodder (jf. ovf.).⁴²

Ombygning af skibets vestende. På et tidspunkt i senmiddelalderen må skibets vestende have været i så dårlig stand eller måske helt nedfalden, at man har opgivet den. Som nævnt ovenfor (s. 6545) sidder kirkens døre meget tæt på kirkens nuværende vestende,⁴³ og der er ikke bevaret et egentligt hjørne på skibets nuværende nordvesthjørne (fig. 10). Da man ved kirkens hovedstandsættelse 1926 (jf. s. 6566) gravede ud til luftkanaler under

Fig. 19–20. 19. Sammenstødet mellem kor og korforlængelse, indre, syd (s. 6550). 20. Hvælvribber i korets nordøsthjørne (s. 6551). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – 19. *Meeting of the chancel and chancel extension, interior, south.* 20. *vault ribs in the chancel's north east corner.*

Fig. 21. Korforlængelsens hvælv (s. 6551). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *The vault in the chancel extension.*

Fig. 22-23. 22. Fladbuet niche i korforlængelsens sydside (jf. fig. 18, s. 6551). 23. Niche i korforlængelsens nordside (s. 6551). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – 22. *Segmentally arched niche in the chancel extension's south side (cf. fig. 18).* 23. *Niche in the chancel extension's north side.*

gulvene, fandtes i tårnrummet en nord-sydgående række ualmindeligt store kampesten, som formentlig har udgjort fundamentet til skibets oprindelige vestgavl; der oplyses desværre ikke, præcis hvor kampestensrækken var.²⁰ Set i for-

hold til dørenes placering og den helt forsvundne vestgavl har det fjernede stykke af skibet næppe andraget mindre end 3 m, snarere mere.

Et *tårn* (fig. 24-25 og 37), der er lidt smallere end skibet og tilnærmelsesvis kvadratisk (9,4×8,8

Fig. 24. Tårnet set fra vest (s. 6556). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Tower seen from the west.*

m), opførtes vest for det afkortede skib (s. 6554). Tårnet, der står hvidkalket, er forneden opført af tegl med bælte af granitkvadre, mens den øvre del er i tegl i munkeskifte. Det rejser sig i tre stokværk og afsluttes foroven af en dobbelt fals-

gesims i syd og nord og med gavle i øst og vest. Sydvesthjørnet er senere ommuret i små sten.

Tårnrummets *østmur* er således opført samtidig med resten af tårnet (jf. ovf.),⁴⁴ og rummet åbner sig mod skibet med en spidsbuet åbning med ret-

Fig. 25. Tårn (s. 6556), trappehus (s. 6558) og våbenhus (s. 6562) set fra sydvest. Foto Arnold Mikkelsen 2021. – Tower, stairwell and porch seen from the south west.

Fig. 26. Tårnet set fra sydøst (s. 6561 f.). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Tower seen from the south east.*

kantede vanger og en halvstensfals i stikket (fig. 112, jf. fig. 88). Rummets indre er opført i uregelmæssig skiftegang og overdækkes af et samtidigt, højtrest krydshvælv med retkantede halvstensribber. I henholdsvis syd- og vestmuren er et relativt smalt, fladbuet vindue (jf. fig. 24–25). De er i det ydre falset i såvel vanger som stik og smiget i det indre. En dør i vest er nyere (jf. s. 6569).

Et samtidigt *trappehus* opførtes østligt på tårnets sydside. Trappehuset er opført fortrinsvis af tegl, men med enkelte bånd af granitkvadre. Det rejser sig op til mellemstokværket, afsluttes foroven med en dobbelt falsgesims og overdækkes af et pulstag. Østligt på sydsiden er en formentlig oprindelig

fladbuet, falset dør, der senere er udvidet lidt i bredden. I den vestre fals er nu placeret en trækarm til den nuværende dør, mens den østre fals er borthugget i forbindelse med en udvidelse af trapperummets bredde i øst. Trappehusets indre er forinden dækket af trinvis stigende, to skifter høje, fladbuestik med vederlag i øst og vest. Trappeløbet er venstresnoet og er fortsat med en kort stump

Fig. 27. Tårnets mellemstokværks østmur (s. 6561), set fra skibets tagrum. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Eastern wall of the tower's middle floor, seen from the loft of the nave.*

Fig. 28-29. Tårnets klokkestokværk, østvæggen (s. 6561). 28. Nordre del. 29. Søndre del. Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *The tower belfry, east wall. 28. Northern part. 29. Southern part.*

ligeløbstrappe i tårnets murtykkelse op til overdøren i mellemstokværkets indre. Trappeløbets indre er muret udelukkende af bindere og er overdækket af vandrette halvstensstik. I en kort strækning af den øverste del af det krumme forløb er overdækningen senere erstattet af et kort tøndehvælv af sten af normalformat. Overdøren (fig. 30) har glatte, ligeløbende vanger med en fals og en trinvis stigende, fladbuet overdækning. På grund af det højtrejste hvælv i tårnrummet (s. 6558) har man i forbindelse med etablering af en trappe til de øvre stokværk været nødt til delvist at borthugge den midterste del af den øverste overdækning.

Det høje mellemstokværk er helt uden åbninger på nær den ovennævnte overdør og har mod alle sider (fig. 24-26 og 37) fire højblændinger, der har tvedelte, spidsbuede stik, som hviler på en profileret konsol. På østsiden er disse dog for hovedpartens vedkommende dækket af skibets

Fig. 30. Tårnets overdør, indre (s. 6560). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *The tower's upper door, interior.*

Fig. 31. Tårnets vestre gavltrekants indre (s. 6562). Foto Arnold Mikkelsen 2021. –
Interior of the western pediment of the tower.

tag (fig. 6, jf. fig. 5 og 35). I stokværkets indre er der mod øst på usædvanlig vis anbragt fire blændinger, to høje i midten og to lavere i siderne. De midterste er falsede og fladbuede. I den nordre er nær toppen en smal, nu noget forhugget og tilmuret, glug overdækket af et trappestik (jf. fig. 27). En eventuelt tilsvarende i søndre blænding er forsvundet ved gennembrydning af den nuværende adgang til skibets loft. De ydre blændinger er replika af blændingerne på stokværkets yderside; de har tvillingdelt, spidsbuet overdækning, der hviler på en profileret konsol.

Det lave klokkestokværk, som rejser sig over en tilbagekragning af murværket, har til alle fire sider to spidsbuede, falsede glamhuller med en enkeltfals såvel ude som inde og med en brystning forneden og er flankeret af blændinger, udformet som mellemstokværkets, men lavere. I stokværkets indre er der mod øst på hver side af glamhullerne en tvillingdelt, spidsbuet blænding i et fladrundbuet spejl (jf. fig. 28-29). Det tvillingdelte stik bæres af en konsol af en binder på fladen.

Tilstedeværelse af blændinger i både mellem- og klokkestokværkets indre (fig. 27-29) er meget

usædvanligt og lader sig næppe forklare tilfredsstillende.

Den østre, kamtakkede gavltrekant (jf. fig. 26), hvis kamtakker er fornyet (jf. s. 6566), har i hver side en lav, spidsbuet blænding og herudover tre høje, slanke spidsbuede blændinger med høje, slanke, pibeformede åbninger med trappestik. Adskillige stilladsbomhuller er synlige i flere niveauer. Alle bevarede blændinger har en sålbænk i bunden. Burman Becker (jf. fig. 45) viser to, nu forsvundne, cirkelblændinger nær de yderste blændingers top.

Vestre gavltrekant (jf. fig. 24) er stort set identisk med den østre, blot er den nordre cirkelblænding bevaret; der er færre synlige stilladsbomhuller, men gavltrekanten bærer også her præg af større restaureringer.

På gavlenes indersider er der en forstærkning over den midterste åbning og helt op til gavlspidsen (jf. fig. 31). Piberne er nu lukkede fra inder siden med bræddelåger med en lille, rektangulær lysåbning.

Et *våbenhus* (fig. 32) opførtes i senmiddelalderen ud for skibets syddør. Våbenhuset er fortrinsvis opført af granitkvadre, muligvis fra skibets nedrevne vestende (jf. s. 6554). I vestre flankemur er en lille glug med aftrappet øvre afslutning (jf. fig. 25), mens et vindue i den østre flankemur er nyere (s. 6569). Begge flankemure afsluttes foroven med en fladbuefrise (jf. fig. 5 og 25) båret af rulskiftstil-lede bindere. Hvert bueslag er formet i én sten.

I sydgavlen (fig. 32) er en nyere, vandret overdækket, dør (jf. s. 6569 og 6610). Den kamtakke-gavl har ved gavlfoden et savskifte, hvorover tre

Fig. 32. Våbenhuset (s. 6562) set fra syd. Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Porch seen from the south.*

Fig. 33–34. Tromber i skibets østhjørner (s. 6563). 33. Nordøst. 34. Sydøst. Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Squinches in the nave's east corners. 33. North east. 34. South east.*

trinvis stigende højblændinger og ved begge sider en aftrappet rudeformet blænding. I den midterste højblænding er en lille fladbuet, nu tilmuret, glug.⁴⁵

Våbenhusets indre har nu et tøndehvælvet, pudset loft, muligvis fra o. 1926.²⁰

Skibets hvælv, der må være planlagt samtidig med opførelsen af tårnets østmur (jf. s. 6557), idet der ikke er nogen skjoldbue i skibets vestende, er to fag krydshvælv med retkantede halvstensribber. Hvælvene hviler i øst, nord og syd på spidsbuede skjoldbuer, der bæres af dobbeltfalsede hvælvpiller med kragbånd med afrundet profil; dog er der fladbuede, falsede tromber i de østre hjørner (fig. 33–34), hvilket kan skyldes hensyn til $\dagger$ sidealtre (jf. s. 6577). To mure på oversiden af den spidsbuede gjordbue, helst i syd og halvstens i nord, kan være kontramuringer, men er snarest midlertidige lukkemure mod hvælvlozmerne under hvælvenes successive opførelse.

Eftermiddelalderlige reparationer og vedligeholdelser. Ifølge kirkens regnskab for 1637 blev kirkens hvælv pudset. I tårnet skulle der det følgende år indsættes bjælker og murankre, mens nogle nye kamme skulle opmures på tårngavlen. Ved kirkens nordside skulle indsættes nogle store sten 'under grundvolden'.²³ Regnskabet det følgende år bekræfter, at det planlagte blev udført, og derudover blev kirken kalket indvendig. Det fremgår endvidere af regnskabet, at de største udgifter havde været til tårnets og trappehusets tagværker.²³ Ved synsforretningen 1718 blev gulvet i klostestokværket omtalt som brøstfældigt og skulle fornyes.⁴⁶ Af visitatsprotokollen 1802 fremgår, at kirkeejeren Karen Basse Fønss da var i færd med at lade kirken reparere.⁴⁷ Ved synet året efter noteres bl.a., at loft og gulv var i forsvarlig stand, taget overalt forsvarligt, og at vinduerne var forsvarlige.²⁸ I protokollen for 1817 omtales kirken såvel ind- som udvendig meget forfalden og til

at trænge til en reparation.²⁸ Året efter var den under reparation, og det synes den at være helt til 1849.²⁸ Atter 1855 omtales kirken at stå under reparation.²⁸ Af synsprotokollen 1863 fremgår, at kirkeejeren, Stamhuset Hindsgavl, havde indgået en aftale med Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, således at der hver af de følgende år skulle hovedrepareres én af stamhusets kirker. Asperup skulle efter den plan være

hovedrepareret til kirkesynet i 1865.¹⁹ O. 1864 blev kirkens gesimser fornyet.¹⁹ 1865 noteredes kirken at være under reparation, og året efter udtrykte synet, at kirken nu var bragt i en tilstand, der var fuldstændig tilfredsstillende i forhold til kravene i kirkesynsloven fra 1861. Der noteredes, at arbejdet var solidt og smukt udført, og at kirken såvel ved sit indre som sit ydre nu gjorde et særdeles fordelagtigt indtryk.¹⁹

Fig. 35. Våbenhus og tårn set fra sydøst. Foto Niels Elswing 1956. I NM – *Porch and tower seen from the south east.*

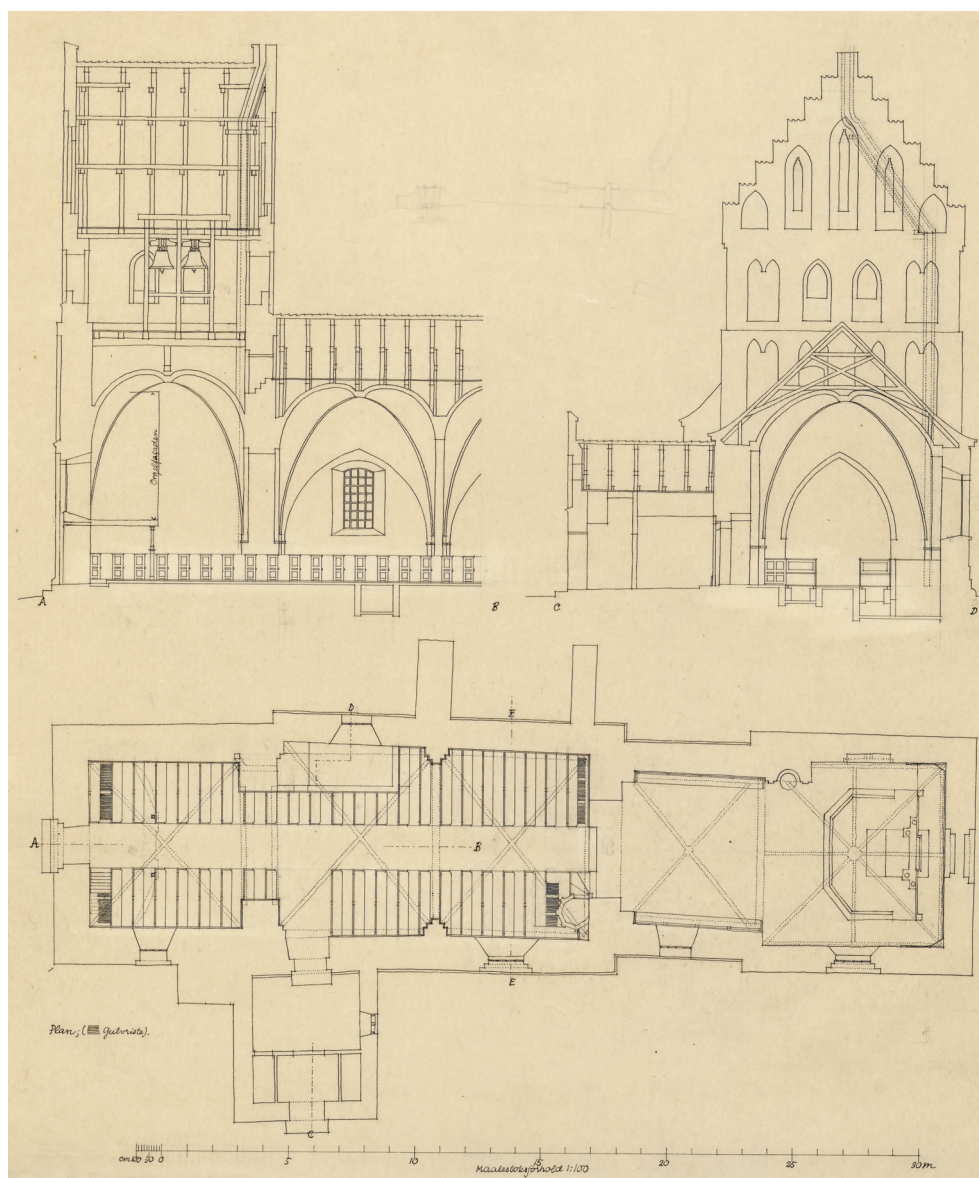

Fig. 36a-c. Grundplan, længdesnit gennem tårn og skibets vestre fag samt tværsnit gennem skibets vestre fag og våbenhus. 1:300. Målt og tegnet af Thomas Havning 1925. I Danmarks Kunstbibliotek. – Ground plan, longitudinal section through the tower and western bay of the nave, and cross-section through the western bay of the nave and porch.

Da der i en årrække havde været problemer med skibets nordmurs stabilitet, havde man på et tidspunkt placeret to bjælker på tværs af skibet. Disse var fæstnet med to jernankre. Det er meget tydeligt, at nordmuren har været ved at skride ud (fig. 38). Da man 1873 planlagde at opføre støttestøtter på skibets nordside (s. 6572), øn-

skede man at fjerne bjælkerne, 'da dette vil være til stor forskønnelse for kirken'. Man ville dog vente, til støttestøtterne var blevet opsat, da synet var usikker på, om bjælkerne havde en bærende funktion. I 1875 meldtes, at pillerne var opsat.⁴⁸ Nogle år senere, 1879, påpegede nogle af sognets beboere, at kirkens nordre side var så skrøbelig, at

de frygtede for, at den ville styrte sammen. Synet vurderede imidlertid ikke selv, at der var nogen fare for sammenstyrtning, 'men da frygten i sognet var så udbredt, at mange var bange for at gå i kirken, vil synet andrage ministeriet om, at bygningsinspektøren må tage kirken i øjesyn'.²⁷ Ved kirkesynet 1888 noteredes, at de to træbjælker, der havde været opsat i to af skibets hvælvinger, nu kunne fjernes.¹⁹ En tskillevæg i våbenhuset omtales 1892.⁴⁹ 1923 noteredes ved synet, at der burde opsættes et bræddeskillerum i våbenhuset.¹⁹ En større restaurering af kirken gennemførtes 1925–26 ved arkitekt Thomas Havning.⁵⁰ Koret kom nu til at omfatte såvel det oprindelige kor som korforlængelsen; gulvet i det oprindelige kor blev hævet til samme niveau som i korforlængelsen, og der opførtes to trin fra skib til kor (jf. s. 6568).²⁰ Kantakkerne i sydsiden på tårnets østgavl blev 1928 ommuret og forsynet med glaserede tagsten, og da omtales en tilsvarende udført reparation af tårnets vestgavl.²⁹

Ved en større restaureringskampagne 1983–87 ved arkitekt Poul Brøgger blev bl.a. kvaderbe-

klædningen på korets nord- og sydmur nedtaget til soklen og genopsat (s. 6545), og i den forbindelse fremdroges det romanske vindue i korets nordside (s. 6545) og det ombyggede romanske vindue i skibets sydside (s. 6549).⁵⁰

Kirkens nuværende *gulve* i kor, skib og tårnrum er gule og røde teglsten, lagt parvis diagonalt og på fladen (jf. fig. 49 og 88). Ved overgangen til det oprindelige kor er to trin, lagt af kantstillede sten. Langs stolestaderne er en række gule sten i rummets længderetning og i stolestaderne bræddegulv. I våbenhuset er kantstillede, flammede løbere i rummets tværretning.

†*Gulve*. Ved oprensning over korets hvælv i forbindelse med restaurering af kirken 1983–87 blev 1983 fundet en 15×15 cm stor **gulvflise* (NM inv.nr. D 300/2004), af 4–4,5 cm tykt, rødt gods med rester af mørk grøn glasur. Overfladen er slidt, og der er rester af mørtel på undersiden. Den stammer formentlig fra et af kirkens middelalderlige tålgulve.⁵⁰ I 1807 og igen 1808 noteredes, at gulvet adskillige steder var sunket.²⁸ Dette gentoges året efter med en oplysning om

Fig. 37. Kirken set fra nord. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The church seen from the north.*

reparationer bl.a. 'i gangen hvorover lemmen er i stykker', burde der fyldes med jord.²⁸ 1811 noteredes blot, at gulvet var i god stand.²⁸ Ikke desto mindre bemærkedes allerede igen 1816 og 1817, at gulvene adskillige steder var sunkne.²⁸ 1825 var tilstanden tilsyneladende den samme, og det noteredes, at de burde omlægges, hvilket for-

mentlig betyder, at det drejede sig om teglgulve.²⁸ Igen 1830 bemærkedes gulvenes dårlige tilstand.²⁸ Da gulvene igen omtaltes 1850, noteredes blot, at gulvet var sunket flere steder og til dels var slidt op.²⁸ Biskop Engelstoft skrev 1854, at »Trinnet findes mellem de to Hvælvinger«.⁵¹ Ved den første indførsel i kirkens protokol 1862 registre-

Fig. 38. Skibets udadhældende nordside med støttepille (s. 6572). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The outwardly leaning north side of the nave with buttress.*

redes, at der da var murstensgulv i al fald i skib, tårnrum og våbenhus.¹⁹ Ved kirkesynet samme år noteredes, 'stengulvet fra alteret til knæfaldet skal ændres til fjællegulv'.¹⁹ Ved synet 1880 ønskedes, at de huggede kampesten, der lå foran dørrinnet mellem våbenhuset og kirken, kunne løftes, så at der dannedes et nyt trin.⁴⁸ Året efter var det et ønske om at omlægge gulvet i våbenhuset, helst med fliser.²⁷ Som optakt til en planlagt hovedreparation 1904 noteredes ved synet 1902, at det anbefalede, at kirkens gulv skulle omlægges med fliser.¹⁹

Ved det ekstraordinære syn på kirken 1910 i forbindelse med kirkens overgang til selveje pr. 1. jan. 1911 (jf. s. 6541) blev der under fremtidige udgifter noteret 25 m² gulv samt gulv i våbenhuset.¹⁹ Af en lang beskrivelse i kirkens synsprotokol o. 1926 af forskellige forhold ved kirken fremgår bl.a., at gulvet i skibet o. 1920 gjordes

Fig. 39. Skibets syddør, indre (s. 6569). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *South door of the nave, interior.*

Fig. 40. Skibets sydvindue, inderside (s. 6569). Foto Arnold Mikkelsen 2023. – *The nave's south window, inside.*

vandret. Det oprindelige kor, der i en årrække havde været inddraget i skibets funktion, således at kun korforlængelsen havde fungeret som kor, inddroges nu i koret. Gulvet forhøjedes til samme niveau som i korforlængelsen, og der etableredes to trin fra skib til kor, og gulvet blev belagt med hårdtbrændte hasleklinker. Det oplystes endvidere, at gulvet i skibets midtergang var af fliser, der var lagt 1904 og omlagt 1926. Våbenhusets gulv var da også belagt med hårdtbrændte hasleklinker. Der var trægulve under stolestaderne.²⁰

†*Løfter.* Loftet i våbenhuset var 1862 et fladt bræddeloft.¹⁹ Ved en synsforretning 1881, hvor det i øvrigt omtales som værende gipsloft, var der ønsker om at hæve det ca. $\frac{3}{4}$ alen, 'så at kirkens indgangsdør kunne blive fri'.²⁷ Året efter gentoges ønsket om hævnning af loftet, men da nævnes det, under henvisning til Ministeriets cirkulære af 1. maj 1882, at våbenhuslofter ikke gipses, men skal henstå som bræddeløfter.¹⁹

Døre. I forbindelse med kirkesynet 1881 var der et ønske om at forhøje våbenhusets døråbning ca. 10 tommer og indsætte en ny indgangsdør (s. 6611).²⁷ Ønsket genfremstattes året efter, men det fremgår ikke, om det blev gennemført dette år.¹⁹

Syddøren må være ombygget i forbindelse med ophængning af den jernbundne dør fra 1508 (jf. s. 6608); således synes det indvendige, fladbuede stik udført af tegl og dimensioneret efter dørens overkant. Yderligere ændringer har fundet sted ved indsætning af den nuværende dørfløj (s. 6610). Døren i tårnets vestside hidrører i sin nuværende form fra en ombygning i forbindelse med indsætning af en ny dørfløj 1926 (jf. s. 6610). En ældre døråbning samme sted lader sig ikke datere. Våbenhusdøren er i sin nuværende form samtidig med isætningen af den nuværende dør 1926 (jf. s. 6610).

Vinduer. Vinduet i det romanske kors sydside er ommuret i det ydre, hvorimod det smigede og fladbuede indre ses at være ældre end skjoldbuen i det nuværende korhælv.⁵² Skibets sydvindue (jf. fig. 5, fig. 40 og jf. fig. 102) kan være senmiddelalderligt. Det er udvendig dobbeltfalset. Det fladbuede halvstensstik prydes af et bryn af bindere, der er let affaset på kanterne. Tilsvarende vinduer med bryn ses i Indslev Kirke (Vends Hrd.). Vinduets indre er smiget og fladbuet. Et vindue vestligt i skibets nordside var ønsket 1817²⁸ og var indsat 1863, da biskop Engelstoft beskrev kirken.⁵³ Vinduet er kurvehanksbuet med indvendig smig (jf. fig. 37). I alle vinduer er støbejernsrammer, som kirkeejeren 1862 fik tilladelse til at indsætte 'over 2-3 år'.⁵⁴ Biskop Engelstoft noterede 1863, at »De smaa Vinduer skulle nu ombyttes med støbte større, der er kun 1 paa Nordsiden, men to i Taarnet.«⁵⁵ 1829 noteredes i protokollen, at der burde anbringes et lille vindue i våbenhuset.²⁸ Ønsket gentoges de følgende år, men vinduet var endnu ikke indsat 1839.²⁸ Vinduet registreredes første gang 1862.¹⁹ Det nuværende, brunmalede vindue er af træ med to rammer, hver med tre ruder.

†*Vinduer.* Indtil udskiftning til støbejernsrammer var alle vinduerne af træ.⁵⁴

Tagværker. Korets og skibets tagværker er nyere, af fyr. Tårnets tagværk har enkelte spærdele i eg, men virker meget omsat. Det var bl.a. under reparation 1831.²⁸ De udtagne prøver til dendro-

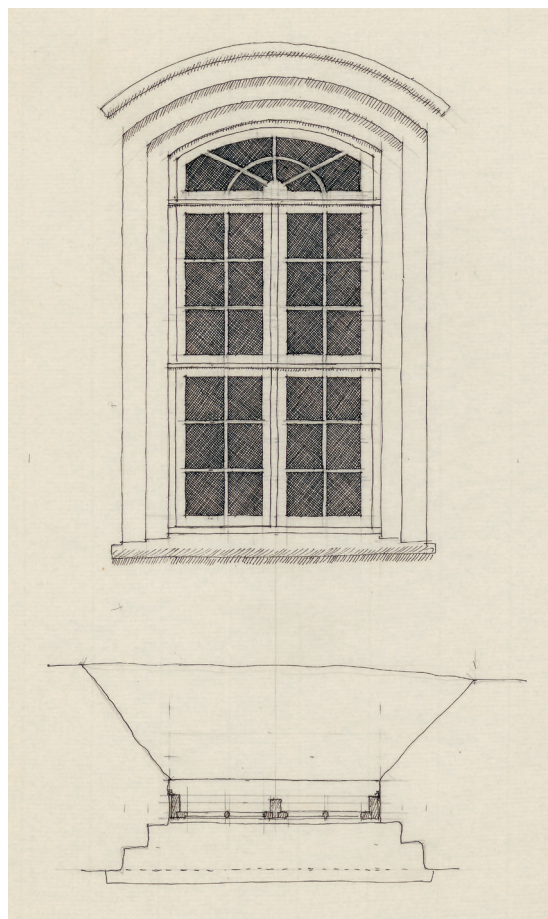

Fig. 41. Opmåling af skibets sydvindue (s. 6569) med ikke udført forslag til karm og rammer af træ. 1:50. Målt og tegnet af Thomas Havning 1926. I Danmarks Kunstmuseer. – Scale drawing of the nave's south window with unrealized proposal for the opening and frames of wood.

kronologi kunne ikke dateres (jf. ndf.). Våbenhusets tagværk synes delvist middelalderligt og med et hanebånd.⁵⁶

Dendrokronologiske undersøgelser. Der er i 2021 udtaget i alt tre boreprøver af egetømmer i tagværket over tårnet.⁵⁷ Kun to af prøverne er målt, men de kunne ikke dateres. Der er tidligere undersøgt en vinduesramme (s. 6545).⁵⁸ Målingerne fra denne er indarbejdet i ovenstående rapport. Vinduesrammen kunne dateres til o. 1170.

Klokketolen, der mindst har været beregnet til to klokker, kan være senmiddelalderlig, men virker noget omsat og suppleret. Den står i klokkestokværket og rejser sig op i tårnets tagrum. Den består

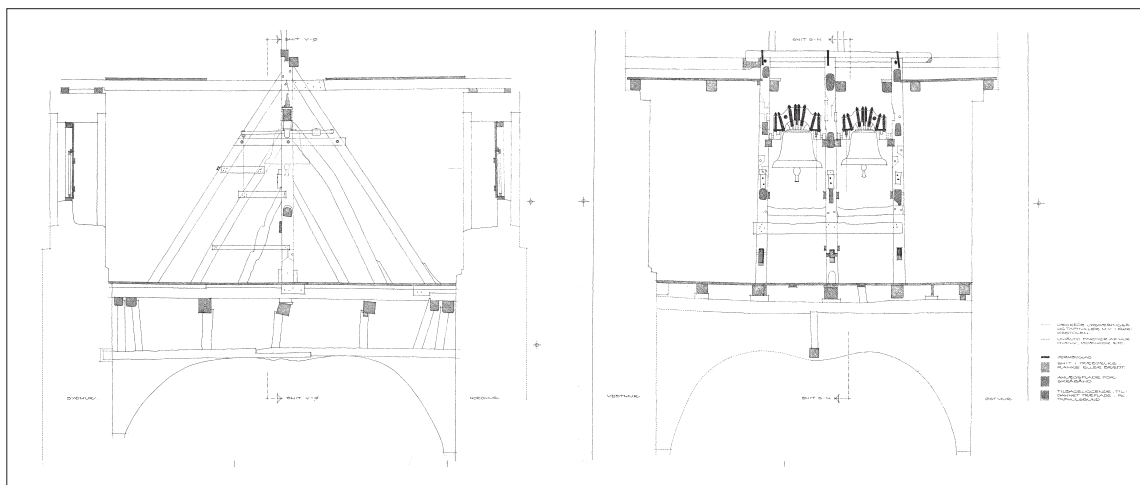

Fig. 42a-b. Opmåling af klokkestolen (s. 6569). 1:150. a. Set fra øst. b. Set fra syd. Målt og tegnet af Poul Brøgger 1985. I NM. – Scale drawing of bell frame. a. Seen from the east. b. Seen from the south.

af tre lodrette stolper af eg, der har været forbundet af flere vandrette tømmerstykker, hvoraf kun det nedre sæt er bevaret. Stolperne har desuden været afstivet med skråbånd, der nu alle er fornyet i fyr. Klokkebommene har tidligere været placeret hø-

jere, men er nu anbragt i højde med klokkestokværkets loft. Den var under reparation 1831.²⁸

Kirkens nuværende *tagbeklædning* er siden 1865 (jf. ndf.) overalt af sortglaseret tegl.

†*Tagbeklædning*. Ved biskop Jacob Madsens besøg i kirken 21. jan. 1589 var der blytag over hele kirken på nær tårnets sydside, men han tilføjede i september samme år, at der nu også var bly på tårnets sydside og dermed på hele kirken.³² 1639 optrådte der et stort beløb i kirkens regnskab – 342 mark og 10 skilling – til reparation, hvoraf størstedelen var til tårnets tag.²³ Der var stadig blytag over hele kirken 1718, da det trængte til en fuldkommen reparation.⁴⁶ 1807 oplystes, at størstedelen af taget stadig var belagt med bly,³⁵ og 1812 var der endnu blytag over tårnet; det var imidlertid sine steder hullet på den nordre side. Våbenhuset må da have fået tegltag, da det oplystes, at det manglede en enkelt tagsten, og 1815 skulle en krog i taget forandres for at forhindre, at vand sivede ned i våbenhuset.²⁸ Året efter oplystes imidlertid, at der stadig var blytag på skibets sydside, da der var sprækker i det.²⁸ Blytaget på skibets sydside var det følgende år aldeles utæt, og det oplystes, at der da var tegltag på nordsiden og på våbenhuset, som begge lige-

Fig. 43. Klokkestolen (s. 6569) set fra syd. Foto Arnold Mikkelsen 2021. – Bell frame seen from the south.

ledes var utætte.²⁸ Kirkens ejer, Niels Basse Fønss til Hindsgavl, ansøgte 1821 om at måtte fjerne et stykke blytag på kirken og i stedet lægge et stentag der. Stiftet ønskede stiftsprovstens udtalelse herom.³⁵ Blytaget var imidlertid nedtaget 1823 og var ikke lagt op igen, selvom den frist, der 'var anført ved kancelliskrivelse var overskredet'.²⁸ 1824 var kirken under reparation, men det nedtagne blytag var endnu ikke lagt på, og de to følgende år var der samme beklagelse med henvisning til, at fristen fra kancelliet for længst var overskredet, hvilket gentoges 1828 og 1832.⁵⁹ I 1833 søgte kirkeejeren om fritagelse for at reparere det, eller i hvert fald at der måtte bevilges tre år til istandsættelsen. Denne sidste frist bevilgedes.²⁰ I august 1836 ansøgte han

om at måtte erstatte blytaget med zinktag, men det blev ikke bevilget.⁶⁰ Ligeledes ansøgte han i november 1838 om 'at det på Asperup Kirke i stedet for nedtaget bly oplagte må blive liggende', men heller ikke dette blev bevilget.⁶¹ Ved biskop Engelstofts besøg i kirken 1854 noterede han, at tårnet var tækket med glaserede tegl, at der var bly på hele kirkens sydside, mens der var røde tegl på resten.⁶² Ved den første indførsel i kirkeprotokollen 1862 anførtes der om tagbeklædningen, at der over kor og skib var bly over sydsiden og tegl over nordsiden, mens tårnet og våbenhuset da havde fået glaserede tagsten.¹⁹ Ved kirkesynet samme år var der et ønske om nogle glastagsten til at give lys til eftersyn på loftet.¹⁹ Ifølge synsprotokollen det

Fig. 44. Kirken set fra nordvest. Foto Victor Hermansen 1924. I NM – *The church seen from the north west.*

efterfølgende år var disse da blevet lagt.¹⁹ Ved kirkesynet 1864 konstateredes, at blytaget på søndre side af kor og skib var så hullet, at synet ikke mente, at det kunne repareres. Det burde fjernes og erstattes med et tag af glaserede tagsten. Ved samme lejlighed burde de røde tagsten på nordsiden af kor og skib samt på våbenhuset erstattes af glaserede sten.¹⁹ Kirkeejeren ansøgte i oktober dette år om tilladelse til at bytte blytaget på sydsiden med glaserede sten og til at anvende overskuddet af salget af blyet til omlægning af taget på nordsiden. Dette bevilgedes.⁶³ Det blev formentlig foretaget 1865.²⁰ Tårnets tagbeklædning blev omlagt 1906.¹⁹

†*Messeklokkespir*. Ved biskop Jacob Madsens besøg i kirken 21. jan. 1589 skrev han, at der var »et smukt lidet Spyr, 2 smaa Clocker udj« (jf. fig. 101 og s. 6591).³² Spiret var placeret omtrent over overgangen mellem det oprindelige kor og korforlængelsen. I provstiets regnskab for 1667 er anført en post vedrørende spiret, nemlig: 'blytækeren for spiret', »hvor fornøden var med Bly som var afstjaalen«. ²⁴ I en optegnelse fra det 18. årh. noteredes, at kirken »har en liden Spir«. ⁶⁴ Biskop Engelstofft noterede 1854, »Spiir findes ikke mere...«, ⁵¹ men det fremgår ikke af kilderne, hvornår det forsvandt.

Opvarmning. O. 1964 blev kirkens varmeanlæg (jf. ndf.) suppleret med radiatorer, der blev placeret under korets bænke, og som stadig er i brug. Hertil installeredes et nyt varmeanlæg, et luftopvarmningsanlæg, der blev placeret i et dertil indrettet fyrrum i kirkens gamle sprøjtehus (jf. s. 6544). Det oplystes samtidig, at den gamle kalorifer fra 1926 (jf. ndf.) var kassabel, men den blev dog bibeholdt.⁶⁵ Da der 1985 havde været klager over effektiviteten af luftopvarmningsanlægget, blev det afprøvet, og konklusionen var, at det fungerede tilfredsstillende. Blot blev der foreslået at installere et tidssvarende elektronisk styreanlæg i kaloriferen samt at overveje at udskifte dens oliebrændere med en gasbrænder, idet skorstenen og den nedgravede olietank dermed kunne sløjfes.⁵⁰ Igen 2004 blev kaloriferen foreslået udskiftet, men den er stadig i funktion.⁵⁰

†*Opvarmning*. Ifølge synsprotokollen 1882 ønskede en stor del af menigheden at få kirken opvarmet, og synet måtte derfor ifølge lov af 7.

jan. 1873 opfordre kirkeejeren til at lade et varmeapparat anbringe. Det oplystes endvidere, at det krævede to kulmagasiner, hvis placering synet godkendte, og det anbefalede endvidere kakkelovne fra jernstøberiet Allerup i Odense.¹⁹ To store kakkelovne blev opsat 1882;¹⁹ den ene skorsten placeredes i det romanske kors sydvesthjørne og ovnen øst herfor, og med skorstenen op igennem korets tagryg (jf. fig. 44 og 102), mens den anden skorsten placeredes i nordøsthjørnet af skibets vestre fag og ovnene vest herfor, og dennes skorsten førtes op igennem skibets tag (jf. fig. 4, 44 og 102). Ved det ekstraordinære syn på kirken 1910 i forbindelse med kirkens overgang til selveje pr. 1. jan. 1911 anførtes behovet for at istandsætte kirkens to skorstene ved hvælvingerne, og af en ekstraktafskrift over fremtidige udgifter til diverse reparationer, der ligger ved synsprotokollen, nævnes bl.a. to ovne.¹⁹ Ved kirkesynet 1925 oplystes, at kakkelovnene skulle udhugges, altså at de ildfaste sten skulle fjernes og erstattes af nye.²⁰ Ved den store restaurering af kirken ved arkitekt Thomas Hanning, der indledtes 1926, planlagdes en kalorifer fra firmaet Lange og Co., Svendborg, installeret i skibets nordvestre hjørne og med en skorsten i tårnets nordmur længst mod øst.²⁰ I synsprotokollen 1954 oplyses som en af manglerne fra det forrige år, at kaloriferen skulle repareres.²⁰

Elektricitet. Ifølge menighedsrådets korrespondance blev der 1917 installeret elektricitet i kirken.²⁹

Murbehandling. Ved kirkesynet 1882 blev der fremsat ønske om, at når kirken næste gang skulle under hovedreparation, burde granitkvadrene ikke hvidtes, men kun fuges med hvidt. Ellers skulle de stå rent.¹⁹ Dette synes dog ikke gennemført.

Støttepiller. Skibets nordmur hælder for den østre dels vedkommende kraftigt udad (fig. 38), og på loftet ses en bred øst-vestgående revne i hjørnet mellem nordmuren og triumfmuren (fig. 115). Allerede ved kirkesynet 1873 konstateredes, at da 'den nordre sidemur af kirken langs skibet har en temmelig betydelig hældning udad' frygtedes der for 'dens mulige yderligere udskriden og omsider deraf følgende sammenstyrtning' (jf. s. 6565).⁴⁸ Synet delte ikke samme frygt, men an-

Fig. 45. Prospekt ved Burman Becker 1858. I KB. – Prospect by Burman Becker, 1858.

befalede alligevel, at man for en sikkerheds skyld opførte to solide, murede støttestøtter på de udsatte steder. Arbejdet skulle udføres af murermester Chr. Michelsen, Middelfart. Pillerne er opført af små teglsten og afdækkes foroven af et pulstag. De har skrånende forside, og skifterne er vinkelrette herpå; heraf følger, at de skråner nedad ind mod skibets nordmur (jf. fig. 38). 1879 frygtede en del af menigheden, at de anbragte piller ikke var tilstrækkelige til at imødegå en sammenstyrtning, hvorfor menighedsrådet besluttede at lade Den kongelige Bygningsinspektør se på det.¹⁹ Ved kirkesynet 1928 besluttedes at udhugge støttestøtternes fuger i 1 m's højde og en stens dybde og udstøbe dem med cement.⁶⁶

Brandredskaber. I den første indførsel i kirkeprotokollen 1862 anførtes efter omtalen af våbenhuset, at sognets brandsprøjte burde bortskaffes.¹⁹ Året efter fremgår det, at brandsprøjten med krogene til slangen var fjernet fra våbenhuset.¹⁹ Af en oversigt over inventar m.m. 1912 fremgår, at der da hang en brandstige og en brandhage på den nordre mur.²⁹

†**Murbehandling.** Ved undersøgelserne i 1983–87 (s. 6566) registreredes et rødt, fladedækkende kalkningslag under 8–10 hvide kalkningslag på det oprindelige kors nordside.⁶⁷

Fortov. Ved kirkesynet 1862 oplystes, at der ikke syntes at være behov for et fortov på kirkens nordside, men på sydsiden burde der lægges et fortov af ler og grus med et passende fald udadtil.¹⁹ Det synes dog ikke anlagt, da det ved det ekstraordinære syn 1910 i forbindelse med kirkens planlagte overgang til selveje 1. jan. 1911 nævnes som en af de fremtidige udgiftsposter.¹⁹ Af en beskrivelse af kirkens formueforhold 1929 fremgår, at af de afsatte midler var 250 kr. til fortov endnu ikke anvendt.²⁰ 1932 noteredes, at selvom der ved kirkens overgang til selveje var hensat midler til anlæg af et fortov omkring kirken, var et sådant endnu ikke anlagt, men dette skulle nu udføres.²⁹ I synsprotokollen året efter oplystes, at de hensatte midler i stedet var brugt til udgifter ved ophængning af tagrender på kirken.²⁰ I synsprotokollen maj 1938 oplystes, at fortov skulle ordnes på den nordre side af kirken.²⁰

Fig. 46. Dommedag og apostelfrise, kalkmaleri o. 1490-1510 på triumfmurens vestside (s. 6574). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Judgement Day and apostle frieze, wall painting c. 1490-1510 on the west side of the chancel arch wall.*

KALKMALERI

Et senmiddelalderligt figurmaleri på triumfvæggens vestside og et indridset, ubemalet viekors blev 1984 af-dækket og restaureret ved konservator Mogens Larsen. Der er desuden fundet indikationer på 17romansk kalk-maleri. I koret har der været to eftermiddelalderlige, 17kalkmalede draperier.

Dommedag og apostelfrise på triumfmurens vestside (fig. 46), o. 1490-1510,⁶⁸ malet med okkerrødt som hovedfarve med konturer og tegninger med dodenkop og sort; mellemrum udfyldes af prik-rosetter. Centralt over korbuens toppunkt troner Kristus som Verdensdommer. Han sidder på regnbuen med fødderne på verdenskuglen. Han er iført en fyldig, rød kappe med tunge folder, der blotter hans markerede bryst, hvor spydsåret er tegnet med sort. Armene er oprakte og har

naglesår ligesom fødderne. Hovedet (med kors-glorie) er drejet let i trekvartprofil mod nord, og mod samme side udgår fra hans mund en lilje, mens et sværd udgår mod syd. Han omkranses af en noget irregulær mandorla, og på hver side af denne svæver en engel med en kroget basun. Under Kristus ses de døde, der vækkes af graven. Dernæst ses Maria (nord) og Johannes Døberen (syd), der begge knæler med hænderne samlet foran brystet i forbøn for menneskeheden. Hun er iført kjole og har løst hår, der falder ned over ryggen, mens han er iklædt sin karakteristiske kameluldsdragt; hans venstre underben er blot-tet.

Dommedagsscenen flankeres af en apostelfrise, der når ned til lidt under korbuens kragbånd. Fem apostle kan identificeres, mens resten kun er fragmentarisk bevaret. De er alle vist med glories

og attributter. Regnet fra Dommedagsscenen og ud ses mod nord: 1) Peter⁶⁹ med kort og kruset sort hår og skæg, iført gulbrun kappe og kjortel med rødt rankemønster. 2) Johannes med kalk og langt krøllet hår, iført rød kappe med stjerneornamenter. 3-6) Kun fragmentarisk bevaret. Mod syd ses tilsvarende: 1) Paulus med sværd og bog, iklædt rød kappe og stjernebesat kjortel. 2) Bartolomæus med kniv og bog, iført kappe med stjerner og cirkler. 3-5) Tre fragmenter af apostle. 6) Matthias med økse; figuren er skjult bag prædikestolens rygskjold. Over den nederste apostel i nord ses en rundbuet åbning, rimeligvis tilhørende himmelborgen. Der er ikke konstateret et modsvarende helvedesgab i syd. Udmalingen er udført efter indbygningen af skibets hvælv (s. 6563).

Viekors, 1513. Midt på korbuens vanger er fundet to viekors, som er indridset ved hjælp af passer og ikke har været bemalet (fig. 47). Korskene har en diameter på 45,5 cm og midtpunkt 186 cm over nuværende gulvhøjde. De har dobbelt cirkelslag, og forneden lige over det indre cirkelslag findes rester af en jernlyseholder, hvis brug har aftegnet sig med tilsodning af korset.⁶⁹ Idet et tilsvarende, indridset kors er fundet på korets østgavl, må viekorsene antagelig hidrøre fra genindvielsen af kirken efter afslutningen på korets østforlængelse. Over det nordre viekors blev der fundet rester af rødmaledede romertal: »... XIII«. ⁴² Der har formentlig været tale om årstallet 1513 (jf. f.eks. Mesinge s. 4612), og dermed en mulig datering af korets østforlængelse (s. 6550).

†*Romansk kalkmaleri*. I forbindelse med afdækningen af det senmiddelalderlige maleri over triumfbuen (ovf.) konstaterede konservator Mogens Larsen 1984, at der under dettes malebund 'enkelte steder' var farverester af romansk maleri, som imidlertid ikke kunne bestemmes nærmere.⁶⁹ To vandrette linjer indridset i pudsens henholdsvis 13 og 18 cm under triumfinurens murkrone (over hvælv) har formentlig været hjælpe-linjer for samme udmaling.⁷⁰

†*Sen- eller eftermiddelalderligt kalkmaleri*. Top-punktet i korets østhvælv har haft en rød roset, mens ribbesiderne har haft gråblå bemaling. For-

oven på nordvæggen i skibets østfag er desuden fundet ubestemmelige rester af en sortmalet dekoration og derunder med rødt et kvadrat med indskrevet cirkel.⁴²

†*Eftermiddelalderligt kalkmaleri*. 1) En blå og 'ret grov' rankeudsmykning på triumfinurens vestsider, som befandt sig på et lag over det nu fremdragne senmiddelalderlige maleri fra o. 1490-1510 (ovf.).⁷¹ 2) Draperier bag altertavlen (s. 6580) og et *†*epitafium i koret, begge udført på murværkets næstældste kalklag, muligvis i 1600-tallet. På korets østvæg og den nedre del af hvælvets østkappe er 1983 fundet et draperi i rødt og blåt med kant af smalle, okkergule bånd. På nordmuren i korets østfag konstateredes samtidig et draperi i gråt og blåt 'omkring en forsvundet genstand',⁷² antagelig *†*epitafium nr. 1 (s. 6618). Draperiet, der tjente som baggrund for altertavlen, omtaltes ved en synsforretning 1862, da man ønskede det genopfrisket med oliemaling.¹⁹ 1873 var det i dårlig stand, og det aftaltes med kirkeejeren at overlade det til Jørgen Christian Schrøder at vurdere, 'hvilken farve muren bør have der, hvor draperiet nu er'.⁷³

Fig. 47. Indridset viekors fra 1513 på korbuens sydvan-ge (s. 6575). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – Carved consecration cross from 1513 on the chancel arch's southern side member.

Fig. 48. Indre set mod øst o. 1920. Foto i NM. – *Interior looking east, c. 1920.*

INVENTAR

Oversigt. Kirkens ældste inventarstykker er dels den romanske døbefont, som er nært beslægtet med fonten i Skovby, dels en helgengrav fra det romanske ðalterbord, nu indmuret i korets sydmur. En træfigur af Maria siddende med Barnet (altertavlefigur nr. 1) er fra højgotikken, o. 1300, og antagelig udført af samme værksted som et sidestykke fra Frørup (Svendborg Amt). Fra et andet sidealter hidrører en figur af Anna Selvtredje, dateret til 1400-tallets anden halvdel (altertavlefigur nr. 2). En jernbunden dørfløj fra 1508 med smedede minuskler er signeret af Anders Smed, der også har lavet den tilsvarende dørfløj i Kauslunde fra 1489. Det senmiddelalderlige alterbord af munkesten må være opført i tilslutning til korets østforlængelse o. 1513. Fra samme tid stammer en korbuekrucifiksgruppe fra Claus Bergs værksted i Odense og et relief af Korsfæstelsen fra en (†)altertavle, der er genanvendt i den nuværende tavles topfelt.

Dåbsfadet er et Nürnbergerarbejde fra 1500-tallet, men tidligst kommet til kirken i midten af 1600-tallet. Prædikestolen fra 1580 er udført og signeret af Knud Snedker i Middelfart, men stærkt ombygget i bruskbarok stil 1646 af billedskæreren Anders Mortensen. Fra Knud Snedkers hånd fandtes desuden et †(?)panel, antagelig fra en (†)skriftestol og senere an-

vendt som panel på alterbordets sydside, men fjernet herfra ved kirkens seneste istandsættelse. Kirkens to klokker er støbt af Matthias Benninck i Lübeck, henholdsvis 1596 og 1598, men har begge været brugt i andre kirker, inden de kom til Asperup. Altertavlen fra 1648 er et bruskbarokt arbejde af Anders Mortensen, med nyere storfeltsmaleri (*Kristus i Emmaus*) fra 1974 af Sven Havsteen-Mikkelsen og et senmiddelalderligt relief i topfeltet (jf. ovf.). Alterstagerne og den ældste lysekroner (nr. 1) er ligeledes fra midten af 1600-tallet.

Et broderi, der hørte til en (†)messehagel fra 1761, er genanvendt på en nyere messehagel. En muret dåbsniche er fra 1700-tallets anden halvdel og en pengeblok fra o. 1800. Altersættet fra 1840/41 er fremstillet af guldsmeden Johan Mathias Fredrik Schack Winge i Middelfart. En præsterækketavle (nr. 1) er opsat 1844 og en alterkande af tin anskaffet o. 1849 fra kandestober N. F. E. Sørensen, Odense. Et tidligere alterbillede, en kopi af Anton Dorphs »Jesus hos Martha og Maria« malet af Jørgen Christian Schrøder 1867/68, er nu opsat på altertavlens bagside. Salmenummertavlerne er formentlig ophængt 1875. Altersranken med støbejernsgelænder er opsat 1888. Stolestader, korbænke, løse stole, orgelfacade, pulpitur, lysekroner (nr. 4–5), præsterækketavle nr. 2 og knæleskamlen kom til ved hovedistandsættelsen 1926 (jf. ndf) og er tegnet af arkitekt Thomas Havning;

Fig. 49. Indre set mod nordøst. Foto Arnold Mikkelsen 2021. – Interior looking north east.

en svystage kom til samme år. Kirkeskibet »Cimbria« er bygget o. 1937 og opsat i kirken o. 1950. Dåbskande fra 1985. Orglet er bygget 2004 af Gunnar Fabricius Husted Orgelbyggeri, Fredensborg.

Farvesætning. Det nyere inventar står i blankt træ. Det historiske inventar blev afrenset 1896 og står nu blot med sorte og forgyldte stafferingsdetaljer ('snekkerstaffering').

Indretning af kirkerummet og istandsættelser. Den tidligste beskrivelse af kirkerummet stammer som sædvanligt fra biskop Jacob Madsens visitats 1589. Det kan dog udledes om det senmiddelalderlige kirkerum, at en Madonnafigur og en Anna Selvtredje-figur var opsat ved tsidealtre. 1508 indsattes den jernbundne dørfloj, og få år senere fornyedes alterbordet og altertavlen, ligesom der anskaffedes et korbuekrucifiks med sidefigurer fra Claus Bergs værksted. I tårnet hang tre klokker, og i et messeklottespir to messeklottes; klokker blev afgivet ved klokkeskatterne 1528-29 og 1601. Efter reformationen opsattes 1580 en prædikestol og formentlig en præste- og skriftestol. Ved Jacob Madsens visitats 1589 stod døbefonten i koret. I begyndelsen af 1600-tallet opsattes nye stolestader. 1646 ombyggedes prædikestolen af Anders Mortensen, der tilføjede bibelske relieffer, og samme billedskærer leverede 1648 altertavlen, der blev stafferet fire år senere. På nogenlunde samme tid rejstes et pulpitur i tårnummets nordside.

Sammenfaldende med og muligvis foranlediget af Frantz Joachim von Dewitz' overtagelse af Hinds-gavl og kirken 1723 blev inventaret nystafferet med en hvid marmorering. Et tfontegitter af træ omtales 1755. Fonten blev i anden halvdel af 1700-tallet sat ind i en dåbsniche, muligvis før 1766, da det forlød, at kirken var 'smukt indrettet og prydet af ejeren kammeråd Basse til Hinds-gavl'.⁷⁴ Ved synet 1838 blev kirken omtalt som 'vel vedligeholdt'.⁷⁵ Alt træværk stod endnu marmorert ved biskop C. T. Engelstofts visitats 1863.⁵⁵ Ved en hovedreparation 1865 anførtes kirken at være bragt i 'en tilstand, der er fuldstændig tilfredsstillende i forhold til kravene i kirkesynsloven fra 1861'.¹⁹ Denne omfattede opsætningen af nye stolestader, bemalet med den i tiden yndede egetræsådring. 1868 blev Jørgen Christian Schrøders kopi af Anton Dorphs *Jesus hos Martha og Maria* indsat som alterbillede. 1888 fornyedes alterskranken. 1896 blev altertavle og prædikestol afrenset for bemaling.⁷⁶ Det samme var muligvis tilfældet for det øvrige historiske inventar. Stolestader, dørfloje og pulpitur blev nymalet 1904.¹⁹ Kirken gennemgik en større hovedistandsættelse 1926 ved arkitekt Thomas Havning, København (jf. ovf.).⁷⁷ 1974 blev Sven Havsteen-Mikkelsens *Kristus i Emmaus* indsat som alterbillede. Den seneste istandsættelse er udført etapevis 2015-20 under ledelse af C & W Arkitekter, Svendborg.

Alterbord (fig. 50), o. 1513, muret af munkesten, 174×119 cm, 129 cm højt; hvidkalket. Sydsiden rummer en aftrappet gemmeniche (42×28 cm, 28 cm dyb), mens der er en rundbuet niche på bagsiden (63×60 cm, 46 cm dyb). Bordet står 70 cm fra østvæggen. Den oprindelige bordplade, en omløbende ramme af 22 cm brede egeplanker med fasede og let udkragede kanter, er bevaret på nord-, øst- og sydsiden.⁷⁸ Mod vest er en smal bordplade af blank eg og på forsiden en hylde monteret med jernbeslag, begge fra 2020. Alterbordet må være bygget i forlængelse af den senmiddelalderlige udvidelse af koret (jf. s. 6550 og viekors s. 6575).

En *helgengrav* (fig. 116) af granit fra det *†romanske alterbord* er nu indmuret på korets sydside. Stenen har et overflademål på ca. 50×31 cm og selve graven 13×8 cm. Dybden kan ikke afgøres med sikkerhed på grund af overkalkning.

Alterbordet var indtil 2020 beklædt med et tresidet *†alterbordspanel*, hvis sydside bestod af et panel udført o. 1580 af Knud Snedker fra Midelfart, og muligvis med en oprindelig placering i en præste- og skriftestol (jf. s. 6607). På alterbordets front og nordside var opsat kopier af dette fra 1926.⁷⁹

Knud Snedkers *†(?)panel* (fig. 51), bestod af seks højrektangulære fyldinger i glatprofileret rammeværk. De tre øvre felter havde flade relieffer med rombeformet kassetteværk med kuglebosser som baggrund for henholdsvis kerubhoveder og en medaljon med stiliseret drueklase(?) og tre koncentriske ringe, hvoraf den ydre var snoet og den indre havde stemplede stjerner ligesom borderne af små trekvartcirkler, der kantede felterne forneden (jf. prædikestolsdør s. 6602). De nedre fyldinger var glatte og kantedes nedentil blot af rammens fas.

Den nyere forside havde ti fyldinger, hvoraf de fleste var kopier af Knud Snedkers medaljon, mens der i midten af øvre række var en parafrase herefter med Jesusmonogram, flankeret af to felter med kerubhoveder. Panelet stod i blankt egetræ. Det blev fjernet 2020.

†Alterklæder. 1) Kasseret 1853 som 'uanstændig'.²⁸ 2) O. 1853,²⁸ af rødt fløj, der 1862 skulle forsynes med et kors af ægte sølv- eller guldbrodade.¹⁹ Klædet var 1871 beskadiget af mølangureb forneden, og det blev derfor vendt om for at skjule den beskadigede del.¹⁹ 3) (Jf. fig. 48), o. 1888, af rødt fløj og med guldkors, kasseret 1926.⁸⁰

Fig. 50. Senmiddelalderligt alterbord (s. 6578). Foto Hans Mikkelsen 2019. – *Late Medieval Communion table*.

Fig. 51. †(?)Panel o. 1580, udført af Knud Snedker, på sydsiden af alterbordet (s. 6578). Foto Niels Termansen 1918. I NM. – †(?)Panel, c. 1580, made by Knud Snedker, on the south side of the Communion table.

Blandt kirkens mange †alterdugge kan nævnes en, der 1665 blev købt for 12 mark,²⁴ og en alterdug fra o. 1843, der var 'forgylt', det vil formentlig sige med broderi i guldtråd eller lignende.⁵⁴

†Sidealterborde. I forbindelse med den seneste istandsættelse blev der konstateret spor efter (alter)niche i triumfmurens vestside (jf. altertavlefigurer s. 6586).⁵⁰

Fig. 52. Senmiddelalderligt alterbord (s. 6578). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – Late Medieval Communion table.

Fig. 53. Krigerfigur, detalje af Anders Mortensens altertavle 1648 (s. 6580, jf. fig. 54). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Warrior figure, detail of Anders Mortensen's altarpiece, 1648 (cf. fig. 54).*

Altertavle (fig. 54), 1648, et bruskbarokt arbejde tilskrevet Anders Mortensen, med storfeltsmaleri fra 1974 af Sven Havsteen-Mikkelsen og et genanvendt senmiddelalderligt relief i topfeltet. Tavlen står i afrenset træ med forgyldte detaljer og indskrifter (på sort bund); indskrifterne er malet 2020 og forgyldningen samtidig opfrisket.

Tavlen er arkitektonisk opbygget med postament, stor- og topstykke; alt listeværk er glatprofileret. Postamentet har bredrektangulært felt og fremspring, hvis forsider prydes af høje relieffer af stående englebørn i helfigur, der holder symbolerne for Troen (Fides) og Styrken (Fortitudo): et kors og en søjle. Derover står frifigurer af evangelisterne Markus (tv.) og Lukas, der indrammer storfeltet. De har karyatidefunktion med vredne bruskværksbaser og -kapitæler, sidstnævnte maskeprydede.

Markusfiguren med den rynkede pande og det lange, bølgede hår minder navnlig i kraft af det lange skæg om Anders Mortensens typiske gammeltestamentlige figurer (Moses, David og profeterne).⁸⁴ Han er vist frontalt med en pen i den løftede højre hånd og en bog i den venstre. Under hans kappe er en kjortel med krave og knaplukning på brystet; løven smyer sig ind til hans ben. Lukas, der er let drejet mod tavlens centrum, er skægløs og bærer hovedlin. Han holder en åben bog i sin venstre hånd. Kjortlen har krave og knaplukning ved halsen samt på det korte ærme, under hvilken ses en opsmøget underklædning; kappen er fastgjort med en smal livrem. Oksen strækker hals for at se op mod evangelisten. Yderst på storstykket står frie, vin-

Knæleskammel, 1926, tegnet af Thomas Havning, af blank eg, med fyldinger på siderne og lysebrunt uldbetræk (oprindeligt skindbetræk).⁸¹ En *†knæleskammel* blev 1871 beklædt med rødt fløjl eller plys.¹⁹

★*Altertæppe*, 1954,⁸² et korsstingsbroderi udført af kvinder i sognet. Tæppet er rødt med tre kranser i hvidt, gult og grønt, henholdsvis med juleroser og julestjerne (nord), pinseliljer og Helligåndsdue (syd) og påskeliljer og kors med alpha og omega. Et lille trin foran alteret havde hvidt Jesusmonogram og gul versalindskrift på kanten: »påske og pinse udsprang af jul«, et citat fra N. F. S. Grundtvigs salme »Denne er dagen, som Herren har gjort« (Den Danske Salmebog nr. 403).⁸³ Tæppet blev fjernet 2020 og opbevares i præstegården.

†*Altertæppe* (jf. fig. 51), 1800-tallet(?), med blomster- og rankemotiver.

Fig. 54. Altertavle 1648, tilskrevet Odensebilledskæren Anders Mortensen (s. 6580), med alterbillede fra 1974, *Kristus i Emmaus* af Sven Havsteen-Mikkelsen (s. 6582). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Altarpiece, 1648, ascribed to the Odense woodcarver Anders Mortensen, with altar painting from 1974, 'Christ in Emmaus' by Sven Havsteen-Mikkelsen.*

rankeomvundne snosøjler med drueklasekapitæler. Storvingerne er bruskbarokke kartoucher med både profilvendte og frontale vrængemasker; yderst kerubhoveder i profil (fig. 118-19). Storfrisens to slanke fremspring har krumknægte med mildt smilende englehoveder over tandsnit.

Topfeltets genanvendte, senmiddelalderlige korsfæstelsesrelief (jf. (†)altertavle s. 6584) flankeres af let fremskudte snosøjler med bruskværk og profilkapitæler samt evangelistfigurerne Mattæus (tv.) og Johannes, hvis symbolvæsener er skåret som relieffer på de små bruskværkstopvinger. Mattæus holder en lukket bog i den ene hånd. Håret er kort og fuldskægget halvlængt. Han er iført underklædning, kjortel med krave og korte, slidsede ærmer. Kappen er slænget over skulderen og fastgjort med livrem. Johannes med skulderlængt, lokket hår holder en åben bog frem foran sig. Hans kjortel har rund halsudskæring, og kappen er fastgjort med livrem. Yderst på topstykket står to romerske soldater (fig. 53).⁸⁵ Over topfrisen, der er udformet som storfrisen, findes en brudt gavlf med to bruskkartoucher omkring en flammende kugle.

Alterbilledet er malet 1974 af Sven Havsteen-Mikkelsen (1912-99) og viser *Kristus i Emmaus* i et abstrakt-figurativt formsprog og stærkt kontrastrigt. Forgrundens siddende disciple er vist som mørke skikkelser, mens Kristus stående bag bordet er malet med et orange skær, der også oplyser rummet omkring ham. Billedet er signeret i nedre højre hjørne: »SHM«.⁸⁶

Storfeltsmaleriet kommenteres af postamentfeltets indskrift, der vedrører den opstandnes senere møde med disciplene i Jerusalem: »Da åbnede han deres sind/ Lukas 24.45.« (Luk. 24,45). Citatet, der fortsættes på prædikestolens lydhimmel (s. 6603), er anført med forgyldte versaler på sort bund, ligesom storfrisens skriftsted, messiasprofetien Es. 53,5 og topfrisens parafrase over Trosbekendelsen: »Jesus filius dei crucifixus est pro nobis« (Jesus, Guds søn, blev korsfæstet for os). Alle indskrifter er som nævnt malet 2018-20, men stor- og topfrisen har formentlig haft lignende indskrifter siden 1652 (jf. ndf.). Forgyldningen på billedskærerarbejde og lister er fra 1896, men genopfrisket 2018-20 og suppleret

med forgyldte diamantbosser på sort bund yderst på postament, stor- og topfrise.

Tilblivelse og istandsættelser. Altertavlen blev opsat 1648 og 1652 stafferet med guld og forgyldte indskrifter samt forsynet med et eller flere figurmalerier. Dette fremgår af indskrifter fra 1652, der endnu var at læse 1755.⁸⁷ Sydligt på postamentet, muligvis på fremspringets sydside, læstes således: »Altar hoc in gloriam Dei et Ecclesiae ornamentum est anno 1648« (Dette alter er en udsmykning til Guds og kirkens ære, år 1648).⁸⁸ Nordligt på postamentet, og muligvis på fremspringets nordside, stod: »Depictum et inauratum anno 1652. protegat Deus. Erico Nicolai Arensbach anno P. 33 degente« (Malet og forgyldt år 1652, Gud beskytte det. Erik Nielsen Arensbach i hans embedstids 33. år).⁸⁸ Beskrivelsen af malerarbejdet sigter formentlig til en partiel staffing med rig forgyldning og sorte profiler som kontrast til resten af tavlens blanke egetræ. Våbener eller monogrammer for Frederik III (»Fridericus tertius«) og Sophie Amalie (»Sophia Amalia«) fandtes på indersiderne af postamentfremspringene, henholdsvis i syd og nord.⁸⁹

Tavlen blev af Victor Hermansen 1923 betegnet som et 'bruskbarokt Odensearbejde'.⁹⁰ Sven Arnvig tilskrev den senere billedskæreren Anders Mortensen i Odense.⁹¹ Denne tilskrivning må anses for sikker, idet såvel komposition som detaljer har talrige stærke holdepunkter i Mortensens dokumenterede værker.⁹² Med dateringen 1648 er Asperuptavlen Mortensens næstældst daterede tavle efter tavlen fra 1647 i Dalum (s. 2846). I forhold til Dalumtavlen er storstykkets snosøjler skubbet tilbage i baggrunden og deres plads overtaget af evangelistfigurer, en løsning, der også blev anvendt i Mortensens monumentale altertavler til Odense Skt. Knuds Kirke 1649 (s. 539) og Nakskov 1657 (*DK Maribo* 103), mens hans øvrige tavler alene har snosøjler og ikke karyatider. Asperuptavlens evangelistfigurer var for Sven Arnvig det afgørende element i tilskrivningen til Anders Mortensen.⁹³ Udover det stilistiske slægtskab er der senere også blevet peget på et forlægsfællesskab med Mortensens sikre værker, idet Lukasfiguren er skåret efter et kobberstik af Adriaen Collaert,⁹⁴ og Johannes har samme, ukendte

Fig. 55. Jørgen Christian Schrøders kopi af Anton Dorphs *Jesus hos Martha og Maria*, brugt som alterbillede 1868-1974 (s. 6584, jf. fig. 117). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – Jørgen Christian Schrøder's copy of Anton Dorph's 'Jesus with Martha and Mary', used as altar painting 1868-1974 (cf. fig. 117).

forbillede som på korgitteret og prædikestolsopgangen i Nyborg Vor Frue (DK *Svendborg* 985 og 991) samt altertavlerne i Nakskov (DK *Maribo* 103) og Odense Skt. Knud (s. 542), ligesom Markusfiguren genfindes på disse to altertavler.⁹⁵

Storfeltets dybe forsænkning har været tolket som tegn på, at der oprindeligt har siddet et relief i storfeltet, som det f.eks. ses på Nakskovtavlen (DK *Maribo* 103).⁹⁶ Den tidligste beskrivelse af tavlen 1755 levner da også plads for den mulighed. Præsteindberetningen 1755 nævner godt

nok, at tavlen viste Korsfæstelsen (som maleri eller skåret relief): »Paa Altertavlen er skildret det fornemste af Christi Passions acter«. ⁹⁷ Men karakteren og rækkefølgen af tavlens oprindelige indskrifter kunne antyde, at storfeltet fra første færd kan have haft en fremstilling af Nadverens indstiftelse, eventuelt et relief som i Nakskov og den tilskrevne tavle i Tjæreborg (DK *Ribe* 1850), mens den førnævnte Korsfæstelsesfremstilling har prydet topfeltet.⁹⁷ Postamentet havde nemlig en nadverrelateret indskrift fra Joh. 6,53-54 (der i

øvrigt også findes på postamentet i Nakskov), mens stor- og topfrisen begge havde indskrifter relateret til Korsfæstelsen (omtrent som nu), henholdsvis Es. 53,4-5 og »Jesus Christus filius Dei Crucifixus est pro nobis« (Jesus Kristus, Guds søn, blev korsfæstet for os).

Ifølge en beskrivelse 1862 stod tavlen med ægte forgyldning på søjler og 'indfatning', mens storfeltet rummede et panelmaleri af *Korsbæringen* (†alterbillede, jf. ndf.), og topfeltet allerede da udfyldtes af de middelalderlige korsfæstelsesrelieffer.¹⁹ 1865 trængte alterbilledet, der symptomatisk for tidens fokus på altermaleriet benævntes 'altertavlen', til istandsættelse.¹⁹ To år senere ønskede kirkesynet et nyt billede ('altertavle'), og 1868 fandtes dette anskaffet.¹⁹

1896 blev altertavlen afrenset for bemaling (jf. korbuekrucifiks og prædikestol) og fik sin nuværende farvesætning samt †indskrifter med forgyldt fraktur (på blank bund) på postament, stor- og topfriser.⁹⁸ På postamentet læstes Joh. 6,53-54, på storfrisen Es. 53,4-5 og på topfrisen samme tekst som nu. 1974 indsattes som nævnt det nuværende storfeltsmaleri. Altertavlen gennemgik 2018-20 en snedkermæssig istandsættelse og farvemæssig udbedring med fjernelse af mørknet lak samt udførelse af nye indskrifter. I samme forbindelse blev postamentets oprindelige småvinger (fig. 120) fjernet og henlagt på præstegårdens loft. Desuden opsattes to glatte, firkantede piller under postamentet som erstatning for fjernede paneler.⁹⁹

Tidligere *alterbillede* (fig. 55), 1867/68,¹⁹ en kopi af Anton Dorphs *Jesus hos Martha og Maria* i Tyrstrup Kirke (1863, *DK Sjyll* 281), malet af Jørgen Christian Schrøder (1837-85).¹⁰⁰ Det er udført i olie på lærred og har et lysmål på 153×122 cm; ophængt på bagsiden af altertavlen siden 1974.

Et †*altermaleri*, der viste *Korsbæringen*, er tidligst omtalt 1854 ('Kristus segnende under korset') af biskop C. T. Engelstoft, der betegnede panelmaleriet som 'smagløst malet og broget', hvortil han 1863 tilføjede 'meget ringe'.¹⁰¹

(†)*Senmiddelalderlig altertavle*, o. 1513(?) (jf. kalkmalet viekors s. 6575), en fløjaltertavle med en figurrig, skåret korsfæstelsesscene i midtfeltet og malede sidefløje, hvis indersider viste henholdsvis

Skt. Peter og Maria med barnet, mens ydersiden viste Skt. Katharina eller muligvis Mater dolorosa (Maria med gennemboret hjerte). Af midtfeltets relieffer er den korsfæstede og to sidegrupper bevaret og genanvendt i den nuværende altertavles topfelt (fig. 56).

Fremstillingen måler nu ca. 130×80 cm,¹⁰² men den har oprindeligt været højere, idet den korsfæstede nu er monteret ret lavt. Jesus hænger i strakte, let skrå arme og med næsten åbne hænder. Hovedet med smal og tætsiddende snoet tornekrone er faldet mod højre skulder. Øjnene er næsten lukket i, munden let åben. Håret er halvlængt og fuldskægget kort. Den udspilede brystkasse har spydsår i højre side, og mellemgulvet er indsunken. Lændeklædet er kort og har snip midtpå. Benene er bøjet let i knæene og fødderne fæstnet med én nagle. Den nedre del af det enkle, latinske kors mangler nu, ligesom de to røvere (jf. ndf.). Nærmest korset står hovedsmanden Longinus, der peger på sit helbredte, blinde øje, mens hans rygvendte hjælper holder lansen (der er fornyet). I forgrunden af den 'gode' gruppe tv. er Maria segnet og holdes oppe af Johannes. Yderst tv. står de tre Maria'er, hvoraf to bærer turbanlignende hovedlin bundet om hagen. Den 'onde' gruppe th. består af seks mandfigurer grupperet omkring en øvrighedsperson, formentlig Pontius Pilatus, hvis overkrop er svajet som en spejling af Maria. Han er iført hat og en kappe med skulderslag. Som et usædvanligt træk er hans lange fuldskæg ordnet i to fletninger. Bag ham har en mand med høj, rundpudset hat beroligende lagt en hånd på hans skulder. Ved hans side står også to soldater, den ene iført hjelm med visir. Den anden, profilvendte soldat må identificeres som Stefaton, der oprindeligt har holdt eddikesvampen, men nu holder en ny, ordinær lanse. Yderst th. står en mand iført hoser, kofte og turbanlignende hovedklædning med lang snip, der falder ned foran brystet. Billedskærerarbejdet står afrenset med forgyldte detaljer (jf. altertavle), men der er tydelige rester af kridtgrund fra den oprindelige staffing.

(†)Altertavlen er antagelig udført i et nordtysk værksted.¹⁰³ Det samme formodes om en gruppe altertavler, som tavlen ifølge Sissel F. Plathe og

Fig. 56. Korsfæstelsen, relief fra (†)senmiddelalderlig altertavle o. 1513(?) (s. 6584), genanvendt i topfeltet på altertavlen (s. 6580, jf. fig. 54). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Crucifixion, relief from (†)Late Medieval altarpiece, c. 1513(?), re-used in the top panel on the altarpiece (cf. fig. 54).*

Jens Bruun har et 'delvist forlægssammenfald' med, nemlig tavlerne i Bjerreby (DK Svendborg 2719), Thuro (DK Svendborg 2398) og Svanninge (Svendborg Amt).¹⁰²

Jesus var oprindeligt flankeret af de to røvere, hvilket fremgår af biskop Jacob Madsens korte beskrivelse 1589: »En Taffle met Crucifix oc Refueren hos, Fløyelen malet.«³² Ifølge optegnelser fra 1700-tallet viste det ene fløjmaleri Peter med tiara, scepter i højre hånd og nøgle i den venstre, mens det andet maleri viste Maria med barnet. Et tredje maleri, muligvis på ydersiden af fløjene, blev beskrevet som 'Maria med et sværd', det vil sige Maria med gennemboret hjerte; hvis der da ikke er tale om en fejlidentifikation af eksem-

pelvis Katharina af Alexandria.¹⁰⁴ Altertavlen var oprindeligt forgyldt og havde følgende indskrift, antagelig på en predella: »Misereat(ur) nostri Jesus benignus qvi pass(us) est clementer pro nobis« (Må den milde Jesus, der har lidt sagtmødt for vores skyld, forbarme sig over os).¹⁰⁵

Tavlen var formentlig endnu komplet, eller nær komplet, da biskop C. T. Engelstoft 1863 besigtigede den for anden gang ('i tårnet sidder den gamle altertavle').¹⁰⁶ Den stod da ved tårnrummets vestmur.¹⁹ Reliefferne fra midtfeltet er da formentlig først blevet monteret på den nuværende altertavles topfelt i forbindelse med fornyelsen af alterbilledet 1868 (jf. s. 6584). Reliefferne gennemgik 1983 en konserverende istandsættelse.¹⁰⁷

Fig. 57. Madonna o. 1300 (altertavlefigur nr. 1, s. 6586). Foto Arnold Mikkelsen 2022.
– *Madonna, c. 1300 (altarpiece figure no. 1).*

Altertavlefigurer. 1) (Fig. 57), o. 1300, Maria siddende med Barnet, ca. 95×37×29 cm høj,¹⁰⁰ antagelig fra samme værksted som en Madonnafigur fra Frørup (Svendborg Amt). Moder og barn er skåret ud af samme stykke, bagtil udhulede egetræ. Maria sidder rankt og frontalt på et tronsæde (hvis indadbuede vanger har vulst midtpå) og med barnet på sin venstre arm. Underbenene er parallelle og fødderne placeret på et afrundet fodstykke. Hovedet er forholdsvis stort, og ansigtet udtrykker et sagte smil. Folderne i det

tætsiddende hovedlin følger hårets lette bølger. Hendes langærmede kjole med bælte har lineære foldekast, der knækker forneden over de spidse sko; den fodlange kappe er draperet over skødet i skarpe folder. Den højre hånd, der har været tappet ind, mangler nu. Det kjortelklædte barn troner på morens venstre arm, med parallelle ben og fødderne hvilende i hendes skød. Hovedet er rundt og smilende, håret halvlant og bølget; højre arm og venstre hånd mangler. Figuren står med en (udateret) sekundær, polykrom staf-

Fig. 58. Anna Selvtredje o. 1450-1500 (altertavlefigur nr. 2, s. 6588). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *St. Anne, c. 1450-1500 (altarpiece figure no. 2).*

fering, der må være udført samtidig med Anna Selvtredje-figures (ndf.). Derunder findes middelalderlig bemaling på kridtgrund; flere steder ligger den sekundære bemaling dog direkte på træet.¹⁰⁸ Hudfarven er lys, rødlig med kraftigere rødt på kinder og læber. Pupiller og øjenbryn er sorte, mens håret er lysebrunt. Barnets kjortel er hvid, mens Marias kjole er lyserød med gulbrunt på halsbræmme og bælte samt på reversen af kappen, der er blå ligesom hovedlinet. Skoene er sorte, fodstykket grønt på oversiden og brunt på

kanten ligesom tronsædet. Ebbe Nyborg har udpeget et sidestykke fra Frørup Kirke (Svendborg Amt), der er skåret over helt samme læst, og har konkluderet, at begge er 'udgået fra et værksted i Odense, hvor biskop Gisico ved denne tid (dvs. o. 1300) var i gang med at forny domkirken efter nyeste højgotiske signaler'.¹⁰⁹

Figuren, der muligvis har tilhørt et aflukket skab, må oprindeligt have stået ved et sidealter, der efter konventionen formentlig har været placeret ved triumfmurens nordlige del (jf. †sidealterborde

Fig. 59. Altersæt, 1840/41, udført af Johan Mathias Fredrik Schack Winge, Middelfart (s. 6589). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Communion set. 1840/41, made by Johan Mathias Fredrik Schack Winge, Middelfart.*

s. 6579).¹¹⁰ Den omtales tidligst 1863, da den (ligesom altertavlefigur nr. 2, ndf.) fandtes opstillet på en $\dagger$ korbuebælke ved siden af korbuekrucifikset og dets sidefigurer (jf. s. 6598).⁵⁵ Figuren blev fjernet før 1888 (jf. fig. 82) og henlagt på kirkens loft, hvor den 1918 blev fundet af kongelig bygningsinspektør J. Vilh. Petersen.²⁹ Efter en konserverende istandsættelse (med bevaring af eksisterende farver) ved Niels Termansen 1919 fik figuren sin nuværende placering på en aftrappet, cementstøbt konsol på tårnrummets nordvæg.¹¹¹

2) (Fig. 58), 1400-tallets anden halvdel, Anna Selvtredje, ca. 87×36×18 cm.¹⁰² Anna sidder på en simpel bænk med Maria på sit højre knæ og fødderne hvilende på et afrundet fodstykke. Generationsforholdene er tydeligt markeret, idet datteren er i omtrent halv størrelse og holder det endnu mindre, nøgne og liggende Jesusbarn i sin favn. Anna er ikklædt hoved- og halslin, foldelig kjole og en fodlang kappe, der er trukket op over knæene, samt spidse sko; venstre underarm mangler. Maria har langt, udslået hår og bærer en krone, der har mistet takkerne. Hun bærer ligeledes kjole, kappe og spidse sko. Figuren står med

en sekundær, polykrom staffering, hvorunder der findes middelalderlig bemaling på kridtgrund. Den sekundære bemaling ligger flere steder direkte på træet.¹⁰⁸ Den sekundære staffering, der må være udført samtidig med stafferingen af nr. 1 (ovf.), har samme lyse, rødlige hudfarve, rødt på kinder og læber, sorte pupiller og øjenbryn samt lysebrun hårfarve. Anna har hvid kjole, rød kappe og gulbrunt hoved- og halslin samt mørkebrune sko. Maria har lyserød kjole (med hvidt revers), blå kappe og røde sko. Fodstykket er grønt.

Figuren, der muligvis har tilhørt et aflukket skab, må oprindeligt have stået ved et sidealter. Den omtales tidligst 1863, da den (ligesom sidealterfigur nr. 1, ovf.) var opstillet på en $\dagger$ korbuebælke ved siden af korbuekrucifikset og dets sidefigurer (jf. s. 6598).⁵⁵ Figuren blev senere fjernet og henlagt på kirkens loft, hvor den 1918 blev fundet af kongelig bygningsinspektør J. Vilh. Petersen.²⁹ Efter en konserverende istandsættelse (med bevaring af eksisterende farver) ved Niels Termansen 1919 fik figuren sin nuværende placering på en aftrappet, cementstøbt konsol på tårnrummets sydvæg.¹¹¹

Fig. 60. Alterkande af tin, udført o. 1849 af kandestøber Niels Frederik Ebbesen Sørensen, Odense (s. 6589). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Altar jug of tin, made c. 1849 by the pewterer Niels Frederik Ebbesen Sørensen, Odense.*

Altersæt (fig. 59), 1840/41,²⁸ udført af Johan Mathias Fredrik Schack Winge, Middelfart.¹¹² *Kalken* er 21,5 cm høj og har drevet og ciseleret udsmykning. Den runde, fladhvælvede fod prydes af rundbuer med bladornament og en 3 cm høj, støbt krucifiksfigur, der er pånippet. Skaftleddene er konkave, og den ringformede knop har bladranke. Bægret er pokalformet og har hældetud. På standkanten ses to identiske mestermærker.¹¹³ Den tilhørende, glatte *disk* har en diameter på 15 cm, og bagsiden har to stempler svarende til kalkens.

†*Altersæt*. 1) En kalk af bly, omtalt 1589 (»1 Blykalck«).³² 2) 1681, kalk og disk af forgylt sølv. Den er omtalt i præsteindberetningen 1755, ifølge hvilken sættet viste Kristus på korset og versalindskrifterne »Ieshus« (muligvis fejlskrift for 'Ihesus'), formentlig på kalkens knop, og »Asperop Kirke 1681«.⁸⁸ Sættet trængte 1836 til reparation, og man ønskede samtidig et større bæger til kalken, 'så bægret kun en gang behøvede at fyldes'.²⁸ To år senere var sættet endnu ikke repa-

reret, og 1841 forlød det, at et helt nyt var anskaffet (jf. ovf.).²⁸

†*Oblatæsker*. 1) 1862, af porcelæn.¹⁹ 2) 1892, af porcelæn.¹⁹

Alterkande (jf. fig. 60), af tin, udført o. 1849 af kandestøber Niels Frederik Ebbesen Sørensen, Odense (1816–81). Den 28 cm høje kande har urneformet korpus på rund, vulstprofileret fod,

Fig. 61. Nyere sygesæt (s. 6590). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Newer Communion set for the sick.*

Fig. 62. Alterstager, o. 1650 (s. 6590). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Alter candlesticks, c. 1650.*

fladt låg med profilknop og svungen hank. Under foden ses mesterstempet »N.F.S.«¹¹⁴ og Odenses dobbelttilje. Kanden, der har talrige sidestykker, bl.a. i Fraugde (s. 3554) og Kølstrup (s. 4228), er anskaffet efter synet 1849, da man behøvede en kande til erstatning for »de hidtil brugelige bouteiller« (†*vinflasker*).²⁸

†*Alterkander*. 1) Af porcelæn, omtalt 1862.¹⁹ 2) 1892, af porcelæn.¹⁹

†*Vinskummeske*, 1903.¹⁹

To *skåle*, o. 1900, begge fra Bing & Grøndahl. Af porcelæn, med form som omvendte keglestubbe, 19 cm i diameter, 9 cm høje. Ydersiden er sortmalet med guldkant og -kors, indvendig hvidmalet. Omtalt 1912 ('de befaledede skylleskåle').²⁹

Sygesæt (fig. 61), nyere, ustempet. Den 12,5 cm høje kalk har rund fod, keglestubformet skaft og klokkeformet bæger. Den glatte disk har en diameter på 9 cm, og oblatæskan en diameter på 6 cm og en højde på 3 cm. Sættet opbevares i en trækuffert.

†*Sygesæt*, omtalt 1862, af sølv med futteral.¹⁹

Alterstager (fig. 62), af baroktype, antagelig o. 1650. De 46,5 cm høje stager har rund fod med tre afsæt, balusterskaft med vase-, kugle- og pæreled mellem små ringled og en svungen lyseskål.

Sidstnævnte er løs, idet lysetorne af træ har erstattet de oprindelige lysepigge af metal, hvortil der ses gevind i skaftets overside.¹¹⁵

Syvstage, 1926, fra bronzestøber L. Rasmussen, København.²⁰ Den 49 cm høje Titusstage har ottekantet fod i tre afsæt (med festonrelieffer på siderne). Skaftet med ringled rejser sig fra en bladkrans, og de buede arme har form af perlestave; vaseformede lysepiber.

Messehagel, o. 1893,¹⁹ af rødt silkevelour med kanter af guldbånd og ældre broderier med sølv- og guldråd fra en (†)messehagel fra 1761, der er genbrugt som applikationer. På brystet er en ca. 28×22 cm stor strålekrans med hebraiske bogstaver: 'Jahve' (fig. 64) og på ryggen en 62×41 cm stor Golgatafremstilling (fig. 65): Jesus hænger i strakte, skrå arme. Hovedet med stråleglorie er faldet mod højre skulder, torsoen har fremtrædende ribben. Lændeklædet har rolig hængesnip ved venstre hofte, benene er vredet mod højre og fødderne fæstnet med samme nagle. Korset er dannet af to præfabrikerede bånd, og dets skrift-

Fig. 63. Dåbsfad, et Nürnbergarbejde fra 1500-tallet, med Bebudelsen (s. 6592); tidligere tilhørende Eske Brok (1560-1625) og Christence Viffert (1561-1624) samt Birgitte Brok (1601-39). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Baptismal dish, a Nuremberg work from the 1500s, with Annunciation; formerly belonged to Eske Brok (1560-1625) and Christence Viffert (1561-1624) as well as Birgitte Brok (1601-39).*

Fig. 64–65. Messehagel o. 1893 med genanvendt broderi fra en (†)messehagel 1761 (s. 6590). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Chasuble, c. 1893, with re-used embroidery from a (†)chasuble from 1761.*

bånd med »INRI« har splitender. For korsets fod ligger Adams hovedskal og krydsede knogler på den grønne golgatahøj. Derunder dateringen: »1761«. Hagelen har for af hvidgul silke.

(†)Messehagel, 1761, af rødt fløjl, hvis pryddeler er overført til senere messehagler (jf. ovf.).¹⁹

†Messeklæder betegnedes 1589 som uanstændige af biskop Jacob Madsen (»Skarns Meszeclæder«).³²

†Røgelseskar, omtalt i en præsteindberetning 1809 til Oldsagskommissionen.¹¹⁶ Det blev angiveligt fjernet fra kirken 1866.¹¹⁷

To †messeklodder hang 1589 i et messekloddespir: »Et smukt lidet Spyr, 2 smaa Cloker udj« (jf. s. 6572 og fig. 101).³² De blev afleveret ved klokkeskatten 1601, da deres vægt blev opgjort til 40 kg.¹¹⁸

Alterskranke (jf. fig. 46), 1888,⁹⁰ femsidede med støbejernsgelænder, hvis slanke tremmer både

foroven og forneden ender i liljeagtige volutter, der kombineres til palmetter. Oprindeligt fremviste midtfaget kirkeejeren Niels Basse Fønss' kronede monogram »NBF« over dateringen »1888« (jf. fig. 48).¹¹⁹ Håndliste af blankt, lyst træ. Det sortmalede knæfald har hynder med lysebrunt uldbetræk. Det havde oprindeligt brunt skindbetræk.²⁹

†Alterskranke (jf. fig. 82), o. 1750(?), med udsavede balustre. Knæfaldet blev 1833 belagt med stråmåtter. Da de var slidte 1847, fik knæfaldet i stedet udstopning beklædt med ruskind, udskiftet 1871 med fløjl.¹²⁰ 1888 blev skranken kasseret, da man ønskede et bredere knæfald og et nyt støbejernsgelænder (jf. ovf.).¹⁹

Døbefont (fig. 66), romansk, nært beslægtet med fonten i Skovby (s. 5669).¹²¹ Den består af to stykker granit med rødlig islæt. Dens højde er 80,5 cm, idet fodens nedre halvdel er skjult under

gulvet. Foden har form af et omvendt terningkapitel med fladbuede bueslag på siderne, der på tre af siderne indrammer løverrelieffer (fig. 125–27).¹²² På hjørnerne er menneskehoveder. Foden går direkte over i det cylindriske skaft. Kummen har et tværmål på 70,5 cm og lodrette sider prydet af akantusranke i fladt relief. En rille løber under mundingen. Sekundære, borede huller i to af fodens hjørnehoveder og korresponderende huller i kummens underside må enten være udført i forbindelse med afstivning af fonten eller til fastgørelse af dåbsnichens låger (ndf.). Kummen har rester af rød bemaling, uden tvivl af den rødlig marmorering, der omtales 1863,¹²³ og som antagelig var fra 1700-tallet. Fonten stod 1589 i koret,³² hvor den i anden halvdel af 1700-tallet blev sat ind i en dåbsniche (ndf.) nordligt mellem korets to fag. Fonten blev 1882 'befriet' for sin oliemaling,¹⁹ og i begyndelsen af 1900-tallet fandtes kummen fyldt med cement.¹²⁴ 1968 blev fonten rykket ud fra nichen, så den nu står foran denne.²¹

Fig. 66. Romansk døbefont (s. 6591). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Romanesque font*.

Muret dåbsniche (fig. 67), 1700-tallets anden halvdel (og efter 1755, jf. †fontegitter). Den rundbuede niche har glatte pilastre med flade, profilerede kapitæled. Bueslaget har musling i toppunktet. Den brudte gavlf er svejftet og kuglebærende. I nichen er ophængt en udskåret og forgyldt Helligåndsdue (fig. 124), muligvis fra 1600-tallet og fra en †fontehimmel(?)¹²⁵ i det tidligere dåbsarrangement (jf. †fontegitter ndf.). Nichen var 1854 lukket med en låge.⁵¹

Dåbsfad (fig. 63 og 128), 1500-tallet, et drevet og punslet Nürnbergerarbejde af messing, 64 cm i diameter. Den centrale medaljon med Bebudelsen omgives af minuskelindskrift og hjort og hundfrise mellem to stemplede borter, henholdsvis rosetter og blade eller fiskeblæreornament. Dyrejagten og stempelborterne gentages på fanen. Her findes også et sekundært ophængningshul og en sekundær indgravering med initialerne »EB« (tv.) og »CW« for ægteparret Eske Brok (1560–1625) og Christence Viffert (1561–1624) samt et firdelt renæssanceskjold med parrets fædre og mødrene våbener, hans tv. (Brok og Bille) og hendes th. (Viffert og Lindenov). Nedenunder findes årstallet »1618«, der indikerer, at fadet samme år blev skænket til parrets datter, Birgitte Brok (1601–39) i forbindelse med hendes bryllup med Tyge Brahe til Mattrup (1593–1640). Fade som dette var da standardudstyr i de øvre samfundslags husholdninger. Dets vej herfra og til kirken er ukendt; så vidt vides havde ingen af de ovennævnte personer tilknytning til egnen. Fadet skulle 1833 skures og poleres, hvad der næppe har hjulpet på udsmykningens bevaringsgrad.²⁸

Dåbskande (jf. fig. 67), skænket 1985 af Marie og Carl Larsen, Vedelshave. Den 31 cm høje messingkande har lille, rund fod og bredt, ringformet korpus med høj cylinderhals. Det hængslede, hvælvede låg har korsknop, og hanken er svungen. Under bunden er stemplet initialerne »HJ«.¹²⁶ På oversiden af korpus findes giverindskrift med graveret kursiv.

†Dåbskande, 1862, af tin.¹⁹ Omtalt 1912.²⁹

†Fontelåg. Der var 1718 behov for et 'nyt dække til fonten'.⁴⁶

†Fontegitter af træ, med det dåbsrelaterede skriftsted Joh. 3,5; omtalt 1755.⁸⁸

Fig. 67. Dåbsniche fra 1700-tallets anden halvdel ved korets nordvæg (s. 6592), med romansk døbefont (s. 6592) og Helligåndsdue (s. 6592). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Baptismal niche from the second half of the 1700s at the north wall of the chancel, with Romanesque font and Dove of the Holy Ghost.*

Fig. 68. Korbuekrucifiks med sidefigurer, o. 1513-20, tilskrevet Claus Bergs værksted (s. 6595). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Chancel arch crucifix with side figures, c. 1513-20, ascribed to Claus Berg's workshop.*

Fig. 69. Detalje af krucifiksfigur o. 1513-20 (s. 6595, jf. fig. 68). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Detail of crucifix figure, c. 1513-20 (cf. fig. 68).*

Krucifiksgruppe (fig. 68-72), o. 1513/20, tilskrevet Claus Bergs værksted i Odense. Krucifiksgruppen står afrenset og lakeret med let forgyldning på krucifiksfigur og kors.

Krucifiksfiguren er 145 cm høj og skåret med stor anatomisk forståelse. Den korsfæstede hænger i strakte, let skrå arme med halvt lukkede hænder. Hovedet, der er faldet mod højre skulder, bærer en tornekrone, der er skåret, som var den flettet af grene. Tornene er indtappede. Ansigtet udtrykker dødskampens pinsler, med rynker i panden, næsten lukkede øjne og åben mund. Fuldskægget er tvedelt ved hagen, mens overlæben er glat; håret er skulderlangt og lokket. Brystkassen er udspændt, og der er spydssår i højre side ved overgangen mellem ribbenene og det indsunkne mellemgulv. Det korte lændeklæde er bundet ved højre side, og dets lange snipper blaffer dramatisk om hofterne med henvisning til jordens skælven det øjeblik, da Jesus døde (Matt.

27,51). Benene er omtrent parallelle og let bøjede med spændte lægmuskler; fødderne fæstnet med én nagle.

Korset er 260 cm højt og har glatte arme med svagt fremspringende, platte lister. Korsenderne har firpasfelter (43×43 cm) med hulkelet kant og relieffer af evangelisternes symbolvæsener, vist med glatte navnebånd: Johannes (foroven), Lukas (tv.), Markus (th.) og Mattæus (forneden). Der er taphuller på de vandrette korsarmes underside.

Mariafiguren, 119 cm høj, er iklædt hovedlin, kappe og en lang, folderig kjole, hvis dybtskårne, næsten sprøde foldekast etablerer en zigzagbevægelse op igennem figuren kulminerende i overkroppens skrå stilling, der er foranlediget af, at Maria hælder hovedet lidt mod sin venstre hånd, som hun har løftet op for med en snip af kappen at tørre en tåre bort.¹²⁷ Hendes øjne er næsten helt lukkede, og på hendes ansigt tegner sig et sørgmodigt udtryk.

Fig. 70. Detalje af krucifiksgruppens Mariafigur o. 1513–20 (s. 6595, jf. fig. 68). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – Detail of the crucifix group's Mary figure, c. 1513–20 (cf. fig. 68).

Johannesfiguren, 121 cm høj, er skåret på samme levende måde som Maria. Også han er iklædt en lang kappe, hvis folder på det nærmeste spejler Mariafigurens. Han følger Bergs almindelige Johannestype ved at have et ungdommeligt udseende med glatte kinder, kraftig kæbe og kindben og ikke mindst kort, men viltet, krøllet hår. Han vender blikket skråt op mod Kristus og udtrykker med både ansigt og den forvredne håndstilling foran sit bryst troskyldighed og bekymring.¹²⁸ Begge figurer mangler fødderne, idet de er blevet savet bort (formentlig 1868, jf. ndf.). De står på hulkelede konsoller af eg fra 1918.

Krucifiksgruppens oprindelige staffing kendes ikke, idet den er blevet afrenset. Den stedvise forgyldning på krucifiksfigur og kors er fra 1896, da krucifikset i lighed med altertavle og prædike-stol skulle 'forsynes med noget guld for at fremhæve hovedlinjerne'.¹⁹

Tilskrivningen af krucifiksgruppen til Claus Bergs værksted skyldes oprindeligt arkitekterne J. Vilh. Petersen og Knud Lehn Petersen, der ved et besøg i kirken 1918 'straks dømte (krucifikset) til en »Claus Berg«' og samtidig gjorde opmærksom på de to sidefigurer, der da henlå på våbenhusloftet (jf. ndf.).⁵⁰ Kunsthistorikeren Viggo Thorlacius-Ussing opfattede krucifiksgruppen som hørende til slutningen af Bergs tidlige periode i Danmark og daterede den til o. 1520.¹²⁹ Den stilistiske datering er primært baseret på udformningen af Kristusfiguren, som han pegede på lå forud for den slankere og mere udpinte type, Berg introducerede i dronning Christines altertavle til Odense †Gråbrødre Klosterkirke fra o. 1515–23 (siden 1886 i Odense Skt. Knud, s. 459 ff., navnlig s. 531). Samtidig er udformningen af lændeklædet dog så nær Odenstavlen, at der ikke kan være mange år mellem de to. Asperupkrucifikset er af samme type, som Vejl-

Fig. 71. Detalje af krucifiksgruppens Johannesfigur o. 1513–20 (s. 6596, jf. fig. 68). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Detail of the crucifix group's John figure. c. 1513–20 (cf. fig. 68).*

bykrucifikset (s. 6456), men tornekronen er mere naturtro i størrelse og lændeklædet fanger vinden på en mere realistisk måde end Vejlbys figurens vandretliggende lændeklæde.¹³⁰ Ifølge kunsthistorikeren Francis Beckett fik Asperupkrucifikset stor betydning for Claus Bergs senere krucifikser.¹³¹ Det gælder den førnævnte tavle til Odense †Gråbrødre Klosterkirke, men særlig Sorøkrucifikset fra 1527 er nært beslægtet med Asperupgruppen, hvad angår såvel Maria- og Johannesfigurerne som skildringen af Kristus. Nok er Sorøfiguren af Bergs senere, mere slanke type, men hele formgivningen og ikke mindst lændeklædet følger det spor, Asperupkrucifikset tegnede. Tilsvarende er de to sidefigurer nært beslægtede med to tilsvarende Maria og Johannesfigurer i Nationalmuseet (inv. nr. D7730 og D7731). Af disse figurer kan man følgelig danne sig et indtryk af, hvorledes Asperupfigurerne bortsavede fødder kan have set ud.

Korsets udformning svarer overordnet til Skambys, og evangelistsymbolerne svarer til reliefferne på krucifikserne i Skamby (s. 5451) og Thuro (DK *Svendborg* 2412) samt Jørgen Daa og Karen Knudsdatter Gyldenstjernes gravsten i Odense Skt. Hans Kirke (s. 1440).¹³² Som et supplement til de stilistiske kriterier viser kirkens bygningshistorie, at krucifiksgruppen rimeligvis må være ophængt efter korets østforlængelse (s. 6550), der antagelig blev afsluttet 1513 (jf. kalkmalet datering af viekors s. 6575). Det er endvidere en mulighed, at krucifikset blev opsat i umiddelbar forlængelse af ombygningen, og at det dermed snarere skal dateres til o. 1513/15 end o. 1520.

Krucifiksgruppen var muligvis blandt det 'gamle og hensatte skulpturarbejde' i kirken, som kirkeejeren Niels Basse Fønss omtalte i et brev 30. okt. 1840 til Det Kongelige Museum for nordiske Oldsager.⁵⁰ I så fald var der tale om et ny-

ere arrangement, da biskop C. T. Engelstoft 1863 beskrev krucifiksgruppen som opsat 'i skibets hvælving (...) på en tværbjælke' (flankeret af de to altertavlefigurer Maria med Barnet og Anna Selvtredje, s. 6586).¹³³ Senere blev sidefigurerne opsat under de dele af altertavlens postament, der rager ud over alterbordets sider (jf. fig. 82), og det var formentlig for at tilpasse figurerne denne nye placering, at de fik afsavet fødderne.¹³⁴ Flytningen fandt uden tvivl sted 1868 i forbindelse med, at altertavlen fik nyt storfeltsmaleri (jf. s. 6584). Efter forandringen fik selve krucifikset lov at hænge i kirken, dog muligvis med en placering på kirkens nordvæg (jf. ndf.).¹³⁵ Da altertavlen blev istandsat 1896, fjernede man sidefigurerne og henlagde dem på våbenhusloftet. Her blev de 1918 besigtiget af kongelig bygningsinspektør J. Vilh. Petersen og dennes søn Knud Lehn Petersen, der henførte figurerne til samme værksted som krucifikset på skibets nordvæg.⁵⁰ Sidefigurerne blev 1918 opsat på deres nuværende pladser ved krucifiksets sider efter en konserverende behandling ved Niels Termansen.¹³⁶

Fig. 72. Evangelisten Mattæus' symbolvæsen, detalje af korbuekrucifiks o. 1513-20 (s. 6595, jf. fig. 68). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The living creature symbolizing Matthew the Evangelist, detail of chancel arch crucifix, c. 1513-20 (cf. fig. 68).*

Fig. 73. Prædikestol fra 1580, signeret af Knud Snedker 'borger i Middelfart', og ombygget 1646 ved Anders Mortensen, Odense (s. 6598). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Pulpit from 1580, signed by Knud Snedker, 'citizen of Middelfart', and rebuilt in 1646 by Anders Mortensen, Odense.*

Prædikestol (fig. 73-81), 1580, signeret af Knud Snedker, Middelfart, men stærkt ombygget i bruskbarok stil 1646 af billedskæreren Anders Mortensen fra Odense. Prædikestolen omfatter en kurv på fem fag, en dør, et rygskjold og en lydhimmel fra o. 1600 (muligvis også af Knud Snedker). Det hele står i blankt træ med staffering i sort og guld, idet bemalingen, bortset fra rygskjoldets, blev fjernet 1896.

Knud Snedkers prædikestol 1580. Af den oprindelige stol er bevaret kurvens rammeværk samt alle frise- og postamentfelter. Endvidere er det sydlige, femte fag (fig. 74) relativt uberørt af den barokke ombygning og vidner om stolens oprindelige udseende.¹³⁷ Dette er et ganske enkelt snedkerarbejde i tidlig renæssancestil. Postament, storfelt og frise er adskilt af spinkle og kun svagt fremspringende lister, alle glatte på nær kronlistens savfrise.¹³⁸ Hjørnefremspringene er ligeledes svage, og det er uvist, hvorvidt de har båret halvsøjler i lighed med Knud Snedkers senere, tilskrevne stole.¹³⁹ Det bevarede, originale storfelt rummer et højrektangulært, udsparet felt kantet af indskåret profil (stav, hulkel og fals). Her findes indskåret og sortmalet versalindskrift, foroven afslutningen af bibelverset Rom. 3,24: »per redemptionem qve est in Christo Iihesv« (ved forløsningen i Kristus Jesus). Derunder findes navnene på kirkeværgerne: »Iesper Klavsen oc Hans Iensen K(irke)ver(ger)«. Da det ovennævnte Paulusitat er ufuldstændigt, er det rimeligt at antage, at dets begyndelse (om retfærdiggørelse) oprindeligt var at finde i det tilstødende fjerde fag. Dette og de øvrige forsvundne felter har muligvis haft arkader og ornamentik, som det ses på Knud Snedkers øvrige prædikestole (jf. ndf.). Frise- og postamentfelterne bærer reliefskåret versalindskrift i en profileret, rektangulær indramning, på hvis platter indskriften i nogle tilfælde er fuldendt med indskårne versaler på grund af pladsmangel.

Fig. 74. Det femte, bevarede fag af Knud Snedkers prædikestol 1580 med snedkerens signatur og navne på kirkeværgerne (s. 6598, jf. fig. 73). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The fifth, preserved bay of Knud Snedker's pulpit from 1580 with the cabinetmaker's signature and names of the churchwardens (cf. fig. 73).*

Der er desuden få malede suppleringer og rekonstruktioner. I frisen læses latinske skriftsteder, fra øst: »Verbvm domin(i) manet in æt(e)r(num)« (Herrens ord forbliver til evig tid, 1 Pet. 1,25) og »Iohan 3 sic dev(s) dilexit mvndvm« (Joh. 3 Således elskede Gud verden (Joh. 3,16)). De tre sidste friseelter har et gennemgående skriftsted: »<1> Ioan 1 si confiteamvr peccata nostra/ fidelis est et ivstvs vt remit(t)a(t) / nobis peccataa¹⁴⁰ nostra et emvndet nos ab omni iniquitat(e)« (1 Joh. 1 Hvis vi bekender vore synder, er han trofast og retfærdig, så han tilgiver os vore synder og renser os for al uretfærdighed (1 Joh. 1,9)). I postamentet læses fra øst: »Anno domini (1580)«, ¹⁴¹ »Salige er de som hør Gvds ord oc (bevare det)« (Luk.

11,28), og over to fag: »Det er Gvds gerni(ing) at I tro pa(a) den/ hand hafver vd sennd (15)80« (Joh. 6,29). Det femte postamentfelt, der ikke har profiler i fyldingen, bærer indskåret signatur med versaler og datering (malet op med sort): »Knvd Snedeker baarger i Melfaar (1580)« (Knud Snedker, borger i Middelfart, 1580).

Ud over denne signerede stol er Knud Snedker blevet tilskrevet tre andre prædikestole, henholdsvis i annekskirken Roerslev, Kauslunde (s. 6361) og Føns, alle et årti yngre end Asperup. De tre tilskrevne stole er indbyrdes beslægtede og adskiller sig fra Asperupstolen ved at have en hjørneopbygning med dobbelte halvsøjler med indskårne vrængemasker på prydbæltet og arkadefelter med ornamentale relieffer. Der er dog træk fra

Fig. 75. Prædikestolsdør 1580 (s. 6602, jf. fig. 73 og 131). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Pulpit door, 1580 (cf. figs. 73 and 131).*

Asperupstolen, der går igen på de tre yngre stole, nemlig frise- og postamentfelterne med reliefversaler og deres kantende fyldingsprofiler samt kronlistens spinkle savfrise.

Anders Mortensens prædikestol 1646. Tilføjelserne fra Anders Mortensens ombygning består i fire storfeltsrelieffer med motiver fra Jesus' barndomshistorie, indrammende hjørnehermer, kraftige vandrette lister med tand- og savsnit foruden kerubhoveder på frisens fremspring og hoveder med hængeklæde på postamentets. Storfeltsreliefferne (ca. 48×31 cm) er udført med forlæg i Gerard van Groeningens serie *Jesu Barndom* stukket af Jan Sadeler d. Æ. o. 1579, men formentlig kendt af Anders Mortensen igennem deres genudgivelse i Claes Jansz Visschers meget populære illustrerede bibel, *Theatrum Biblicum*, der udkom gentagne gange fra 1639 og frem.¹⁴² De enkelte relieffers hovedmotiver er udført i højt relief med omhyggeligt modellerede, dybt skårne detaljer, mens sekundære historier og detaljer er udført i både lidt lavere relief og i fladrelief. I kurvens første fag (fig. 77) ses *Forkyndelsen for Hyrderne* (Luk. 2,8-14), hvori englen viser sig for hyrderne i en skybræmme (fyldt med kerubhoveder) og med et forkyndende skriftbånd i hænderne. I baggrunden ses Betlehem og staldens rundbuede døråbning, hvor Josef og Maria sidder ved krybben. I andet fag (fig. 78) ses *Kongerne for Herodes* (Matt. 2,1-2). Herodes sidder på en trone under en baldakin og omgives af både rådgivere og af kongerne, der peger mod himlen og beretter om synet af Davidstjernen. På en loggia i baggrunden ses Herodes, der rådfører sig med ypperstepræsterne, mens en soldat går ud ad en port nedenfor som allusion til Barnemordet. I tredje fag (fig. 79) ses *Kongernes rejse til Betlehem* (Matt. 2,9-10), to til hest, den tredje stående på jorden og pegende mod (den ikke synlige) Davidstjerne i relieffets øvre højre hjørne. I fjerde fag (fig. 80) ses *Kongernes åbenbaring* (Matt. 2,12). I forgrunden ses en engel, der bøjer sig ind over en sovende konge og advarer mod at vende tilbage til Herodes, mens andre engle står ved de to øvrige senge i baggrunden.

Af de fem hjørnehermer viser de fire evangelisterne med deres symbolvæsener foran eller

Fig. 76. Kerubhoved fra 1646 på prædikestolens frise, formentlig skåret af en af Anders Mortensens medarbejdere (s. 6601, jf. fig. 73). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – Cherub head from 1646 on the pulpit frieze, presumably carved by one of Anders Mortensen's colleagues (cf. fig. 73).

omsluttet af hermeskafternes bruskværk, mens kapitælleddet er formet som draperi med volutter. Fra øst ses: 1) Mattæus i færd med at skrive sit evangelium, mens englen holder blækhuset. 2) Markus med åben bog og løven med blækhuse. 3) Lukas med bogen for brystet. 4) Johannes med bogen for brystet. Den femte herme er en kvinde med hovedlin og hænderne samlet i en muffe; skaftet prydes af en vrængemaske.

Tilskrivningen af prædikestolens bruskbarokke udsmykning til Anders Mortensen må regnes for sikker.¹⁴³ Typemæssigt minder ombygningen nemlig om prædikestolen i Odense Vor Frue fra 1639, der har tilsvarende stærkt detaljerede, fortællende relieffer og hjørnehermer (s. 1107). Hermerne kan også sammenlignes med Mortensens tilskrevne tilføjelser på prædikestolen i Bellinge (s. 3098). Sven Arnvig har fremhævet billedreliefferne i Asperup som et eksempel på Anders Mortensens omhu i motivvalg og hans søgen efter 'at gå uden for konvencionens og finde noget nyt'.⁹³ Frisens kerubhoveder er skåret af forskellige medarbejdere,¹⁴⁴ idet dog den sidste muligvis er fra Anders Mortensens hånd.

Kurven står i blank eg med forgyldte detaljer og forgyldte indskrifter på sort bund udført 2020. Ny læsepult.⁵⁰

Fig. 77–78. 77. *Forkyndelsen for Hyrderne*, relief af Anders Mortensen 1646 i prædikestolens første fag (s. 6601, jf. fig. 73). 78. *Kongerne for Herodes*, relief af Anders Mortensen 1646 i prædikestolens andet fag (s. 6601, jf. fig. 73). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – 77. ‘*Annunciation to the Shepherds*’, relief by Anders Mortensen, 1646, in the first bay of the pulpit (cf. fig. 73). 78. ‘*The Magi Before Herod*’, relief by Anders Mortensen, 1646, in the second bay of the pulpit (cf. fig. 73).

Prædikestolsdør (fig. 75), 1580, 107×60 cm. Den kvadratiske midtfyldning prydes af rombeformet kassetteværk med kuglebossen og medaljon med roset, kantet af tre ringe, hvoraf den indre har stemplede stjerner, og den ydre er snoet. De øvre og nedre smalfyldinger har skriftsteder med reliefversaler, foroven: »ego svm via veritas et vita« (Jeg er vejen, sandheden og livet, Joh. 14,6) og forneden »ego svm ostivm ovivm« (Jeg er døren til fårene, Joh. 10,7). På det øvre tværrammestykke læses tilsvarende indskrift, først det sammenskrevne »HOE«, der muligvis kan opløses som »h(oc) o(pus) e(st)«, dernæst »pastoratvs 16«. Indskriften, der måske har haft en fortsættelse på kurven (jf.

Roerslev), kan rimeligvis læses med denne betydning: ‘Dette arbejde er (gjort) i (Laurits Jørgensens) præstegernings 16. år’.¹⁴⁵ Døren har bemaling som kurven. Hængt (i nyere hængsler) til det nyere panel under rygskjoldet.

Rygskjold (fig. 81), muligvis o. 1600, 104×86 cm, bestående af to højrektangulære fyldinger med hulkelfprofil og faset underkant; rammestykkerne har lysebrun ådring og profilerne forgyldning. Fyldingsfelterne (69×30 cm) viser sekundære malerier af Kristus med verdenskuglen (nord) og Moses med lovens tavler (syd). Under malerierne, der formentlig er fra 1723 (jf. istandsættelser ndf.), ses med det blotte øje konturer af arkadeindramning

Fig. 79-80. 79. Kongernes rejse til Betlehem, relief af Anders Mortensen 1646 i prædikestolens tredje fag (s. 6601, jf. fig. 73). 80. Kongernes åbenbaring, relief af Anders Mortensen 1646 i prædikestolens fjerde fag (s. 6601, jf. fig. 73). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – 79. ‘The Journey of the Magi to Bethlehem’, relief by Anders Mortensen, 1646, in the third bay of the pulpit (cf. fig. 73). 80. ‘Epiphany of the Magi’, relief by Anders Mortensen, 1646, in the fourth bay of the pulpit (cf. fig. 73).

fra ældre og muligvis oprindelige figurmalerier. Røntgenfotos optaget ved den seneste istandsættelse viser, at der er tale om to kappe- og kjortelbærende mænd med gestikulerende hænder, som dog ikke kan identificeres nærmere. Rygskjoldet er opsat på triumfmuren og afsluttes forneden af et nyt panel af eg fra 2020 (med lys ådring).

Lydhimlen (jf. fig. 73) i højrenæssancestil må være udført senere end kurven, formentlig o. 1600, men muligvis også af Knud Snedker. Den syvkantede himmel har glat, gennemløbende frise, kronliste med tandsnit og hængestykker med rundbuefrise og korsblomster. Topstykker i form af beslag- og rulleværkskartoucher flankeres af vaser. I midten af

loftet er et syvkantet felt med udskåret Helligåndsdue under en solkrans i fladt relief. Det kantes af en snoet stav. Deromkring er loftet ved lister delt i syv felter med beslagværk i fladt relief. Himlen står i blankt træ med staffering fra 2020 i form af forgyldte lister og ornamentdetaljer. Frisens forgyldte versalindskrift på sort bund er en fortsættelse af skriftstedet på altertavlens postament (s. 6582): »så de kunne forstå skrifterne Lukas 24.45.« (Luk. 24,45). Hængestykkernes korsblomster og loftets snoede stav optræder også på den ligeledes beslagværksprydede altertavle i Roerslev, der er tilskrevet Knud Snedker. Det kan derfor ikke udelukkes, at han også har lavet denne lydhimmel.

Fig. 81. Prædikestolens rygpanel, med sekundære malerier af Kristus (tv.) og Moses (s. 6602, jf. fig. 73). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Back panel of the pulpit, with secondary paintings of Christ (left) and Moses (cf. fig. 73).*

Prædikestolen står i skibets sydøsthjørne på en polygonal, muret og hvidkalket sokkel med hjørnelisener. Opgangen fra 1926 er en kvartsvings-trappe med indgang fra korbuen, skærmet af to fyldingspaneler udført omtrent som brede versioner af stolestadegavlne. Ved trappens tilslutning til kurven er to lisenformede vanger og desuden en kontursavet håndstøtte (fornyet 2018–20).

Historik og istandsættelser. Anders Mortensens ombygning af prædikestolen kan rimeligt sikkert dateres til 1646. Dette årstal var nemlig at læse på prædikestolen ifølge præsteindberetningen 1755.¹⁴⁶ Kirkens summariske regnskaber nævner ikke arbejdet, men det ses, at kirkeværgerne 1646 brugte mindst 758 mark, hvoraf størstedelen da kan have været betaling til Anders Mortensen.¹⁴⁷ Stafferingen fra 1646 kendes ikke, men muligvis har den været en såkaldt snedkerstaffering omtrent som den nuværende. Stolens trappe trængte 1699 til reparation.²⁶ Prædikestolen fik antage-

lig 1723 en hvid marmorering (jf. fig. 82),¹⁴⁸ og rygskjoldets malerier kan meget vel være udført samtidig. Prædikestolen blev 1896 underkastet en istandsættelse ved snedkermester Jørgen Peter Nielsen og malermester G. A. Schwaner, Middelfart.¹⁴⁹ Al bemaling på nær rygskjoldets blev afrenset, og prædikestolen stod herefter i mørklakeret og mørkådet træ med forgyldning og ny tandskrift på lydhimlens frise (forgylt fraktur på lakeret bund): »Alle Guds Løfter Ære/ Ja og Amen i Christo Jesu/ Gud til Lov 2 Cor: 1./ Deelagtig i Piinen Deelagtig i Trøst«. ¹⁵⁰ Derudover fik kurven nyt gulv og antagelig også en ny opgang i form af en ligeløbstrappe med to svære håndlister på spinkle, drejede balustre og to kuglebærende mæglere; desuden en kontursavet håndstøtte og en forlængelse af dækpladen som væghylde (jf. fig. 131). 1926 opsattes den nuværende opgang. 1985 fik rygskjoldet en konserverende istandsættelse.¹⁵¹ Prædikestolen (kurv, rygskjold og lydhimmel)

gennemgik 2018-20 en snedkermæssig istandsættelse og nystaffering ved Karsten Vikkelso Larsen og Steensberg Konservering Aps.¹⁵²

†*Prædikestolsbeklædninger.* Kurvens kant blev polstret 1851²⁸ og skulle 1862 forsynes med rødt fløj, 1871 med rødt plys.¹⁹ Den seneste, røde beklædning fra 1989¹⁵³ blev fjernet 2018-20.⁵⁰

Stolestader (jf. fig. 49), 1926, tegnet af arkitekt Thomas Havning; opstillet i to rækker af 20.¹⁵⁴ De 100 cm høje, rektangulære gavle har to fyldinger, adskilt af et kraftigt tværstykke, samt svagt fremspringende fodliste og frise med tandsnitsgesims (flankeret af småkugler). Fyldingsryglæn og fyldingspaneler langs væggene.

Fig. 82. Indre set mod sydøst. Foto Peter Fangel 1888. I Middelfart Byarkiv. – *Interior looking south east, 1888.*

Det hele står i lakeret eg. Hynder med lysebrunt uldbetræk.

*(†) *Stolestader*, begyndelsen af 1600-tallet, svarende til stole fra 1606 i Indslev Kirke (Vends Herred) og sikkert udført af samme snedker.¹⁵⁵ Der er bevaret en enkelt gavl og en låge (fig. 83). Gavlen er 120 cm høj og prydes af en pålagt, jonisk pilaster med trekantafslutning over en afrundet hals. Postamentet har palmette i fladsnit og dets kronliste tandsnit. Lågen, 97×43 cm, har palmetter svarende til gavlens indrammet af en arkade med omløbende pilastre, profilkapitæler og tandsnitskantet bueslag med treblad i sviklerne. Lågen har svejftet afslutning med udskårne volutter. Der er rester af hvid, blå og rød bemaling. Stykkerne findes siden 1925 i Museum Odense, der erhvervede dem for 50 kr. fra antikvitetshandler Hans Jensen, Odense.¹⁵⁶ Ifølge provstiets regnskab 1637 blev der 'gjort en ny stol øverst

Fig. 83. *Stolegavl og -låge, o. 1600 (s. 6606), i Museum Odense. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Pew end and door, c. 1600, in Museum Odense.*

Fig. 84. Flammende urne, o. 1750, fra (†)præste- og degnestole (s. 6607, jf. fig. 82). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Flaming urn, c. 1750, from (†)priest's and parish clerk's chairs (cf. fig. 82).*

i kirken ved fonten', men en større fornyelse af stoleværket synes der ikke at have været tale om.²³ 1862 stod der i alt 67 stolestader i skibet og tårnrummet, heraf 17 med låger, 32 med ryglæn og 18 stole uden hverken ryglæn eller låger. Stolestaderne havde, antagelig siden 1723, en hvid marmorering, omtalt 1862 ('antikstensfarve').¹⁹ Vægpaneler langs skibets vægge var 1834 'helt rådnet' og må være fornyet,²⁸ da paneler i skibet og koret nævnes 1863.⁵⁵ Der blev 1862 foreslået en lettere ombygning af stolene med ændring af sædehøjde og anbringelse af ryglæn, men stolestaderne blev fundet helt kassable 1864.¹⁹

† *Stolestader* (jf. fig. 82), 1865,¹⁹ svarende til stolestader i Kauslunde (s. 6365), Vejlbj (s. 6463) og Roerslev (Vends). Gavlene havde højt postament med pryddister, buttet midterparti med roset og slank afslutning med to rosetter og en spids tre-

kantgavl. Rygstød i form af to smalle planker. De var formentlig malet med lys egetræsådring fra første færd.¹⁹

(†)Præste- og degnestole. Om en †præstestol(?) fra o. 1580 vidner muligvis et panel med reliefudskæringer tilskrevet Knud Snedker i Middelfart. Det fandtes indtil 2020 på sydsiden af alterbordet og er derfor – i henhold til redaktionsreglerne – beskrevet nærmere under dette (s. 6578, fig. 51). Panelet har dog muligvis oprindeligt beklædt en præste- og skriftestol (sml. Kauslunde s. 6366). Yngre (†)præste- og degnestole stod indtil 2018 i korets østhjørner. Præstestolen havde en låge med datering 1641 (fig. 85). Denne måler 114×65 cm og har glat fylding, fladskåret beslag- og akantusværk samt indskårne reliefversaler »anno 1641«. Degnestolen er tidligst nævnt 1699, da den trængte til reparation.²⁶ Såvel præste- som degnestol må være ombygget o. 1760, idet to ca. 75 cm høje, flammende urner udskåret i rokokostil (fig. 84, jf. fig. 82) må

være opsat på stolene på dette tidspunkt. Et lignende arrangement ses endnu på de i rokokostil ombyggede præste- og degnestole i annekskirken Roerslev. Senest på dette tidspunkt har stolene været placeret i korets hjørner på hver side af alteret. Begge stole manglede 1843 gardiner.²⁸ 1862 skulle 'pladsen bag alteret' ryddes og kirkesangeren anvises plads i stolestadet nærmest prædikestolen.¹⁹ Stolenes frontpaneler blev antagelig fornyet i 1800-tallet. 'Rummet bag alteret' manglede 1870 en læne- eller armstol til præsten, som atter skulle udskiftes 1906.¹⁹ Ved korets østvæg og de tilstødende hjørner blev der 1912 anbragt et 140 cm højt †vægpanel med rektangulære fyldinger (jf. fig. 117).¹⁵⁷ Vægpanelet blev fjernet 1987,⁴² mens frontpanelet blev fjernet ved kirkens seneste istandsættelse. Lågen fra 1641 opbevares siden 2020 på præstegårdens loft, mens de to rokokourner er opstillet på løse sokler i korets hjørner (jf. fig. 46).

Fig. 85. Låge med datering »1641«, fra (†)præstestol (s. 6607), og panel. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – Door with date »1641«, from (†)priest's chair, and panel.

To *korbænke*, 1926, svarende til stolestaderne, men længere og med figurrelieffer på østgavlen, tegnet af Thomas Havning¹⁵⁸ og skåret af Thorvald Pedersen, Odense.²⁰ De profilvendte figurer, der kan ses fra begge sider, står i nyrenæssancekartoucher med gennembrudte arkader. I syd (fig. 133) missionærhelgenen Ansgar med en kirkemodel i hænderne. Hans navn er anført nedenunder, med reliefversaler på en volutflankeret kartouche, og på trekantfrontonen foroven ses årstallene »826« og »1926«, henholdsvis for Ansgars påbegyndelse af missionsvirksomheden og kirkens istandsættelse. I nord (fig. 132) ses reformatoren Hans Tausen med en bibel i hænderne, ledsaget af navn og årstal: »1526« for hans introduktion af lutheranismen til Viborg og atter »1926«. Stolene, der står i blankt træ, er opstillet langs væggene i korets vestfag.¹⁵⁹

Fig. 86. Pengeblok o. 1800 (s. 6608). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Money box, c. 1800.*

Fig. 87. Jernbunden dørfløj 1508, signeret af Anders Smed (s. 6608). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Iron-bound door wing 1508, signed by Anders Smed.*

To *†bænke* med ryglæn stod 1862 i våbenhuset.¹⁹ 1912 stod desuden to små *†bænke* i koret.²⁹

Løse stole (jf. fig. 88), 1926, tegnet af Thomas Havning.¹⁵⁸ Stolene af blank eg har fyldingsryglæn og lilla uldbetræk på sædet (oprindeligt skindbetræk); opstillet i koret.²⁰

†Servante, anskaffet 1903 efter ministerielt cirkulære samme år.¹⁹

Et *†indmuret skab* i korets nordvæg blev 1668 repareret af en smed.²⁴ Det blev tilmuret efter kirkesynet 1921.¹⁹

Pengeblok (fig. 86), o. 1800(?), ottekantet, 84×21×21 cm, samlet af planker og helt jernklædt. Der er fem omløbende jernbeslag, hvoraf det midterste er hængslet hen over nøglehullet i forsidens låge og har øsken til hængelås. Lågen har ydermere to kortere, indvendig monterede hængsler. Dækpladen har ét indkast med stor pyramideformet tragt. Jernpladerne er bemalet med en lys egetræsådring, mens de vandrette beslag er grafitgrå. Bemalingen er fra 2020, men for ådringens vedkommende baseret på ældre farvespor, der viser, at også beslagene har været ådrede. Blokken har oprindeligt været nedsænket i gulvet og sikret med et jernanker i bunden samt fastgjort til væggen med en kæde.⁵⁰ Den omtaltes 1862 som 'en kirkeblok med forsvarlig lås'.¹⁹ En istandsættelse 2020 omfattede foruden konserverende tiltag udførelsen af en ny bund og standflade samt bemaling.¹⁶⁰

To *†pengebøsser* af blik, til de fattiges kasse, er tidligst nævnt 1862.¹⁶¹

Middelalderlig, jernbunden *dørfløj* (fig. 87), 1508,¹⁶² signeret af Anders Smed, antagelig en håndværker fra Middelfart. Den fladbuede dørfløj på ca. 255×145 cm består af tre egeplanker. Bagsiden har kryds- og tværrevler (fæstnet med store træagler), mens plankernes sammenføjning på forsiden dækkes af indfældede jernskinner. De tværgående smedjernbeslag har fem bæltter med kryds- og zigzagornamentik. De to foroven og det nedre er uden anden prydelse, mens de øvri-

ge (fire beslag og tre gangjern) har liljeender. Beslagene inddeler dørfladen i ni bånd, der udfyldes af minuskelindskrift med enkeltvis smedede, 15–21 cm høje bogstaver: »Anno d(omi)ni mdviii^o tutores her hans nielsen oc anders hansen anders smed fecit« (I det Herrens år 1508, kirkeværger hr. (dvs. sognepræst) Hans Nielsen og Anders Hansen, Anders Smed gjorde (døren)). Umiddelbart foran smedens navn findes et bomærke, der må opfattes som hans. Som indlednings- og skilletegn er anvendt symmetriske spiralornamenter, højre- og venstrevendte triskeler (triquetra) og et enkelt svastika. Det originale, ovale dörgreb er bevaret ligesom det diskrete låseskilt. Dørfløjens træværk er malet rødt og smedejernet sort. Døren er en af de 11 bevarede, jernbundne og skriftprydede døre fra middelalderen, som er bevaret på Fyn.¹⁶³ Den må være udført af den samme Anders Smed, som har signeret den ganske lignende

dørfløj fra 1489 i Kauslunde (s. 6370), formentlig en håndværker fra Middelfart.¹⁶⁴ Såvel træværk som smedejern fandtes 1875 helt sortmalet, og man ønskede i stedet at give døren en lys egetræsfarve og smedejernet 'jernets farve'.¹⁹ Dørens lås (uden træhylster) er fra 1700- eller 1800-tallet og delvist fornyet, med tilhørende nøgle og hul til rigelen (udfyldt af egeklodser) bevaret i døråbningens østre lysning. Døren hænger på sin oprindelige plads på nordsiden af døråbningen mellem våbenhuset og skibet, men er ude af brug. Dens funktion er siden 1897 overtaget af en fløj på døråbningens sydside.¹⁹

Andre dørfløje. Den indvendige dørfløj mellem våbenhuset og skibet er antagelig fra 1897.¹⁹ Den er rundbuet og dobbeltfløjet med diamantfyldninger; lakeret (jf. fig. 39). De udvendige, dobbeltfløjede dørfløje i våbenhuset og tårnets vestfacade er fra 1926 og tegnet af Thomas Havning (jf. fig.

Fig. 88. Indre set mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Interior looking west.*

Fig. 89. Orgelfacade og -pulpitur 1926, tegnet af arkitekt Thomas Havning (s. 6611, jf. fig. 91), med billedskærerarbejde af Thorvald Pedersen, Odense. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Organ casing and loft, 1926, designed by the architect Thomas Havning (cf. fig. 91), with woodcarving by Thorvald Pedersen, Odense.*

24 og 32).⁸¹ Våbenhusets rektangulære fløj har rød bemaling på begge sider, mens tårnets fladbuede fløj er lakeret ligesom dens supplerende tremmedør (jf. fig. 89).

Den udvendige *†dørfløj* i våbenhuset skulle 1718 udskiftes, da den var brøstfældig og gammel.⁴⁶ 1881–82 ønskede man at forhøje våbenhusets døråbning, antagelig den ydre, med ca. 25 cm og anbringe en ny *dørfløj*.¹⁹

Orgel, 2004, med 15 stemmer, to manualer og pedal. Bygget af Gunnar Fabricius Husted Orgelbyggeri, Fredensborg. Disposition: Hovedværk: Principal 8', Rørfløjte 8', Oktav 4', Spidsfløjte 4', Quint 2½', Oktav 2', Mixtur 1' 5 Kor. Svelleværk: Gedakt 8', Quintatøn 8', Traversfløjte 4', Nasard 2½', Principal 2', Trompet 8', Tremulant. Pedal: Subbas 16', Gedaktbas 8'. Manualomfang: C–g³,

pedalomfang: C–e¹. Koblinger: I–P, II–P, II–I. Fri-kombination, tutti og afstillere for Quint 2½', Oktav 2' og Mixtur. Facade, spillebord samt 11 stemmer¹⁶⁵ fra *†orgel* nr. 2 henholdsvis nr. 1 indgår i det nuværende orgel. Spillebordet er placeret nordvendt på gulvet i tårnrummet med mekanisk traktur og elektrisk registratur.

Den nybarokke *orgelfacade* midt i pulpiturbrystningen (fig. 89) er som denne fra 1926 og tegnet af arkitekt Thomas Havning.¹⁵⁸ Billedskærerarbejdet er udført af P. Thorvald Pedersen, Odense.¹⁶⁶ Den femdelte facade har et højt og konvekst midtfelt med gennembrudt rankeværk og flankerende festoner, som hviler på de tilstødende felter. Yderfelterne er konkave og har rankeslyng. Postamentet har forkroppet tandsnitsfrise båret af volutkonsoller, og under midtfeltet hænger et ke-

rubhoved mellem festoner. Orglet stod oprindeligt på det ældre, 1908 ombyggede (†)pulpitur.

†Orgler 1) 1908, med ca. seks stemmer, ét manual og muligvis pedal,¹⁶⁷ bygget af Roerslev Margaard's Orgel- og Pianofabrik, Nr. Aaby. Den oprindelige †facade, af Roerslev Margaards standardtype med tre rundbuede arkadefelter, blev kasseret 1935-42. Orglet blev 1926 forsynet med den nuværende facade, som indtil senest 1942 var placeret som rygpositiv foran den oprindelige †facade.¹⁶⁸

Fig. 90. Søjle fra (†)pulpitur o. 1625-50, genanvendt i det nuværende pulpitur (s. 6612). Foto Arnold Mikelsen 2022. – Pillar from the (†)gallery. c. 1625-50, reused in the current gallery.

2) 1935 med 14 stemmer (heraf tre vakante), to manualer og pedal ved Th. Frobenius & Co. Kgs. Lyngby og Horsens.¹⁶⁹ Den oprindelige disposition kendes kun fragmentarisk.¹⁷⁰ 1942 omdisponeret og kompletteret ved samme. Disposition 1942: Manual I: Principal 8', Rørføjte 8', Oktav 4', Spidsføjte 4', Quartian 2 $\frac{2}{3}$ ' + 2', Mixtur 1' 5 Kor. Svelleværk: Gedakt 8', Quintatøn 8', Traversføjte 4', Nasard 2 $\frac{2}{3}$ ', Principal 2', Sivføjte 1', Tremulant. Pedal: Subbas 16', Gedaktbas 8'. Manualomfang: C-g³, pedalomfang: C-d¹. Koblinger: I-P. II-P, II-I. Frikombination, tutti og afstiller for Quint 2 $\frac{2}{3}$ ', Oktav 2' og Mixtur. Pneumatisk aktion, keglevindlader. Facade, spillebord og 11 stemmer indgår i det nuværende orgel.¹⁷¹

Pulpitur (jf. fig. 89), 1926, tegnet af Thomas Havning.⁸¹ Bjælkelaget hviler på to genanvendte stolper fra et (†)pulpitur fra renæssancen (ndf.) og er desuden indmuret. Den af brystningen indfattede, nybarokke orgelfacade (ovf.) flankeres af fire glatte fyldinger. Postamentlisterne har reliefversaler i to linjer, en kopi af indskriften på det førnævnte (†)pulpitur: »Gvd vnd os her at lefve saa nar wi af denne verden wor aand vdgifv oc leggis ned i vore grafve oc hvilested gaa wi met en god samvitighed met Christo opstaa til evig fred amen: Ericus Nicol« (dvs. Erik Nielsen Arensbach, sognepræst 1619-54). Opstillet vestligt i tårnrummet med opgang ad en vinkeltrappe i nordvesthjørnet.

(†)Pulpitur (jf. fig. 129), o. 1625-50 (jf. ovf.), i tårnrummets nordside.¹⁷² To stolper er genanvendt under det nuværende pulpitur.¹⁷³ De to ca. 220 cm høje stolper (fig. 90) er udformet som snosøjler med attisk slyngbånd ved overgangen til de joniske kapitæler samt prydbælte med beslagværk og højt postament med akantus i fladsnit. Pulpituret har haft indskrift svarende til det nuværende pulpitur. Den blev kopieret første gang 1908, da pulpituret blev ombygget (jf. orgel).⁹⁰ I den forbindelse opsattes en ny, svungen brystning (jf. fig. 129), hvis otte fag nu opbevares på præstegårdens loft. Den har kvadratiske fyldinger prydet af symmetrisk ranke- og liljemotiv i relief, mens postamentet har bølgeranke, og frisen bærer den førnævnte kopi af den oprindelige indskrift, der atter blev gentaget 1926 (jf. pulpitur).

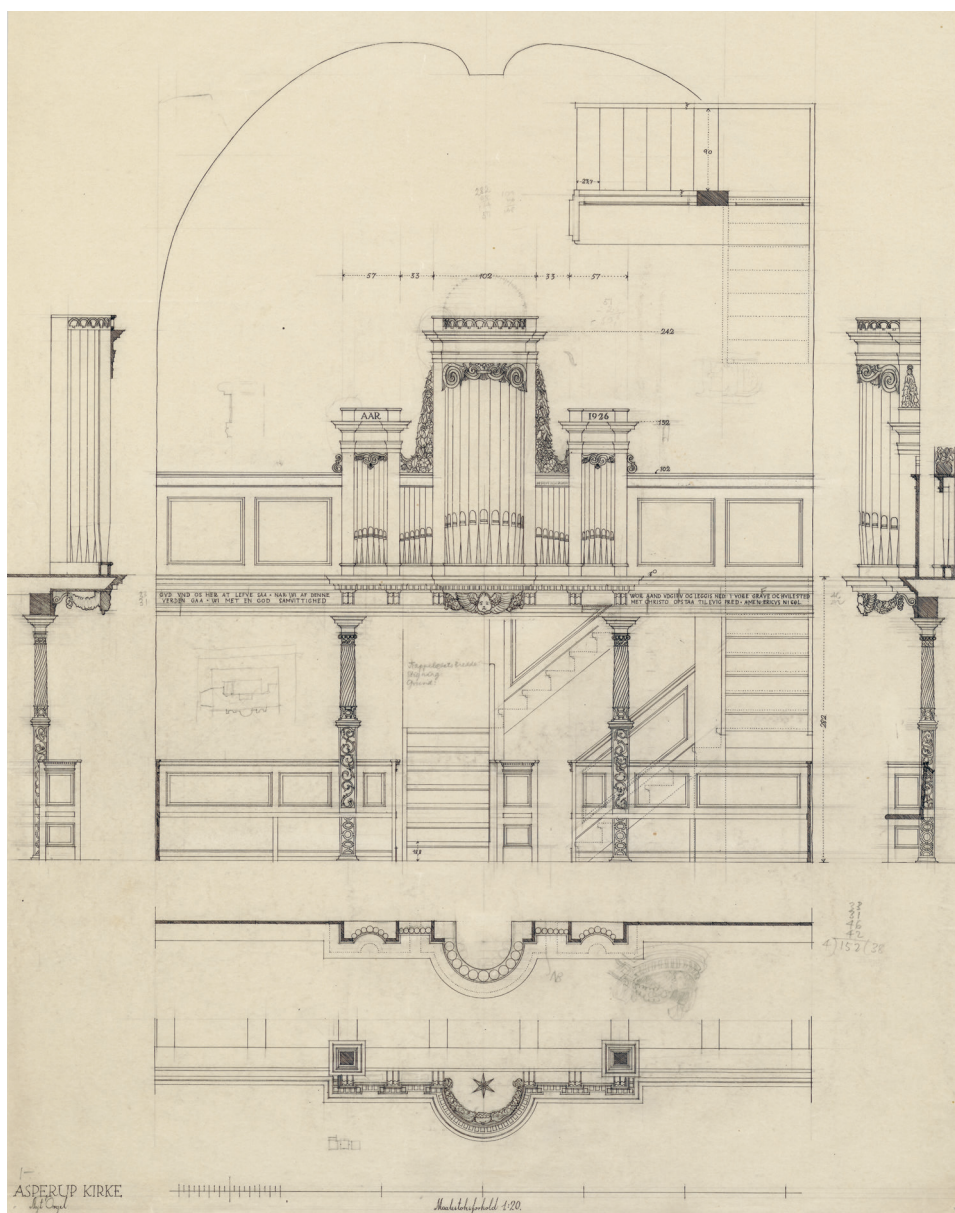

Fig. 91. Udkast til orgelfacade (s. 6611) og pulpitur (s. 6612). 1:75. Tegning af Thomas Havning 1926. I Danmarks Kunstbibliotek. – *Sketch for organ casing and gallery.*

Præsterækketavler. 1) (Fig. 93), o. 1844, 113×70 cm, med rammeværk bestående af to kanneleerede pilastre på et hulkeprofileret fodstykke og en klokkeformet gavl over karnisesims. Navne på præsterne siden reformationen og til 1920 er anført med gul skriveskrift på sort bund; rammeværket har lys, gullig ådring. Tavlen var tidligere ophængt nordligt under korbuen (jf. fig. 48), si-

den 1926 på korets østvæg i det tilmurede vindue bag altertavlen.²⁰

2) (Jf. fig. 49), 1926, tegnet af Thomas Havning.⁸¹ Den rektangulære tavle, 114×83 cm, har kraftig halvtavlsprofil på rammen, der står i blank eg ligesom feltet, hvor navne på præster fra senmiddelalderen og frem er anført med forgyldte versaler. Ophængt nordligt under korbuen.

Fig. 92. Kirkeskibet »Cimbria«, bygget o. 1937 af Niels Jørgensen, Båring Skov (s. 6615). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – Church ship »Cimbria«, built c. 1937 by Niels Jørgensen, Båring Skov.

Salmenummertavler. 1–4) (Jf. fig. 82), 1875, til skydenumre i seks rækker og med glat segmentgavl; sortmalede. Opbevares på præstegårdens loft. 5–7) (Jf. fig. 48), o. 1900, indrettet til hængecifre i seks rækker. Tavlerne er højrektangulære med karniskantet trekantgavl over tandsnit, tværgående liste på midten og hulkelfileret fodstykke; blankt egetræ.

Fem sortmalede *†salmenummertavler* til kridtskrift omtaltes 1832, da de trængte til at blive opmalet.¹²⁰ Ved synet 1875 blev det foreslået at udskifte dem med nye tavler til skydenumre af træ, som 'nu bruges i de fleste kirker' (jf. ovf.).¹⁹

En *tavle* med summariske oplysninger om kirkenes bygningshistorie og inventar er udført 1953 af (den senere konservator) Fritz Thode, Båring, som en kopi af hans malersvendestykke. Tavlens indskrift er anført med hvide versaler på en bund af blank eg. Ophængt i våbenhuset.²⁰

Et *træsnit* fra 1992 af Birgitte Thorlacius (*1947) med hvid stjerne og versalindskrift på sort bund: »Da tændte sig lyset i mørkets skød« (Vær

Fig. 93. Præsterækketavle nr. 1, o. 1844 (s. 6613). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – Parson list board no. 1, c. 1844.

Fig. 94. Lysekrone nr. 1, o. 1650 (s. 6615). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Chandelier no. 1, c. 1650.*

velkommen Herrens år, Den danske salmebog nr. 74). Ophængt i våbenhuset, hvor der også står en lav *gulvstage* af granit, hugget af førnævntes ægtemand, billedhuggeren Frede Troelsen (1936–2014).¹⁷⁴

Lysekroner. 1) (Fig. 94), o. 1650, en barokkrone med 2×6 slanke, s-svungne arme, der prydes af delfiner og bladkronede mandshoveder og bærer flade lyseskåle.¹⁷⁵ Den nedre krans har desuden palmetteformede pyntespir. Stammen har kugleled og en dobbeltørn med udbredte vinger som topfigur. Stor hængekugle med profilknop. Ophængt midt i korets vestfag i en nyere messingstang med kugle. Kronen blev ophængt før 1757.¹⁷⁶ Den blev taget ned 1840 og genophængt 1843 'i forbedret stand'.²⁸ Den havde atter behov for reparation 1857.²⁸

2-3) (Jf. fig. 49), o. 1917, nybarokke, med 2×6 s-svungne arme og små pyntearme. Balusterstammen afsluttes foroven af en skål med tungekant, og hængekuglen har dobbelt midtvulst samt profilknop. Ophængt i skibet, i nyere messingstænger.

4-5) (Jf. fig. 88), 1926, tegnet af Thomas Havnings¹⁷⁷ og leveret af bronzestøber L. Rasmussen, København.²⁰ Kronerne har seks s-svungne arme (med liljeformede led) i én krans og stor hængekugle med profilknop. Ophængt i korets østfag i sortmalede jernstænger med messingkugler.

†*Lysekroner.* 1) O. 1800, en lille messingkrone med fire arme og en kugle (i to halvdele), der havde prikgraveret giverindskrift: »Tobias Visth A. N. Ølholm R. H. Eiler alle 3 Sønner af Skolelærere Guds Huus til Prydelse«; var ophængt i tårnrummet.⁹⁰ Omtalt 1862¹⁹ og 1923.⁹⁰ Den blev 1925 benævnt 'Mette Ølholms lysekrone'.²⁰ 2-3) O. 1900(?), af træ, med ottekantet stamme og tre kranser med i alt 24 svungne lysearme af jerntråd og spiralformet lyseholder. Fandtes på våbenhusloftet 1987.⁴²

Nye, små *messingpendler* i våbenhuset.⁵⁰ †*Messingpendler* blev 1917 ophængt i koret (jf. fig. 48).²⁹

To *lampetter* fra 1987 i barok stil med to arme er ophængt i tårnrummet.⁴² †*Lampetter*, 1917, ved prædikestol (jf. fig. 48) og orgel.²⁹

Kirkeskib (fig. 92), o. 1937, »Cimbria«, en brig bygget af Niels Jørgensen, Båring Skov, og opsat i kirken o. 1950.⁸³ Skibsmodellen, 103×87 cm, har fuld sejlføring og galionsfigur i form af en kvindebuste. Navnet er malet på agterspejlet med forgyldt antikvaskrift. Skroget er gråt med hvid ræling og sort bund. Opsat på to smedjærnsbeslag på skibets nordvæg.

†*Hatteknager* på skibets sydvæg opsattes 1862;¹⁹ desuden knager på tårnrummets nordvæg (jf. fig. 48 og 129).

Fig. 95. Klokke nr. 1 (s. 6616), støbt 1596 af Matthias Benninck, Lübeck, oprindeligt til Skyum Kirke. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – Bell no. 1, cast in 1596 by Matthias Benninck, Lübeck, originally for Skyum Church.

†Tårn^{nur}, omtalt 1850, da Kultusministeriet bifaldt en udgift på 600 rigsbankdaler til 'en hovedreparation af kirkens tårn^{nur}'.¹⁷⁸

Klokker. 1) (Fig. 95), 1596, støbt af Matthias Benninck, Lübeck, 89 cm i diameter.⁵⁰ Om halsen løber øverst en frise af korsblomster og derunder en versalindskrift i to linjer, hvoraf den første linje indrammes af glatte lister: »Verbvm domini manet in æternvm Mattias Benninck me fecit anno 1596/ her Christopher Bang sogne

prest til Skioom Kierke Mats Olefsen til Thistet« (Herrens ord bliver i evighed, Matthias Benninck gjorde mig år 1596/ Herr Christopher Bang, sognepræst til Skyum Kirke, Mads Olufsen til Thisted). Under navnet »Mats« findes et glat skjold (8×5,5 cm).⁹⁰ Ved overgangen til slagringen findes tre lister og nederst atter tre lister. Klokken har, som indskriften viser, oprindeligt hængt i Skyum Kirke i Thy (DK Thisted 520), hvorfra den formentlig er afleveret ved klokke-

Fig. 96. Klokke nr. 2 (s. 6617), støbt 1598 af Matthias Benninck, Lübeck, oprindeligt til Odense Gråbrødre klosterkirke. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Bell no. 2, cast in 1598 by Matthias Benninck, Lübeck, originally for the Odense Gråbrødre klosterkirke (Greyfriars Abbey Church).*

skatten 1601 og derefter købt til Asperup Kirke, hvor den tidligst er omtalt 1755.¹⁷⁹ Klokken er ophængt østligt i klokkestolen (s. 6569) i en slyngebom af eg fra 1986, der med stålkonsoller fungerer efter vuggebomsprincippet.¹⁸⁰

2) (Fig. 96), 1598, støbt af Matthias Benninck, Lübeck, 99 cm i diameter.⁵⁰ Halsen har korsblomstfrise som nr. 1 og derunder versalindskrift i én linje, mellem glatte lister: »Voco vos in templvm vt dissitis vna moriendvm Mattias Benning me fezit Lvbeca anno 1598« (Jeg kalder jer til kirke for at lære at vi skal dø sammen. Matthias Benninck gjorde mig i Lübeck år 1598). Ved overgangen til slagringen findes fem lister og nederst tre lister. De seks hanke prydes på forsiden af skæggede mandsansigter (fig. 97). Ligesom nr. 1 har klokken oprindeligt tilhørt en anden kirke,

i dette tilfælde Odense Gråbrødre Klosterkirke, hvor den omtales o. 1680 (jf. s. 1824). Den er anskaffet til Asperup efter 1806 som erstatning for en revnet, middelalderlig klokke (†klokke nr. 3).²⁸ Her nævnes den tidligst 1853–56.¹⁸¹ Klokken er ophængt vestligt i klokkestolen (s. 6569) i en slyngebom af eg fra 1986 med stålkonsoller (jf. nr. 1).¹⁸²

†Klokker. 1) Afleveret ved klokkeskatten 1528–29.¹⁸³ 2) En relativt lille klokke på 384 kg,¹⁸⁴ som 1589 hang i tårnet sammen med †klokke nr. 3 (ndf.)³² og blev afleveret ved klokkeskatten 1601.¹⁸⁴ 3) 1430, omtalt 1755 som den største af de to klokker (sammen med den nuværende nr. 1). Den bar indskrift 'med gamle bogstaver', dvs. majuskler eller minuskler: »Help Maria Anno D(omi)ni MCDXXX Vir Sanctus Petrus« (Hjælp, Maria, i det Herrens år 1430, Sankt Peter).¹⁸⁵ Klokken hang 1589 i klokketårnet sammen med †klokke nr. 2.³² Den fik 1637 ny bom ('aksel og jern').²³ 1806 omtales den som 'revnet og ubrugelig'.²⁸

Fig. 97. Detalje af klokke nr. 2, 1598 (s. 6617, jf. fig. 96). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Detail of bell no. 2, 1598 (cf. fig. 96).*

Fig. 98. Gravsten (s. 6618), o. 1584, over sognepræst Laurids Jørgensen (†1584). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Tombstone, c. 1584, of the parson Laurids Jørgensen (†1584).*

GRAVMINDER

Af gravminder er kun bevaret en udslidt gravsten over sognepræst Laurids Jørgensen (†1584). Ifølge en præsteindberetning 1755 var 'adskillige' præster og degne begravet i kirken, og der var sat tre *†*epitafier over præster og et fjerde over en soldat fra Karl Gustav-krigene 1657-60. Epitafierne blev muligvis fjernet fra kirken kort efter 1862.¹⁹

*†*Epitafier. 1) Antagelig fra 1600-tallet, over en sognepræst, et billedskærerarbejde med malet indskrift, hvoraf personalia 1755 ikke længere kunne tydes. Da var det dog muligt at afskrive følgende latinske sentenser, foroven: »Propitia Trinitas nostra hæreditas« (En nådig treenighed er vores arv), muligvis et citat fra Valerius Herberger (1562-1627),¹⁸⁶ forneden: »hodie mihi cras tibi« (i dag mig, i morgen dig), og 'allernederst', det vil nok sige på et hængestykke: »Post hominem verimus¹⁸⁷ post vermem foetor et horror, sic in non hominem vertitur omnis homo« (Efter menneske bliver vi orm, efter orm stank og rædsel. Således forvandles ethvert menneske til ikke-menneske). Det elegiske distikon er et citat fra Bernhard af Clairvaux.¹⁸⁸ Epitafiet var ophængt på korets nordvæg.⁸⁸

2) O. 1654, over sognepræst Erik Nielsen Arensbach, †1654 i sin alders 75. år. Epitafiet blev 1755 betegnet som et billedskærerarbejde («Træe Bildhugger Arbeide») med malet skrift og var da ophængt på korets sydvæg.¹⁸⁹

3) O. 1657, over Chilian Gerlak, kornet ved det 'Steinbilske regiment til hest', *1631 i Stolberg (Nordrhein-Westfalen), †8. dec. 1657 i Roerslev efter at være blevet såret ved fæstningen Frederiksodde 26. sept. 1657. Epitafiet blev 1755 beskrevet som en trætavle med forgyldte bogstaver, der blev afskrevet således: »Hier unten liegt Wohlädle Veste und Grossmanhaffte Herr Chilian Gerlak, Cornet bey das Steinbilsche Regiment zu Pferd unter Hr. Henrich Ditlef von Holkens Compagnie, Geböhren in Grafschafft Stolberg 1631. Verwundet für die Vestung Fride- richs Odde 1657 d. 26de September, Gestorben an selbige Wunde in Roerslev selbiger Jahr d. 8 December«. Var ophængt på skibets nordvæg.¹⁹⁰

4) 1680, over sognepræst Anders Madsen Hvid, †17. okt. 1679, sat af enken Johanne Lauridsdatter. Epitafiet blev 1755 omtalt som et billedskærerarbejde med 'malet skrift, som er ganske udgået'.⁸⁸ Indskriften, der fandtes på et hængestykke kunne dog læses o. 1863.¹⁹¹ Formentlig ophængt i skibet.⁸⁸

Gravsten (fig. 98), o. 1584, over sognepræst Laurids Jørgensen, kaldet fra Rostock, †9. april 1584 i sin alders 56. år.¹⁹²

Trapezformet, lysegrå kalksten, 64×56/46 cm. Midtfeltets og randens reliefversaler er helt udslidte, men indskriften kendes i afskrift fra 1700-tallet. Foruden personalia omfattede den et latinsk vers: »Vir præstans virtute, fide, vir justus & Eqvus, Hujus & ante alios vera columna domus. Qvi pietate Deum coluit Christumq(ue) professus. Hoc pastor tumulo LAURIGERUS recubat, Hic ego LAURIGERUS iaceo, qvis curat? ut omnis Negligat hoc mundus, scit tamen ipse Deus«¹⁹³ (En mand med dygtighed og tro, retfærdig og retsindig / og mere end alle andre dette hus' grundpille, / som dyrkede Gud fromt og bekendte sig til Kristus, / pastor Laurids,¹⁹⁴ hviler i denne grav. / Her hviler jeg, Laurids, hvem bekymrer sig om det? Om så hele / verden er ligeglad med det, så ved Gud det selv). En anden afskrift gengiver

endnu en linje uden indholdsmæssig eller metrisk sammenhæng med det foregående: »Nos alterna dies dum fugiente redit«¹⁰⁵ (... mens ... flygter fra os, kommer en anden dag tilbage). Stenen lå indtil 2019 i østenden af skibets gang;⁷⁸ den opbevares nu i præstegårdens garage.

†*Gravsten*, o. 1700, over Henning von Dewitz, general Franz Joachim von Dewitz' eneste søn, 'som døde i sine blomstrende år'. I koret.¹⁹⁵

†*Gravramme* af træ, o. 1604, over Maren Jens Datter (Jensdatter), 'Hanses i Skam', †1. marts 1604. Omtalt 1755, da den lå 'på kirkegulvet', det vil formentlig sige i skibet.⁸⁸

†*Begravelser*. Ifølge præsteindberetningen 1755 fandtes der begravelser for præster i både kor og skib.⁸⁸ En †muret begravelse i skibets gang blev 1809 fyldt op med jord, da lemmen var i stykker.¹⁹⁶ Ved kirkens hovedstandsættelse 1926 blev der fundet »Mange Rester af gamle Begravelser særlig i Midtergangen«, og de opgravne skeletter blev genbegravet foran alterskranken.²⁰

Kirkegårdsmonumenter. 1) (Fig. 99), o. 1837, over sognepræst gennem 28 år, Erik Frisenberg Thorup, *1773 i Vivild(d) præstegård, †26. febr. 1837 i Asperup.

Sortmalet støbejernskors, 156×103 cm, med rundstav langs kanten og let spidsbuede trekløverender med geometrisk roset. Personalialia er anført med fraktur og skriveskrift (navn).¹⁹⁷ For foden står en støbejernsplade, 60×48 cm, med tungede kanter og vers i fraktur: »Med mægtig Kraft Du tolked Herrens Ord/ Og seent Din Tales Velklang vil forgiettes./ Du var en Hyrde troe paa denne Jord/ Derfor Dit Minde aldrig skal udslettes./ Med Smil fra Salighedens lyse Hal/ Du seer til os, som ved Din Gravhøi stande/ Du er hos Gud og der vi mødes skal/ Saavist som Herrens Løvter ere sande«. Monumentet står østligt på kirkegården.

2) (Fig. 1000), o. 1864, over otte soldater, som døde på lazarettet i Båring under 2. Slesvigske Krig: menig ved 21. infanteriregiments 6. kompagni J(ens) Jørgensen, *1. marts 1836 i Dybbøl, †15. april 1864; menig ved 19. infanteriregiments 3. kompagni A(nders) Petersen, *14. dec. 1839 i Horne, †15. apr. 1864; menig ved 9. infanteriregiments 5. kompagni S(øren) Rasmussen, *23. febr. 1835, †25. apr. 1864; menig ved 7. infante-

riregiments 4. kompagni P(eter) Christoffersen, *23. apr. 1836, †6. maj 1864; dragon ved 4. dragonregiments 2. eskadron H(ans) P(eter) Hansen, *24. okt. 1840, †10. maj 1864; trænkusk ved 9. infanteribrigade, A(nders) Nielsen, †24. maj 1864; menig ved arbejdsbataljonen, 13. infanteriregiment, 1. kompagni, P(eder) Henriksen, †21. juni 1864; konstabel ved 1. artilleriregiments 6. batteri C(hristian) Jensen. *9. sept. 1838, †9. juli 1864.¹⁹⁸

Stele af grå kalksten, 210×85×55 cm, med 25 cm højt hvidt marmorkors over den lave trekantgavl og indfældet sekstakket stjerne af samme materiale. Stelen har indhugget, sortmalet antikvaskrift ligesom den indfældede, rektangulære tavle af hvidt marmor (63×35 cm), som bærer personalia. Postamentet har et fladbuet marmorrelief (39×31 cm) med en våbenopsats. Monumentet, der står sydvest for tårnet, er istandsat 1965 og 1998.¹⁹⁹

Fig. 99. Kirkegårdsmonument nr. 1 (s. 6619), støbejernskors over sognepræst Erik Frisenberg Thorup (1773-1837). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Churchyard monument no. 1, cast-iron cross, of the parson Erik Frisenberg Thorup (1773-1837).*

Fig. 100. Kirkegårdsmonument nr. 2, o. 1864, over otte soldater døde på lazarettet i Båring under 2. Slesvigske Krig (s. 6619). Foto Lasse J. Bendtsen 2021. – Churchyard monument no. 2, c. 1864, of eight soldiers who died at the Båring field hospital during the Second Schleswig War.

KILDER OG HENVISNINGER

Nedenfor er anført en oversigt over arkivalier eller utrykte kilder og litteratur anvendt i beskrivelsen af Asperup Kirke. For en oversigt over arkivalier og litteratur samt forkortelser anvendt i Odense Amt i almindelighed jf. også s. 52–54 samt 56–59. Henvisninger til Danmarks Kirker, Kbh. 1933–, er angivet som DK, efterfulgt af betegnelsen for det pågældende amt; referencer inden for Odense Amt har dog kun sideangivelse.

Arkivalier. Rigsarkivet, København (RAK): Rente-kammeret. Regnskaber 1433–1559. Fortegnelser over indkrævede klokker 1528–29 (Rtk. Regnskaber 1433–1559. Fortegnelser over indkrævede klokker 1528–29). Regnskaber 1559–1660, Lensregnskaber. Lensregnskaber 1559–1662. Hindsgavl lens kvittansiariums-bilag (Regnskaber 1559–1660, Lensregnskaber. Lensregnskaber

1559–1662. Hindsgavl lens kvittansiariums-bilag.). Danske Kancelli. Indlæg til registre og tegnelser samt henlagte sager 1572–1650. B160–30 (DaKanc. Indlæg til registre og tegnelser samt henlagte sager 1572–1650). Danske Kancelli, 1. dept. H44. Journal 1836, 1838 (DaKanc, 1. dept. Journal). Rentekammeret. Reviderede regnskaber. Kirkeregnskaber. Regnskaber Fyn 1662–1837. Assens Provsti 1664–71 (Rtk. Rev. Rgsk. Kirkeresk. Assens Provstis kirkeresk. 1664–71). Kultusministeriet, 1. dept. Journal 1850, 1864 (Kultusministeriet, 1. dept. Journal).

Rigsarkivet, Odense (RAO): Bispearkivet. Synsforretninger over kirker 1718–35 (Bispeark. Synsforretninger 1718–35); Visitatsprotokol 1732–1803 (Bispeark. Visitatsprotokol 1732–1803); Vends Herreds Breve 1806–52 (Bispeark. Vends Herreds Breve 1806–52); Indberetninger om kirker og kirkegårde 1812–43 (Bispeark. Indberetninger om kirker og kirkegårde 1812–43). Synsforretninger over kirker og præstegårde 1872–81 (Bispeark. Synsforretninger 1872–81). Vends Herreds provstiarkiv. Synsprotokol for kirker og præstegårde i Vends Herred 1803–61 (Provstiark. Synsprotokol 1803–61). Asperup Sogn. Kirkeregnskabsbog 1644–75 (Asperup Sogn. Rgsk. 1644–75). Pastoratsarkivet. Ministerialbog 1702 ff. (Pastoratsark. Ministerialbog 1702 ff.); Embedsbog 1823–1963 (Pastoratsark. Embedsbog 1823–1963). Menighedsrådsarkivet. Kirkeprotokol 1862–1924 (Menighedsrådsark. Kirkeprotokol 1862–1924); Diverse sager 1903–33 (Menighedsrådsark. Div. sager 1903–33). Fynbo landsting. Skøde- og panteprotokol 1646–1805 (Fynbo landsting. Skøde- og panteprotokol 1646–1805). Båg-Vends herredsfoged. Tingbog 1686–1798 (Båg-Vends herredsfoged. Tingbog 1686–1798). Topografica. Fyn i alm. 3. Indberetninger til Jessen, Thurah og Danske Atlas 1743–71 (Topografica. Fyn i alm. 3. Indberetninger til Jessen, Thurah og Danske Atlas 1743–71).

Kirkens arkiv. Synsprotokol 1985 ff. (Kirkens arkiv. Synsprotokol 1985 ff.).

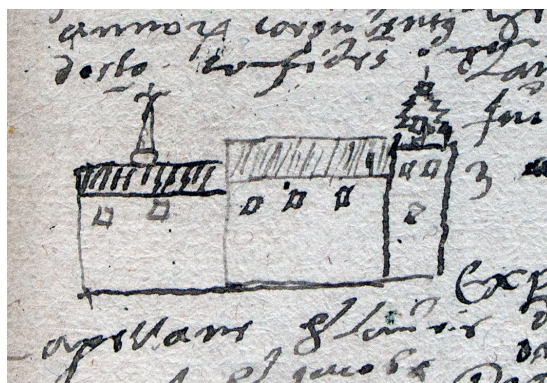

Fig. 101. Skitse af kirken i biskop Jacob Madsens visitatsbog. I RAO. – Sketch of the church in Bishop Jacob Madsen's Book of Visitations.

Fig. 102. Kirken set fra sydøst. Foto Victor Hermansen 1924. I NM – *The church seen from the south east.*

Asperup Roerslev Lokalkarkiv. Menighedsrådsarkivet. Synsprotokol 1925-84 (Asperup Roerslev Lokalkarkiv. *Menighedsrådsark.* Synsprotokol 1925-84); Fund ved restaurering i 2019. A720 (*Menighedsrådsark.* Fund ved restaurering i 2019).

Middelfart Kommune, Byggesagsarkivet.

Det Kongelige Bibliotek (KB). Håndskriftsamlingen: NKS 736, 4°. Nogle Optegnelser om Kirkerne i Fyen og deres Oldsager. *Kallske samling* 377, 4°. Kopi af beskrivelse over kirkerne og herregårdene i Fyn og i Langeland, af sognepræsterne til Thuras brug forfattet 1755 (*Kallske saml.* 377. 4°).

Nationalmuseet (NM). *Manuskripter.* C. T. Engelstoft, *Kirkerne i Fyens Stift* (Tillæg til Jacob Madsens Visitsatsbog). Begyndt 1853. *Indberetninger.* Søren Lassen 1892 (klokker); P. O. Raben 1902 (døbefont, dåbsfad); Niels Termansen 1919 (sidealterfigurer og korbuekrucifiks); Victor Hermansen (o. 1923) (inventar); Hans Øllgaard 1924 (præstegård); Poul Brøgger 1981 (bygning og inventar); Birgit Als Hansen 1983 (bygning); Mogens Larsen 1983 (kalkmaleri); Jens Johansen 1983 (altertavle); Kjeld Christensen 1984 (romansk vindue); Mogens Larsen 1984 (kalkmaleri); Jens Johansen 1985

(prædikestol); Poul Brøgger 1987 (bygning og inventar); Mogens Larsen 1989 (kalkmaleri); Hans Frederiksen 2004 (murbehandling/kalkmaleri); Lea Esther Jensen 2021 (inventar). *Notesbøger.* Søren Abildgaard II, 27. *Korrespondancearkivet.*

Tegninger. NM. N. P. Jensen o. 1900 (plan); Lehn Petersens Tegnesteue 1993 (plan);

Danmarks Kunstbibliotek. Thomas Havning 1925-26 (opmåling af plan, længdesnit og tværsnit samt forslag til nyt inventar).

Litteratur. Viggo Vandkær Thomsen, »Fynske mestre skabte sjældne rigdomme i Asperup kirke«, *Fyns Tidende* 23. juni 1965. *Asperup kirke*, udg. af Asperup Menighedsråd, Asperup 2008 (*Asperup Kirke* 2008). Orla Hylleberg Eriksen, *Dendrokronologisk undersøgelse af tårn og vinduesramme i Asperup Kirke*, Odense Amt, NNU rapport nr. 22, Nationalmuseet 2022 (*Hylleberg Eriksen* 2022).

Historisk indledning og omgivelser ved Lasse J. Bendtsen, bygningsbeskrivelse ved Kirstin S. Eliassen, kalkmaleri, inventar og gravminder ved Lasse J. Bendtsen under medvirken af David Burmeister, orgler dog ved

Kristian Lumholdt. Oversættelser ved James Sander Manley (engelsk) og Peter Zeeberg (latin). Korrektur ved Anne Frovin. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet september 2023.

¹ Han omtaltes 1448 som hr. Anders Olufsen 'i Middelfart'. *Repertorium diplomaticum regni danici mediævalis. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen*, udg. af Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, Kbh. 1894-1939, I, nr. 6676 (9. febr. 1434), nr. 7112 (31. okt. 1440), nr. 7722 (12. sept. 1447), nr. 7763 (6. febr. 1448), nr. 7959 (17. marts 1450); II, nr. 133 (11. april 1452); Ferdinand Henrik Jahn, *Danmarks politisk-militaire Historie under Unionskongerne, fra Kong Oluf og Dronning Margarethe, indtil Kong Hanses Død*, Kbh. 1835, 511-13. Andreas Olufsen blev begravet på franciskanernes kirkegård i Svendborg, hvad der vidner om hans betydelige stilling. Michael Andersen, »Andreas Olufsens seglstampe fra gråbrødrenes kirkegård i Svendborg«, *Årbog for Svendborg og Omegns Museum* 2000, 36-41.

² Jahn 1835 (note 1), 511-13, jf. *Repertorium diplomaticum* (note 1), I, nr. 7112 (31. okt. 1440).

³ Den 1470 og 1484 omtalte præst og official Mads Bang er rimeligvis den samme hr. Mads Bang, der 1461 beboede eller brugte en 'hovedgård' (præstegård?) i Asperup. Samme år fremgik det, at Odensebispens Henneke Ulfeldt (biskop 1440-59) havde stillet gården som sikkerhed for et misligholdt lån fra Ribe domkapitel. Kapitlet må have fået udlæg i gården, der ved terminsdagen 29. sept. 1461 blev skødet fra Ribe bispestol til Eggert Frille til Sandholt (†1470). *Missi-*

ver fra Kongerne Chr. I og Hans' tid II, nr. 13 (6. marts 1461); *Repertorium diplomaticum* (note 1), II, nr. 1346 (29. sept. 1461), nr. 1348 (30. sept. 1461), nr. 2734 (24. april 1470), nr. 5445 (20. april 1484).

⁴ 1517 tilhørte embedet »Johannes Nicolai«, der 1521 tillige nævnes som official i Vends Herred i forbindelse med en retssag, som Middelfartpræsten Peder Farver rejste ved pavestolen mod ham, provsten i Tofte og lensmanden på Hindsgavl. *Acta Pontificum Danica. Pave-lige Aktstykker vedrørende Danmark 1316-1536*, I-VII, L. Moltesen m.fl. (udg.), Kbh. 1904-43, VI, nr. 4627 (21. juni 1517), nr. 4841 (13. febr. 1521); *Kong Frederik den Førstes danske Registranter*. Udg. af Kr. Erslev og W. Møllerup, Kbh. 1879, 142 (28. aug. 1527).

⁵ *Danske Kirkelove I-III*. Udg. af Holger Fr. Rørdam, Kbh. 1883-89, II, 527; RAO. *Asperup Sogn*. Rgsk. 1644-75. Kongetienden blev 1672 tillagt professoratet i veltalenhed ved Odense Katedralskole. Hans de Hofman, *Samlinger af publice og private Stiftelser, Foundationer og Gavebreve I-X*, Kbh. 1755-65, V, 405.

⁶ *Kronens Skøder paa afhændet og erhvervet jordegods i Danmark, fra Reformationen til Nutiden, 1535-1765*, I-IV. Udg. af Rigsarkivet, Kbh. 1892-1955, II, 576-79 (15. juni 1686).

⁷ RAO. *Fynbo landsting*. Skøde- og panteprotokol 1646-1805. Skøde af 20. febr. 1687, tinglyst 10. aug. 1687 (Roerslev); skøde af 5. dec. 1687, tinglyst 1. febr. 1688 (Asperup).

⁸ RAO. *Fynbo landsting*. Skøde- og panteprotokol 1646-1805. Skøde af 28. marts 1698, tinglyst 15. juni 1698; S. Jørgensen, »En fyensk Godsejer efter Enevældens Indførelse«, *Personallhistorisk Tidsskrift* 1, 1880, 33-34.

⁹ RAO. *Fynbo landsting*. Skøde- og panteprotokol 1646-1805. Skøde af 19. juni 1699, tinglyst 19. juli 1699.

¹⁰ RAO. *Bispeark*. Visitatsprotokol 1732-1803; *Provstiark*. Synsprotokol 1803-61; *Menighedsrådsark*. Kirkeprotokol 1862-1924.

¹¹ *Acta Pontificum* (note 4), VI, nr. 4627 (21. juni 1517).

¹² *Frederik den Førstes danske Registranter* (note 4), 142 (28. aug. 1527). Hans Bang omtaltes som 'borger i Bogense' 1544, da han endnu havde 'mensalia i værge'. *De ældste danske Arkivregistraturer*, I-V, Kbh. 1854-1910, V, 980.

¹³ J. P. Trap, *Statistisk-topographisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark*, 3. udg. Kbh. 1898-1906, III, 512 og J. P. Trap, *Statistisk-topographisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark*, 5. udg. Kbh. 1953-72, XII, 416. Dedikationen er ikke omtalt i Ellen Jørgensen, *Helgendyrkelse i Danmark*, Kbh. 1909, og sognepræsten var i sin indberetning 1755 ikke i stand til at oplyse, 'hvad kirkerne (dvs. Asperup og Roerslev) blev kaldt i de papistiske tider'. KB. *Kallske samling* 377, 4°.

¹⁴ RAO. *Asperup Sogn*. Rgsk. 1644-75. Kirkens gods bestod 1686 af to gårde i Asperup, et bol og en afgift af noget jord, som præsten brugte, en pengeafgift af en

Fig. 103. Sokkelsten fra apsidens sammenstød med korgavlen (s. 6550, jf. fig. 9). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – Footing stone from the meeting of the apse with the chancel gable.

Fig. 104-05. *Romansk vinduesramme under afdækning (s. 6545, jf. s. 6566). 104. Set fra nordvest. 105. Set fra Nord. Foto Birgit Als Hansen 1983. I NM – *Romanesque window frame being uncovered. 104. Seen from the north west. 105. Seen from the north.

ager og af en gård i Båring. Landgilden blev opgjort til 6 tønder 7 skæpper 2 fjerdingkar og 2 album. *Kronens Skøder* (note 6), II, 576-79 (15. juni 1686). Til præstebordet lå 1568 to gårde i Båring, der havde 'været til præst efter præst i alle mands minde'. *De ældste danske Arkivregistraturer* (note 12), V, 980.

¹⁵ »Regnskabsbog over Indtægten af Landehiælpen 1524-26«, *Danske Magazin*, 4, II, 1873, 51.

¹⁶ *Præsteindberetninger til Ole Worm II. Indberetninger fra Århus, Fyns og Lunde Stifter 1623-25*. Udgivet af Landbohistorisk Selskab ved Frank Jørgensen, Kbh. 1974, 100.

¹⁷ John Kousgård Sørensen (red.), *Danmarks Stednavne*

Fig. 106-07. Kvadermur i det oprindelige kors under nedtagning (s. 6566). 106. Nordsiden. 107. Sydsiden. Foto Birgit Als Hansen 1983. I NM – Ashlar walls in the original chancel being taken down. 106. North side. 107. South side.

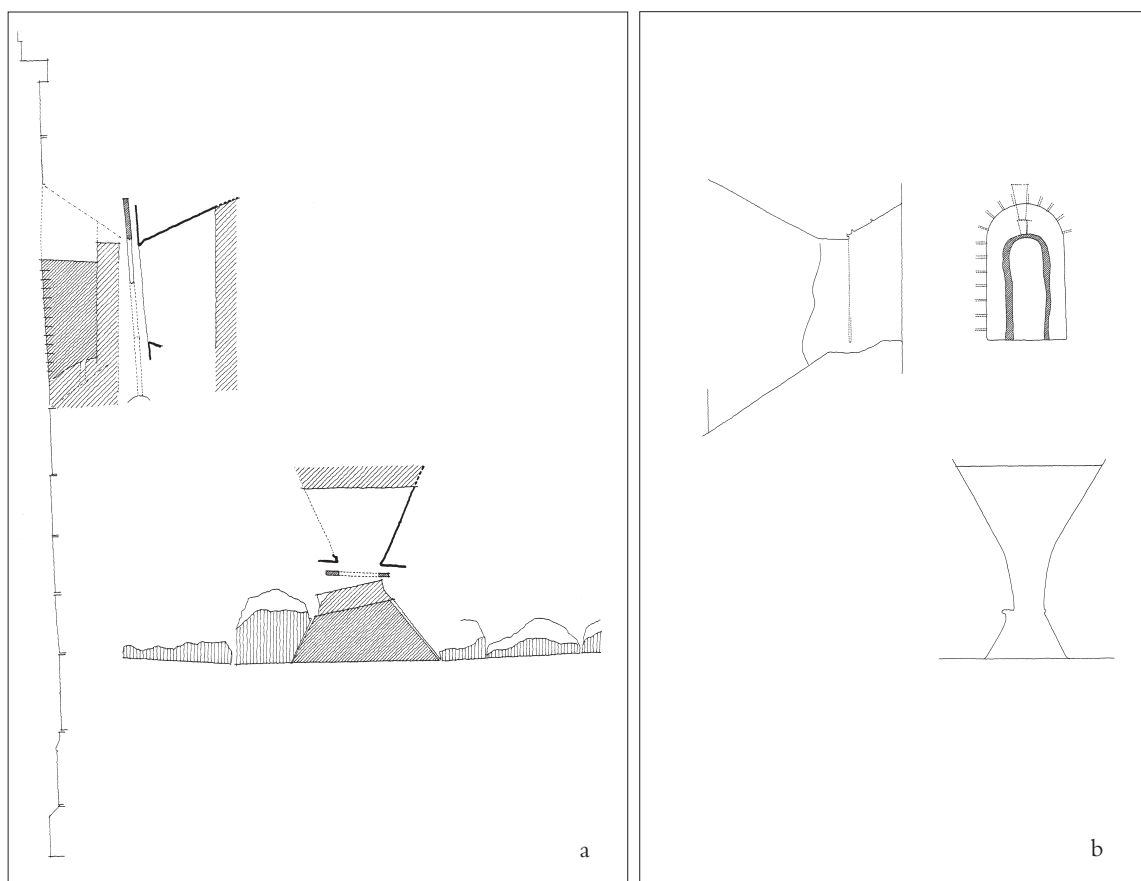

Fig. 108a-b. Romanske $\uparrow$ vinduer. 1:50. a. I korets nordmur (s. 6545). Plan og snit set mod øst. I NM. Målt og tegnet af Poul Brøgger 1987, redigeret af Mogens Vedso 2023. b. I skibets sydmur med senromansk ombygning (s. 6545 og 6549). Plan, opstalt af ydre og snit set mod øst. I NM. Målt og tegnet af Poul Brøgger hhv. 1984 og 1987, redigeret af Mogens Vedso 2023. – *Romanesque $\uparrow$ windows. a. In the north wall of the chancel. Plan and section looking east. b. In the south wall of the nave with late Romanesque remodeling. Plan, elevation of the exterior and section looking east.*

14, Odense amts bebyggelsesnavne, udgivet af Stednavneudvalget, Kbh. 1969, 236.

¹⁸ NM. Inv.nr. D 305/2004.

¹⁹ RAO. *Menighedsrådsark.* Kirkeprotokol 1862-1924.

²⁰ Asperup Roerslev Lokalarkiv. *Menighedsrådsark.* Synsprotokol 1925-84.

²¹ NM. *ATA.* Korrespondance; Asperup Roerslev Lokalarkiv. *Menighedsrådsark.* Synsprotokol 1925-84.

²² Til dette vestlige stykke blev der, ligesom til et tilsvarende dige mod syd (sløjfet 1973), anvendt kamp fra det gamle vestdige. Asperup Roerslev Lokalarkiv. *Menighedsrådsark.* Synsprotokol 1925-84.

²³ RAK. *DaKanc.* Indlæg til registre og tegnelser samt henlagte sager 1572-1650. Assens Provstis regnskaber 1637-38.

²⁴ RAK. *Rtk. Rev. Rgsk. Kirkerqsk.* Assens provstis kirkerqsk. 1664-71.

²⁵ Der blev betalt 235 mark for de nyopsatte og omsatte

diger. RAK. *Rtk. Rev. Rgsk. Kirkerqsk.* Assens provstis kirkerqsk. 1664-71.

²⁶ RAO. *Båg-Vends herredsfoged.* Tingbog 1698-1707. Synsforretning 4. juli 1699, tinglyst 7. juli 1699.

²⁷ RAO. *Bispeark.* Synsforretninger 1872-81; *Menighedsrådsark.* Kirkeprotokol 1862-1924.

²⁸ RAO. *Provstiark.* Synsprotokol 1803-61.

²⁹ RAO. *Menighedsrådsark.* Div. sager 1903-33.

³⁰ NM. *ATA.* Korrespondance; *Middelfart Kommune,* Byggesagsarkivet.

³¹ *Middelfart Kommune,* Byggesagsarkivet; *Kirkens arkiv.* Synsprotokol 1985 ff.

³² Jens Rasmussen og Anne Riising, *Biskop Jacob Madsens visitatsbog 1588-1604,* Odense 1995, 345.

³³ RAO. *Asperup Sogn.* Rgsk. 1644-75.

³⁴ RAO. *Menighedsrådsark.* Div. sager 1903-33; Asperup Roerslev Lokalarkiv. *Menighedsrådsark.* Synsprotokol 1925-84.

³⁵ RAO. *Bispeark*. Vends Herreds Breve 1806–52.

³⁶ RAO. *Bispeark*. Indberetninger om kirker og kirkegårde 1812–43.

³⁷ NM. *ATA*. Indb. ved Birgit Als Hansen 1983.

»Mørtelen, der tilsyneladende har haft konsistens af tyktflydende vælling, var jævnet ud i højde med kvaderskifternes overside, således at stenene i den øvre halvdel af et skifte var indkapslet i mørtel, medens der var luft mellem de nedre sten. Dette kan muligvis være tilsigtet, idet man herved har opnået en hurtigere afbinding af kalkmørtelen samtidig med, at der er skabt et fugtstandsende lag af sten med luft imellem for hvert skifte«.

³⁸ Der er registreret i alt 10,33 løbende meter af soklens øverste led, hvilket giver et apsisbredde på mindst 6,6 m.

³⁹ NM. *ATA*. Indb. ved Birgit Als Hansen 1983.

⁴⁰ NM. *ATA*. Korrespondance. Ved undersøgelsen blev også fundet syv brudstykker af klart, grønligt vinduesglas fra rombeformede og tresidede ruder.

⁴¹ En apsiskvader ligger nu som tærskelsten foran trappehusets dør (jf. fig. 25).

⁴² NM. *ATA*. Indb. ved Poul Brøgger 1987.

⁴³ Nordre dørs vestre vange kun ca. 1½ m.

⁴⁴ Biskop Engelstoft noterede 1863, at »Taarnet ..., som staar ind paa Kirkemuren og ... baade Sokkel- og Hjørnesokkelstenene og en Rader Quadersten af den Gamle Vestgavl«. C. T. Engelstoft, *Kirkerne i Fyns Stift*, (Tillæg til Jacob Madsens *Visitatsbog*). Begyndt 1853. Manuskript i NM, 144.

⁴⁵ Tilmuringen lader en smal sprække fri i hver side og prydes af et kors, muret af rejste tegl i normalformat.

⁴⁶ RAO. *Bispeark*. Synsforretninger 1718–35.

⁴⁷ RAO. *Bispeark*. Visitatsprotokol 1732–1803.

⁴⁸ RAO. *Bispeark*. Synsforretninger 1872–81.

⁴⁹ NM. *ATA*. Korrespondance (Gelsted Sogn).

⁵⁰ NM. *ATA*. Korrespondance.

⁵¹ Engelstoft (note 44), 11.

Fig. 109. Kragbånd på korbuens nordre vange (s. 6547). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Cordons on the chancel arch's northern side member*.

Fig. 110. Ombygget romansk vindue i skibets sydside (s. 6549). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Rebuilt Romanesque window in the nave's south side*.

⁵² Vinduet er forskudt mod vest i forhold til det nuværende hvælvs midte, men er formentlig placeret under hensyntagen til det ældre $\ddot{t}$ hvalv i koret (s. 6550).

⁵³ Engelstoft (note 44), 144.

⁵⁴ RAO. *Menighedsrådsark*. Kirkeprotokol 1862–1924; *Provstiark*. Synsprotokol 1803–61.

⁵⁵ Engelstoft (note 44), 145.

⁵⁶ Tagrummet over våbenhuset er vanskeligt tilgængeligt.

⁵⁷ Hylleberg Eriksen 2022. Tre prøver fra tårnets tagværk er undersøgt. To af prøverne er målt. Den tredje prøve har under 30 årringe og er derfor ikke målt. De målte prøver har ikke splintved bevaret og er ikke dateret.

Vinduesramme. En prøve af eg er undersøgt. Prøven har to splintårringe bevaret samt et løst splintstykke, hvorpå der kan tælles 14 splintårringe. Yngste fuldstændigt bevarede årring på 40970019 er dannet i 1152 e.Kr. Efter tillæg af årringe i det manglende splintved, kan det beregnes, at træet, som prøven stammer fra, er fældet ca. 1170 e.Kr. Splintstatistikken for ældre træer er anvendt her.

⁵⁸ NM. *ATA*. Indb. ved Kjeld Christensen 1984, vedr. NM inv.nr. D761/1983 og prøven 40970019.

⁵⁹ RAO. *Provstiark.* Synsprotokol 1803-61; *Bispeark.* Vends Herreds Breve 1806-52.

⁶⁰ RAK. *DaKanc*, 1. dept. Journal 1836. L1801.

⁶¹ RAK. *DaKanc*, 1. dept. Journal 1838. N2246.

⁶² *Engelstoft* 1863. Jf. Olaf Olsen, *I Jacob Madsens fodspor, Biskop C. T. Engelstofts fynske kirkebeskrivelser*, Odense 1970, 11.

⁶³ RAK. *Kultusministeriet*, 1. dept. Journal 1864. Q1141.

⁶⁴ Holger F. Rørdam, »Prøver af en fynsk Præstehistorie«, *Kirkehistoriske Samlinger* 2, VI, 1872-73, 742-43.

⁶⁵ NM. *ATA*. Korrespondance; Asperup Roerslev Lokalarkiv. *Menighedsrådsark.* Synsprotokol 1925-84.

⁶⁶ Asperup Roerslev Lokalarkiv. *Menighedsrådsark.* Synsprotokol 1925-84; RAO. *Menighedsrådsark.* Div. sager 1903-33.

⁶⁷ NM. *ATA*. Korrespondance. Arkitekt Poul Brøgger.

⁶⁸ Se endvidere Mogens Larsen, »To fynske apostelfriser«, Ulla Haastrup (red.), *Danske Kalkmalerier* 1-8, Kbh. 1985-1992, 5, 90-91.

⁶⁹ NM. *ATA*. Indb. ved Mogens Larsen 1989.

⁷⁰ Linjerne blev konstateret på den nordre del af triumfmuren. NM. *ATA*. Indb. ved Poul Brøgger 1987.

⁷¹ NM. *ATA*. Indb. ved Mogens Larsen 1984.

Fig. 111. Korets østvindue (s. 6551), set indefra. Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *The chancel's eastern window, interior side.*

⁷² NM. *ATA*. Indb. ved Mogens Larsen 1983.

⁷³ RAO. *Menighedsrådsark.* Kirkeprotokol 1862-1924; *Bispeark.* Synsforretninger 1872-1881.

⁷⁴ RAO. *Bispeark.* Visitatsprotokol 1732-1803. Jf. også Erich Pontoppidan og Hans de Hofman, *Den danske Atlas* I-VI, Kbh. 1763-81, VI, 1774, 648-649.

⁷⁵ RAO. *Pastoratsark.* Embedsbog 1823-1963.

⁷⁶ Ifølge en indskrift fundet på altertavlen ved istandsættelsen 2018-20: »Aar 1896 d. 7 Juli blev denne Altertavle og Prædikestol nedtaget for at renses og frigjøres for gammel Maling af Malermester G. A. Schwaner

Fig. 112. Tårnrummets sydøsthjørne (s. 6557). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *South east corner of the tower interior.*

i Middelfart og Snedkermester Nielsen i Middelfart. Opsat 31 august 1896«. På altertavle og prædikestol er fundet farverester, der har undsluppet afrensningen 1896, men nogen farvearkæologisk stratigrafi er ikke etableret. NM. *ATA*. Indb. ved Lea Esther Jensen 2021.

⁷⁷ En tredjedel af midlerne til istandsættelsen var en gave fra Sibirisk Kompagnis direktør, H. P. Hjerl Hansen, der var født i sognet. Thomas Havning havde 1922 gennemført en istandsættelse i annekskirken Roerslev. NM. *ATA*. Korrespondance; Asperup Roerslev Lokalarkiv. *Menighedsrådsark*. Synsprotokol 1925-84.

⁷⁸ NM. *ATA*. Korrespondance. Rapport ved Hans Mikkelsen og Frederikke Reimer 2020.

⁷⁹ Asperup Roerslev Lokalarkiv. *Menighedsrådsark*. Synsprotokol 1925-84. Indtil kirkens hovedistandsættelse 1926 var alterbordets nord- og vestsider beklædt med 'almindelige rektangulære profilfyldinger'. NM. *ATA*. Indb. ved Victor Hermansen o. 1923.

⁸⁰ RAO. *Menighedsrådsark*. Kirkeprotokol 1862-1924; Asperup Roerslev Lokalarkiv. Synsprotokol 1925-84.

⁸¹ Asperup Roerslev Lokalarkiv. *Menighedsrådsark*. Synsprotokol 1925-84. Jf. tegning af Thomas Havning 1926 i Kunstakademiets Bibliotek.

⁸² Jf. Asperup Roerslev Lokalarkiv. *Menighedsrådsark*. Fund ved restaurering i 2019.

⁸³ *Asperup kirke*, udg. af Asperup Menighedsråd, Asperup 2008, 16.

Fig. 114. Det oprindelige kors hvælv med overribber af rulskeftestillede sten, der i toppen mødes i en helstens høj 'slutsten' (s. 6553). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The original chancel vault with upper ribs consisting of rowlock courses of stones that meet at the top with a whole-brick-high 'keystone'.*

⁸⁴ Sml. f.eks. figurerne på korgitteret i Nyborg Vor Frue (DK Svendborg 984).

⁸⁵ Der er i nyere tid blevet byttet om på de to soldater (jf. fig. 117).

Fig. 113. Sammenstødet mellem det oprindelige kor og korforlængelse, set mod syd (s. 6550). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Meeting of the original chancel and the chancel extension, looking south.*

Fig. 115. Revne mellem skibets nordmur og triumfmuren (s. 6565). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – Gap between the north wall of the nave and the chancel arch wall.

⁸⁶ Det var sognepræst Kaj Thanings forslag, at et nyt alterbillede skulle have Emmaus som motiv. Det fremgår i øvrigt af sagsakterne 1973 i forbindelse med anskaffelsen, at Sven Havsteen-Mikkelsen tidligere havde malet dette motiv i mindre formater. NM. ATA. Korrespondance. Sven Havsteen-Mikkelsen har malet talrige alterbilleder, herunder andre versioner af

Fig. 116. Helgengrav fra det romanske $\dagger$ alterbord (s. 6578), indmuret på korets sydside. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – Reliquary from the Romanesque $\dagger$ Communion table.

Emmausmotivet: Et billede fra 1976 i Hellum Kirke (Hjørring Amt) har ligeledes en markant kontrast mellem lys og skygge, men her er Kristusfiguren helt opløst i lys, og kun disciplene fremtræder med konturer. Hans sidste version fra 1998 findes i Astrup Kirke (Århus Amt). Se endvidere Krestina Skirl, »Sven Havsteen-Mikkelsen og den kristne inspiration«, Malene Linell Ipsen (red.), *Havsteen*, Kerteminde 2012, 105–13. ⁸⁷ I kirkens summariske regnskaber ses der da også dyk i bygningsfonden på 798 mark mellem 1648 og 1650 og 835 mark 1652–53. RAO. *Asperup sogn*. Rgsk. 1644–75.

⁸⁸ KB. *Kallske saml.* 377, 4°.

⁸⁹ KB. *Kallske saml.* 377, 4°. Jf. også *Hofman 1755–65* (note 5), V, 386: »Paa Siderne af Alter-Tavlen, staaer Kong Friderich III og Dronnings Skilderier«.

⁹⁰ NM. ATA. Indb. ved Victor Hermansen o. 1923.

⁹¹ Sven Arnvig, »Billedskæreren Anders Mortensen og hans Arbejder i fynske Kirker samt Nakskov Kirke«, *Fynske Aarbøger* 1944, 175; Birgitte Bøggild Johannsen, »Anders Mortensen«, Sys Hartmann (red.), *Weilbach. Dansk Kunstnerleksikon* (4. udg.) I–IX, Kbh. 1994–2000, V, 1995, 443.

⁹² Foruden de i beskrivelsen nævnte altertavler, se også Tommerup (s. 3284), Agedrup (s. 4281) og Avnslev (Svendborg Amt).

⁹³ *Arnvig 1944* (note 91), 175.

Fig. 117. Altartavle 1648 (s. 6580, jf. fig. 54) og udsnit af (†)præste- og degnestole (s. 6607). Foto Niels Termansen 1918. – Altarpiece, 1648, (cf. fig. 54) and sections of (†)priest's and parish clerk's chairs.

Fig. 118-19. Detaljer af Anders Mortensens altertavle 1648 (s. 6580, jf. fig. 54). 118. Nordre storvinge. 119. Søndre storvinge. Foto Arnold Mikkelsen 2021. – Details of Anders Mortensen's altarpiece, 1648, (cf. fig. 54). 118. Northern large wing. 119. Southern large wing.

⁹⁴ Ann Diels og Marjolein Leesberg, *The Collaert Dynasty. The New Hollstein Dutch and Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts (1450-1700)*, Amsterdam 2005-06, nr. 659 (jf. s. 2599 note 144). Anders Mortensen har også benyttet forlægget på tavlerne i Odense Skt. Knuds (s. 539) og Nakskov (DK Maribo 103) samt korgitteret og prædikestolsopgangen i Nyborg Vor Frue (DK Svendborg 984 og 991).

⁹⁵ Jf. også de tilføjede Lukas- og Johannesfigurer på altertavlen i Assens, der muligvis stammer fra Anders Mortensens værksted (s. 2522).

⁹⁶ *Asperup kirke*, udg. af Asperup Menighedsråd, Asperup 2008, 17.

⁹⁷ Det er muligt, at beskrivelsen 1755 omhandler det sengotiske korsfæstelsesrelief, der i så fald må være genbrugt tidligt. Dette harmonerer dog ikke så godt

med oplysninger om, at kirkens gamle altertavle 1863 henstod i tårnrummet (jf. s. 6585).

⁹⁸ RAO. *Menighedsrådsark.* Kirkeprotokol 1862-1924; NM. *ATA.* Indb. ved Victor Hermansen o. 1923. Jf. også en indskrift fundet på altertavlen ved de seneste istandsættelser (jf. note 76).

⁹⁹ NM. *ATA.* Indb. ved Lea Esther Jensen 2021.

¹⁰⁰ Asperup Roerslev Lokalarkiv. *Menighedsrådsark.* Synsprotokol 1925-84. Schrøder har også malet alterbilleder til Vejlby (s. 6450) og Otterup (s. 4921). Sys Hartmann, »Jørgen Christian Schrøder«, *Weillbach*, 4. udg. (note 91), VII, 1998, 355; jf. også *Trap 3. udg.* (note 13), III, 512. Om forbilledet, se: David Burmeister Kaaring og Martin Wangsgaard Jürgensen, »Om vendelsens billeder – om Anton Dorphs altertavler«, *Nationalmuseets Arbejdsmark* 2015, 236-38.

Fig. 120. Småvinger fra Anders Mortensens altertavle 1648 (s. 6580 jf. fig. 117). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Small wings from Anders Mortensen altarpiece, 1648, (cf. fig. 117).*

¹⁰¹ Engelstoft (note 44), 11, 145; jf. også RAO. *Menighedsrådsark. Kirkeprotokol 1862–1924.*

¹⁰² Sissel F. Plathe og Jens Bruun, *Danmarks middelalderlige altertavler*, Odense 2010, 80.

¹⁰³ Ud over de generelle træk kan der peges på en lighed mellem øvrighedspersonen med langt, flettet skæg og en tilsvarende figur på Hinrik Bornemann og Wilm Dedekes korsfæstelsesmaleri fra o. 1500 i Hamburgs Katharinenkirche. Den tyske kunsthistoriker Jan Friedrich Richter har derimod opfattet det som et importarbejde fra Flandern fra slutningen af 1400-tallet. Jan Friedrich Richter, *Claus Berg. Retabelproduktion des Spätmittelalters im Ostseeraum*, Berlin 2007, 65 note 219.

¹⁰⁴ »Paa d(en) ande(n) side staar Petrus med en 3 dobbelt Crone paa Hovedet og et Scepter i d(en) høyre og en Bog i d(en) Venstre Haand, og Nøgler Ved siden /: NB Hierarchiam Papisticam:/ it(em) Maria med Barnet, og nogle smaa u-læselige charact(erer). Paa d(en) and(en) Laage: Maria med et Sværd«. KB. NKS 736, 4°. Nogle optegnelser om kirkerne i Fyn og deres oldsager.

¹⁰⁵ KB. NKS 736, 4°. Nogle optegnelser om kirkerne i Fyn og deres oldsager.

¹⁰⁶ Engelstoft (note 44), 11, 145.

¹⁰⁷ NM. ATA. Indb. ved Jens Johansen 1983.

¹⁰⁸ NM. ATA. Indb. ved Niels Termansen 1919; Korrespondancearkivet.

¹⁰⁹ Ebbe Nyborg, »Dansk træskulptur 1100–1400 – egenproduktion, import og eksport«, *Hikuin* 26, 1999, 180. Frørupmadonnaen er nu på Nationalmuseet (inv. nr. D6446). Francis Beckett fremhævede Asperupmadonnaen som det eneste eksempel på, at fynboerne havde forstået 'den linjens og formens sarthed og finhed, som billedskærerne i Danmark lærte af fransk plastik'. Francis Beckett, *Danmarks Kunst I-II*, Kbh. 1924–26, II, 131.

¹¹⁰ Jf. Ebbe Nyborg, »Mikaels-altre«, *Hikuin* 3, 1977, 157–182.

¹¹¹ NM. ATA. Indb. ved Niels Termansen 1919. Figuren har fået en konserverende behandling i forbindelse med kirkens istandsættelse 2018–20. NM. ATA. Korrespondance.

¹¹² Finn Grandt-Nielsen, *Fynsk kirkesølv* (Fynske Studier XII), Odense 1983, 180.

¹¹³ Chr. A. Bøje, *Danske guld og sølvsmedemærker før 1870*, 4. udg. revideret og udvidet ved Henrik Jakobsen, Odense 2022, B4–3557.

¹¹⁴ Jf. Poul Halkjær Kristensen, *Danske tinmærker*, Kbh. 1983, 80.

¹¹⁵ Lyseskålen var også løs først i 1900-tallet. NM. ATA. Indb. ved Victor Hermansen o. 1923.

¹¹⁶ Christian Adamsen og Vivi Jensen (red.), *Danske Præsters indberetninger til Oldsagskommissionen af 1807 I–V*, Højbjerg 1995–2003, III, 192.

¹¹⁷ Ifølge meddelelse fra provst C. Gleerup 16. juli 1896. NM. ATA. Korrespondance (Fjelsted Sogn).

¹¹⁸ Victor Hermansen, *Klokkeskatterne af 1526 og 1601*. Manuskript i Nationalmuseet, 37.

¹¹⁹ Årstal og initialer blev fjernet 1926. NM. ATA. Indb. ved Victor Hermansen o. 1923. Asperup Roerslev Lokalarkiv. *Menighedsrådsark.* Synsprotokol 1925–84.

¹²⁰ RAO. *Provstiark.* Synsprotokol 1803–61; *Menighedsrådsark.* Kirkeprotokol 1862–1924.

¹²¹ M. Mackeprang opfattede fonten som en 'forgrovet udgave af Skovbyfonten'. M. Mackeprang, *Danmarks middelalderlige Døbefonte*, Kbh. 1941, 141–142.

¹²² Jf. også Mackeprang 1941 (note 121), 52.

¹²³ Engelstoft (note 44), 145. jf. også Asperup Roerslev Lokalarkiv. *Menighedsrådsark.* Synsprotokol 1925–84.

¹²⁴ NM. ATA. Indb. ved P. O. Raben 1902; Indb. ved Victor Hermansen o. 1923.

¹²⁵ Jf. også *Træp 5. udg.* (note 13), XII, 416.

¹²⁶ Der er tale om et svendestykke. *Asperup kirke*, udg. af Asperup Menighedsråd, Asperup 2008, 7.

¹²⁷ Maria mangler de tre første fingre på højre hånd.

¹²⁸ Johannes mangler det yderste af venstre hånds lillefinger.

¹²⁹ Ud fra en antagelse om lineær progression fandt Thorlacius-Ussing, at årene o. 1515-20 var kendetegnet af en »stadig og jævn Stigen i de Bergske Arbejders kunstneriske værd« med Asperupkrucifikset som kulminationspunkt. V. Thorlacius-Ussing, *Billedskæreren Claus Berg*, Kbh. 1922, 47-49. Jan Friedrich Richter har tilsluttet sig dateringen, o. 1520. Richter 2007 (note 103), 88-92, 353. Af Claus Bergs tilskrevne krucifikser er kun Sorøkrucifikset fra 1527 dateret præcist (*DK Sorø* 68). Viggo Thorlacius-Ussing inddelte værkstedets krucifikser i tre kronologiske grupper med Hellerup

og Brahetrolleborg (begge Svendborg Amt) som de tidligste, Vejlby (s. 6456), Asperup og Skamby (s. 5451) i mellemgruppen samt Sorø og Vindinge (Svendborg Amt) i den yngste gruppe. Thurø (*DK Svendborg* 2412) fandt han det vanskeligt at indordne. Jan Friedrich Richter har i det store hele fulgt denne kronologi: Brahetrolleborg (o. 1515-20), Hellerup (o. 1515-20), Vejlby (o. 1515-20), Asperup (o. 1520), Skamby (o. 1520-25), Sorø 1527, Thurø (o. 1525-30), Vindinge (o. 1530).

¹³⁰ Claus Berg introducerede ifølge Thorlacius-Ussing typen i Vejlby Kirke, men den kronologiske rækkefølge er usikker. *Thorlacius-Ussing* 1922 (note 129), 43-44.

Fig. 121. Altartavlefigurer nr. 1-2. Tv. Madonna o. 1300 (s. 6586, jf. fig. 57) og Anna Selvtredje o. 1450-1500 (s. 6588, jf. fig. 58). Foto Niels Termansen 1918. — *Altarpiece figures no. 1-2. Madonna (left), c. 1300 (cf. fig. 57) and St. Anne, c. 1450-1500 (cf. fig. 58).*

¹³¹ Jf. Beckett 1924-26 (note 109), II, 215.

¹³² Chr. Axel Jensen, *Danske adelige Gravsten*, I-II, Kbh. 1951-53, I, 67-68.

¹³³ Engelstoft (note 44), 145. Det kan dermed ikke være rigtigt, når Jan Friedrich Richter antager, at sidefigurerne blev genbrugt under altertavlen fra første færd o. 1650. Richter 2007 (note 103), 353.

¹³⁴ NM. ATA. Indb. ved Niels Termansen 1919.

¹³⁵ J. P. Trap, *Statistisk-topographisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark*, 2. udg., Kbh. 1872-79, IV, 132.

¹³⁶ NM. ATA. Indb. ved Niels Termansen 1919; Kor-

respondancearkivet; RAO. *Menighedsrådsark.* Div. sager 1903-33.

¹³⁷ Der er således levnet mere af Knud Snedkers værk end anført i *Trap 5. udg.* (note 13), XII, 416: 'ikke (...) meget andet levnet end stolens dør'.

¹³⁸ Den oprindelige fodliste mangler.

¹³⁹ Foran de lodrette rammestykker, der er glatte og fasede, kunne der for så vidt godt være plads til halv-søjler, men der ses ingen spor herefter. De to plane endestykker har dobbelt kel fra top til bund.

¹⁴⁰ En fejl for 'peccata'.

Fig. 122. Madonnafigur o. 1300 (altertavlefigur nr. 1, s. 6586, jf. fig. 57). Foto V.Thorlacius-Ussing o. 1920. – *Madonna figure, c. 1300 (altarpiece figure no. 1, cf. fig. 57).*

¹⁴¹ Årstallet 1580 er nu malet, men sporene efter den reliefskârne datering ses tydeligt på fotos fra istandsættelsen 2018–20. Det blev fjernet for at gøre plads til en malet datering '1646' for ombygningen. KB. *Kallske saml.* 377, 4°.

¹⁴² F.W. H. Hollstein, *Dutch and Flemish etchings, engravings, and woodcuts c. 1450-1700*, XXI-XXII, Amsterdam 1980, nr. 130, 131, 132 og 134. Se endvidere David Burmeister, »Netherlandish Prints and Religious Art in Denmark«, in Rieke van Leeuwen and Juliette Roding (eds.), Gerson Digital 2015: *Denmark – Dutch and Flemish Art in European Perspective 1500-1900* (www.rkdmonographs.nl).

¹⁴³ Tilskrivningen fremgår tidligst af NM. ATA. Indb. ved Victor Hermansen o. 1923.

¹⁴⁴ Dog næppe den formodede elev Hans Nielsen Bang, der 1645 var borger i Middelfart.

¹⁴⁵ Laurits Jørgensen må i så fald være kaldet til embedet o. 1565.

¹⁴⁶ KB. *Kallske saml.* 377, 4°. Dateringen »1646« var uden tvivl malet på det første postamentfelt og anledning til, at man bortskar stolens oprindelige datering. Årstallet 1646 må have overleveret nystafferingen 1723.

¹⁴⁷ Efter regnskabsåret 1645 lå kirkeværgerne inde med 1.386 mark af kirkens midler (i alt 2.610 mark).

Fig. 123. Romansk døbefont (s. 6591, jf. fig. 66). Foto Erik Moltke 1937. – *Romanesque font* (cf. fig. 66).

Fig. 124. Helligåndsdue over døbefonten, 1600-tallet(?) (s. 6592), fra tfontehimmel eller lydthimlen. Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Dove of the Holy Ghost above the font, 1600s(?), from tfont canopy or sound canopy.*

Efter regnskabsåret 1646 var deres beholdning reduceret til 628 mark, mens bygningsfondens hovedstol kun blev reduceret til 2.252 mark. RAO. *Asperup sogn*. Rgsk. 1644–75. Med en lignende, men mere grovmasket metode, der kun tager udgangspunkt i bygningsfondens hovedstol, daterede Sven Arnvig forsøgsvis prædikestolens ombygning til 1652, idet han for dette år opregnede 'udgiftsposter' på 735 mark. Den bogførte forskel på hovedstolen 1651 og 1652 var dog 835 mark (og de faktiske udgifter antagelig større). *Arnvig 1944* (note 91), 176, 192.

¹⁴⁸ Biskop C. T. Engelstoft beskrev 1863, at året 1723 fandtes på prædikestolen, og at 'alt træværk' i kirken stod med en marmorering, der må være identisk med den hvide farve, som prædikestolen stod med indtil 1896 ifølge oplysninger fra klokkerens hustru til Victor Hermansen. *Engelstoft* (note 44), 145; NM. ATA. Indb. ved Victor Hermansen o. 1923.

¹⁴⁹ Ifølge synsforretningen 1895 skulle prædikestolen og lydthimlen 'forsynes med noget guld for at fremhæve hovedlinjerne'. RAO. *Menighedsrådsark*. Kirke-

protokol 1862-1924. Afrensningen 1896 fremgår af en indskrift på altertavlen (jf. note 76) og breve i to forseglede flasker, der blev fundet på lydhimlen 1987. NM. ATA. Indb. ved Poul Brøgger 1987.

¹⁵⁰ Jf. NM. ATA. Indb. ved Victor Hermansen o. 1923.

¹⁵¹ NM. ATA. Indb. ved Jens Johansen 1985.

¹⁵² Dækpladens forlængelse som væghylde blev fjernet, og der udførtes ny læsepult, ny håndstøtte, nyt gulv og nyt underpanel til rygskjoldet. NM. ATA. Korrespondance.

¹⁵³ Kirkens arkiv. Synsprotokol 1985 ff.

¹⁵⁴ Jf. tegninger af Thomas Havning 1925 i Danmarks Kunstbibliotek.

¹⁵⁵ Jf. også biskop C. T. Engelstofts beskrivelse af stolene som 'meget lig dem i Indslev og Nørre Åby'. Engelstoft (note 44), 145.

¹⁵⁶ Inv.nr. KMO/1925/61.

¹⁵⁷ NM. ATA. Indb. ved Victor Hermansen o. 1923; RAO. Menighedsrådsark. Kirkeprotokol 1862-1924.

¹⁵⁸ Jf. tegning af Thomas Havning 1926 i Kunstakademiet's Bibliotek.

Fig. 128. Graverede initialer »EB« og »CW« og skjold med anevåbener (Brok, Bille, Viffert og Lindenov) for Eske Brok (1560-1625) og Christence Viffert (1561-1624) samt årstallet »1618«, formentlig betegnende datteren Birgitte Broks bryllup med Tyge Brahe til Mattrup (1593-1640), detalje af dåbsfad (s. 6592, jf. fig. 63). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – Engraved initials »EB« and »CW« and ancestral coats of arms (Brok, Bille, Viffert and Lindenov) of Eske Brok (1560-1625) and Christence Viffert (1561-1624) with the year »1618«, presumably indicating the marriage of their daughter Birgitte Brok to Tyge Brahe of Mattrup (1593-1640), detail of baptismal dish (cf. fig. 63).

Fig. 125-27. Løverelieffer på foden af den romanske døbefont (s. 6592, jf. fig. 66). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – Lion reliefs on the foot of the Romanesque font (cf. fig. 66).

¹⁵⁹ Reliefferne har siden 1926 byttet plads og dermed mistet deres symbolske placering relateret til henholdsvis døbefont (Ansgar) og prædikestol (Hans Tavsén). Asperup Roerslev Lokalarkiv. Menighedsrådsark. Synsprotokol 1925-84.

¹⁶⁰ Indtil 2020 stod blokken med en mørkebrun bemaling med sort på de tværgående jernbånd, muligvis fra 1896. NM. ATA. Korrespondance.

¹⁶¹ RAO. Menighedsrådsark. Kirkeprotokol 1862-1924; Div. sager 1903-33.

¹⁶² I sin oversigtsartikel om de fynske jernbundne døre har Mackeprang fejldateret døren til 1513, formentlig på grundlag af ældre, antikvariske afskrifter (KB. *Kall-ske saml.* 377, 4°, KB. NKS 736, 4°. Nogle optegnelser om kirkerne i Fyn og deres oldsager og RAO. *Topografica. Fyn i alm.* 3. Indberetninger til Jessen, Thurah og Danske Atlas 1743-71). M. Mackeprang, »Fyenske jærnbundne Kirkedøre fra Middelalderen«, *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1943, 10, 21, gentaget i *Trap 5. udg.* (note 13), XII, 416. Den korrekte datering fremgik af *Trap 2. udg.* (note 135), IV, 132 og *Trap 3. udg.* (note 13), III, 512.

¹⁶³ Foruden Asperup er bevaret døre fra kirkerne i Indslev 1465 (Vends Hrd.), Haastrup 1473(?) (Svendborg Amt), Søndersø 1483 (s. 6282), Kauslunde 1489 (s. 6370), Stenløse 1489 (s. 3147), Vissenbjerg 1504 (s. 3418), Harndrup 1505 og Gelsted 1506 (begge Vends Hrd.), Næsbyhoved-Broby 1512 (s. 2715) og Marslev 1533 (s. 4347).

¹⁶⁴ *Mackeprang 1943* (note 162), 26–27. Om en evt. sammenhæng med kirkens smedested i Båring (jf. s. 6541) kan anføres, at smedjen ikke med sikkerhed kan føres længere tilbage end 1617, da den brugtes af Morten Smed fra Middelfart. RAO. *Asperup Sogn*. Rgsk. 1644–75.

¹⁶⁵ Sv. Gedakt 8' og Trompet 8' samt Ped. Gedakt 8' er nye stemmer. Quint 2½' og Oktav 2' udgjorde tilsammen en Quartian i ↑orgel nr. 2. Oktav 4' og Traversfløjte 4' stammer fra ↑orgel nr. 1. NM. ATA. Korrespondance samt ORGLET 2005, nr. 1.

¹⁶⁶ *Asperup kirke*, udg. af Asperup Menighedsråd, Asperup 2008, 14–15.

¹⁶⁷ Organist E.A. Frellsen, Asperup, skrev i en anbefalingsskrivelse for orgelbyggeriet, at orglet havde »...

Fig. 131. Prædikestolen efter istandsættelsen 1896 og før kirkens hovedistandsættelse 1926 (s. 6604, jf. fig. 73). Foto Niels Termansen 1918. – *The pulpit after the refurbishing of 1896 and before the church's major refurbishing in 1926* (cf. fig. 73).

6 stemmer, Octavkobler, 2 Fodregistre og Crescendoværk« Grethe Marcussen, »De to første orgler i Asperup«, *Sognebladet Asperup Roerslev*, 24. årg. nr. 3, 2004, 6. Mens orgelbygger Walther Frobenius iflg. samme artikel siden skønnede, at orglet har haft seks manualstemmer på keglevindlade samt et pedalregister.

¹⁶⁸ *Marcussen 2004* (note 167). Principal 8' flyttedes ud i den nye facade.

¹⁶⁹ Orglet blev til i samarbejde med den tyske orgelteoretiker og forfatter, Hans Henny Jahn (1894–1959), som siden 1931 var ansat ved Th. Frobenius & Co. *Marcussen 2004* (note 167).

¹⁷⁰ Manual I: Quintaton 16', Principal 8', Dolce 8', Prestant 4', Oktav 2', Mixtur 1' V. Manual II: Gedakt 8',

Fig. 129–30. Sidefigurer i korbuekrucifiksgruppe tilskrevet Claus Berg (s. 6595, jf. fig. 68). 129. Johannes. 130. Maria. Foto Niels Termansen 1918. – *Side figures in the chancel arch crucifix group ascribed to Claus Berg* (cf. fig. 68). 123. John. 124. Mary.

Fig. 132-33. Hans Tausen og Ansgar, relieffer på korbænkegavle 1926 (s. 6608). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Hans Tausen and Ansgar, reliefs on chancel bench ends, 1926.*

Fløjte 4', Trompet 8'. Pedaldisposition ikke angivet. Th. Frobenius & Co.: *Værkfortegnelse* 1937. Den Danske Orgelregistrant.

¹⁷¹ Yderligere oplysninger om kirkens orgler findes i Den Danske Orgelregistrant.

¹⁷² Engelstoft (note 44), 145; jf. også NM. *ATA*. Indb. ved Victor Hermansen o. 1923.

¹⁷³ Der var 1879 flere stolper. RAO. *Menighedsrådsark*. Kirkeprotokol 1862-1924.

¹⁷⁴ *Asperup kirke*, udg. af Asperup Menighedsråd, Asperup 2008, 18.

¹⁷⁵ Armenes tapsamlinger er nummereret med prikker.

¹⁷⁶ Præsteenken Cathrine Hansdatter Hem (†1757) stiftede et legat bl.a. til lys i 'kirkens lysekrone' juledag. Hans de Hofman, *Samlinger af publice og private Stiftelser, Fondationer og Gavebreve for hele Danmark fra 1760 til 1780* (supplement) XI, Kbh. 1780, 228-229; jf. *Danske Atlas* (note 74), VI, 1774, 648-649.

¹⁷⁷ Jf. tegning af Thomas Havning o. 1926 i Kunst-

akademiets Bibliotek; Asperup Roerslev Lokalkiv. *Menighedsrådsark*. Synsprotokol 1925-84.

¹⁷⁸ RAK. Kultusministeriet, 1. dept. Journal 1850 B. 1247 (15. nov. 1850).

¹⁷⁹ KB. *Kallske saml.* 377, 4°. Jf. også RAO. *Topografica*. Fyn i alm. 3. Indberetninger til Jessen, Thurah og Danske Atlas 1743-1771; KB. *NKS* 736, 4°. Nogle optegnelser om kirkerne i Fyn og deres oldsager.

¹⁸⁰ I forbindelse med fornyelsen af bommen blev to revnede hanke svejset. Den tidligere vuggebom af eg fra 1946 (fra Thubalka, Roslev) henstår i klokkestokværket. NM. *ATA*. Korrespondance; indb. ved Poul Brøgger 1987. Kirkens arkiv. Synsprotokol 1985 ff.

¹⁸¹ J. F. Fenger, »Klokke-Indskrifter«, *Kirkehistoriske Samlinger* II, 1, 1853-56, 107-108, hvor der også gives et fejlagtigt bud på Benninck-klokkernes proveniens.

¹⁸² Den tidligere vuggebom af eg fra 1946 (fra Thubalka, Roslev) henstår i klokkestokværket. NM. *ATA*. Korrespondance; indb. ved Poul Brøgger 1987. Kirkens arkiv. Synsprotokol 1985 ff.

¹⁸³ RAK. *Rtk. Regnskaber 1433-1559*. Fortegnelser over indkrævede klokker 1528-29.

¹⁸⁴ RAK. *Regnskaber 1559-1660, Lensregnskaber*. Lensregnskaber 1559-1662. Hindsgavl lens kvittansiariumsbilag. Nr. 21. 12. marts 1602.

¹⁸⁵ KB. *Kallske saml.* 377, 4°. Jf. også Erich Pontoppidan, *Marmora Danica selectiora sive Inscriptionum* I-II, Kbh. 1739-41, I, 243; *Danske Atlas* (note 74), VI, 1774, 648-649; RAO. *Topografica. Fyn i alm.* 3. Indberetninger til Jessen, Thurah og Danske Atlas 1743-1771; KB. NKS 736, 4°. Nogle optegnelser om kirkerne i Fyn og deres oldsager.

¹⁸⁶ Valerius Herbergers *Evangelische Herzpostille* 1613, jf. *Evangelischen Hertz-Postilla Valerij Herbergeri Erster Theil* (...), Leipzig 1732, 419.

¹⁸⁷ Fejl for 'vermis'.

¹⁸⁸ »Meditationes Piissimae De Cognitione Humanae Conditionis«, *Patrologia Latina*, J. P. Migne (udg.), Paris 1841-95, CLXXXIV, sp. 490.

¹⁸⁹ KB. *Kallske saml.* 377, 4°. Jf. også KB. NKS 736, 4°. Nogle optegnelser om kirkerne i Fyn og deres oldsager.

¹⁹⁰ KB. *Kallske saml.* 377, 4°. Jf. også Hofman 1755-65 (note 5), V, 386 og *Danske Atlas* (note 74), VI, 1774, 648-649. En rest af epitafiet i form af en fyrretræsplanke med forgyldt indskrift på sort bund blev fundet på våbenhusets loftsrum 1987 (NM. ATA. Indb. ved Poul Brøgger 1987), men er ikke konstateret ved udarbejdelsen af denne beskrivelse.

¹⁹¹ »Her under hviler den hæderlige og vellærde mand nu salig her anders madsen Hviid fordum sognepræst til asperup og roerslef sogner, som døde a: 1679, d 17 October og efterlod sig tre sønner mads, jesper, og anders, af hvilke den yngste igjenlever med sin moder den hæderlige matrone johanne laurisdatter, som guds til ære kirken til prydelse og den salig mand til anmindelse dette epitaphium haver ladet bekoste opsætte anno Christi 1680«. RAO. *Pastoratsark.* Embedsbog 1823-1963.

¹⁹² *Rørdam 1872-73* (note 64), 743. Jf. også KB. NKS 736, 4°. Nogle optegnelser om kirkerne i Fyn og deres oldsager. »Laurentius Georgii ex Fionia« (Laurits Jørgensen fra Fyn) blev immatrikuleret ved universitetet i Rostock 9. apr. 1553, <http://purl.uni-rostock.de/matrikel/100019539> (besøgt 25. nov. 2022).

¹⁹³ Erich Pontoppidan, *Marmora Danica selectiora sive Inscriptionum* I-II, Kbh. 1739-41, I, 243.

¹⁹⁴ Indskriftens form af navnet Laurids betyder 'laurbærkronet'.

¹⁹⁵ KB. *Kallske saml.* 377, 4°. Jf. også Hofman 1755-65 (note 5), V, 386 og RAO. *Topografica. Fyn i alm.* 3. Indberetninger til Jessen, Thurah og Danske Atlas 1743-1771.

¹⁹⁶ RAO. *Provstiark.* Synsprotokol 1803-61. Det var muligvis samme begravelse, der blev påtruffet i forbindelse med kirkens seneste istandsættelse, da der ved arkæologisk undersøgelse (boring) konstateredes 'store dybder' i gulvet ved korbuen. I forbindelse med arbej-

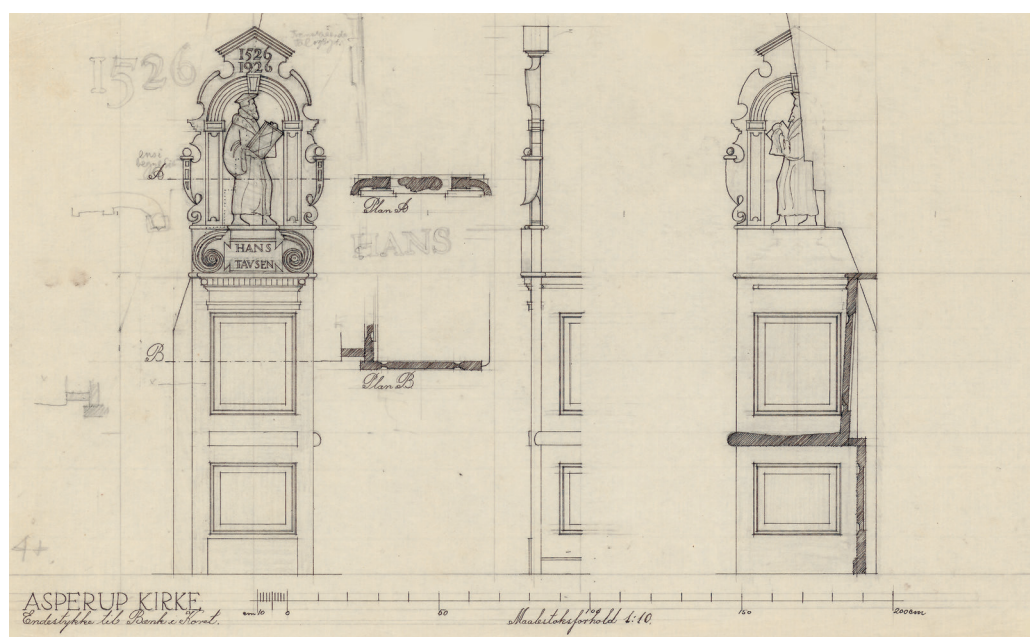

Fig. 134. Forslag til gavlf på korbænk (s. 6608, jf. fig. 132-33). 1:25. Tegning af Thomas Havning o. 1926. I Danmarks Kunstbibliotek. – Proposal for chancel bench end (cf. figs. 132-33).

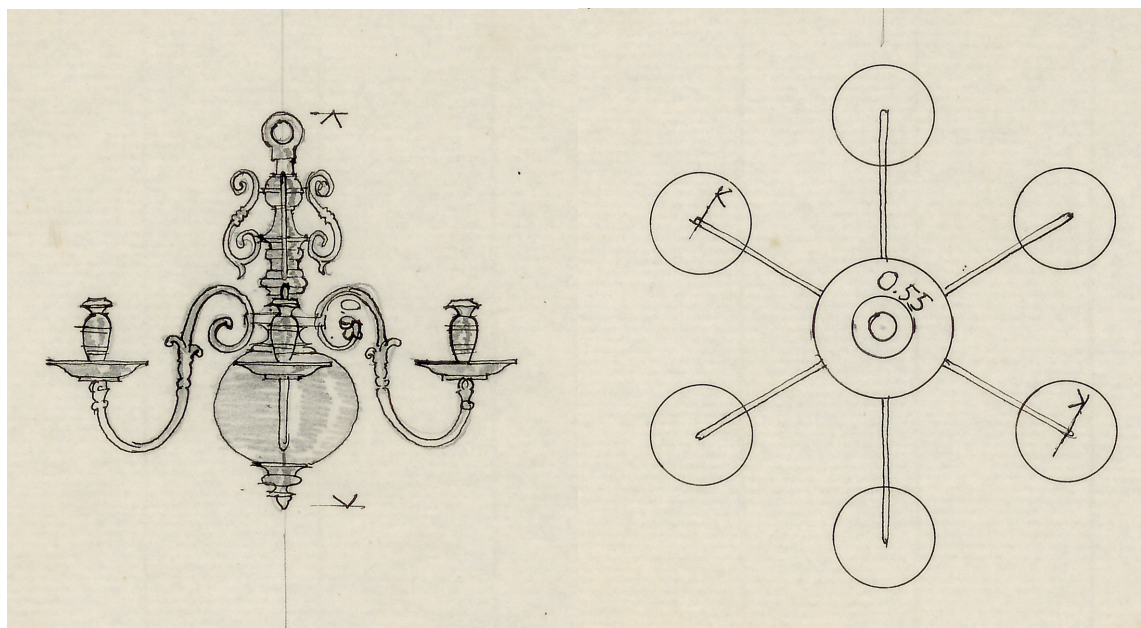

Fig. 135. Forslag til lysekroner nr. 4-5 (s. 6615). 1:10. Tegning af Thomas Havning o. 1926. I Danmarks Kunstbibliotek. – *Proposal for chandeliers no. 4-5.*

der i korgulvet fandt man desuden spor efter en grav i korets nordside. NM. AT4. Korrespondance.

¹⁹⁷ Hverken eksemplar eller type er omtalt i Aase Faye, *Danske Støbejernskors*, Kbh. 1988.

¹⁹⁸ RAO. *Pastoratsark.* Ministerialbog 1702 ff.; Vilhelm

Cohen, *Krigen 1864 og de faldnes Minde*, Kbh. 1865, 79, 85, 118, 126, 154, 164, 175.

¹⁹⁹ Asperup Rørslev Lokalarkiv. *Menighedsrådsark.* Synsprotokol 1925-84; Kirkens arkiv. Synsprotokol 1985 ff.

ASPERUP CHURCH

The church is built on the south side of Båring Hill which rises through the northern half of the parish. It lies centrally in the parish and in the middle of the village of Asperup. The church first appears in the written sources in 1434, where Andreas Olufsen is mentioned as its priest. He is also mentioned in 1440-50 as the bishop's official in the Vends District, and presumably the *advowson* was then held by the bishopric and the church was a benefice of the district's official. The

Crown sold the church in 1686, and the ownership changed hands a few times before it was acquired by the main estate Hindsgavl in 1699. Following this it passed into *freehold* in 1911. Rørslev Church was an *annexe* of Asperup before the Reformation.

Building. The Romanesque church consisted of a nave, which is now c. 14 m long and c. 10 m wide, and a slightly narrower chancel with an

†apse. Several curved footing ashlar from the †apse have been re-used in the Late Medieval chancel extension (cf. figs. 7-9). The nave, which is quite short relative to the width and size of the contemporary chancel, is clearly shortened in the west end.

The Romanesque south door placed very far to the west is preserved, albeit rebuilt (cf. fig. 39), while the north †door is walled off with granite ashlar and bricks in alignment with the wall. A reconstructed Romanesque window in the chancel's north wall (cf. fig. 37) has been bricked up apparently in alignment. The window was rediscovered as part of a restoration of the church in 1983 when this part of the north wall's outer shell of granite ashlar (figs. 106) was taken down and placed again. A Romanesque oak window frame was also revealed, carved from a single plank (figs. 11-12 and 104-05). The frame was dated through dendrochronological tests to c. 1170, which could date this part of the building. A †Romanesque window in the nave's north wall, roughly centred between the two buttresses, has been bricked up in alignment (cf. fig. 37). Another †window, partially hidden by the western buttress (cf. fig. 10), can be spotted at the western side of the buttress and is visible in the loft of the nave (fig. 14). Similarly, on the south side of the nave, there is a Romanesque window whose exterior has been reconstructed (cf. figs. 5 and 110); this too can be seen in the loft above the nave (cf. fig. 13). The church's interior is made of raw fieldstone. The chancel and nave both had flat ceilings originally. Remains of plastered and whitewashed upper walls can be seen, like at the two internally visible Romanesque windows (cf. figs. 13-14).

The chancel arch gable of raw fieldstone is mostly preserved (fig. 109). The western gable wall of the nave disappeared with a renovation in the Late Middle Ages where the westernmost part of the nave was demolished. In the Late Middle Ages a †vault was built into the chancel, and the chancel arch was rebuilt on this occasion. The renovation was done in brick; the chancel arch remained round-arched, and the Romanesque ledge-height cordons of granite on both sides have been re-used (fig. 109, cf. figs. 49 and 88). In

both of the western corners are brick corbels that must have borne a wall rib over the chancel arch (cf. figs. 15-16). In the western side of the chancel arch wall, traces of (altar) niches were detected in 2019. In the Late Middle Ages a rebuilding was begun where an extension of the chancel the width of the nave was built. The work was started by taking down the Romanesque apse. Several footing ashlar as well as apse ashlar are part of the chancel extension. Above, brick is primarily used on all three sides. In the middle of the eastern wall is a relatively wide double-rabbeted, segmentally arched window (fig. 17) in a twin, pointed-arched blind arch borne by a stepped corbel of three headers. The window opening is bricked up. In the south side of the chancel extension is an externally double-rabbeted and internally bevelled, segmentally arched window. The chancel extension's interior is made of brick. The north wall has an ornamental niche (fig. 23). The north side did have another †niche, as the church inspection report from 1921 mentions that it is to be bricked up. At a restoration in 1983 a total of four niches were registered in the east and south walls, two in each (fig. 21). At that time an octuple vault was built into the room with straight-edged half-brick ribs and a circular keystone (cf. fig. 21). In the east, north and south the severies rest on wall rib-like ledges with chamfered lower edges, while in the west it rests on the contemporary, whole-brick wide, pointed-arched reinforcing rib (cf. fig. 88) carried by a stepped corbel in the north and south wall (cf. fig. 19). At that time the plans for relocating the north and south walls of the Romanesque chancel must have been abandoned, as the aforementioned corbels align with the interior walls of the Romanesque chancel. At the investigations in 1983-87, bell rope holes were registered in the severies, presumably for the mass bells. Subsequently the older vault in the Romanesque chancel was replaced by a new cross vault with straight-edged half-brick ribs and a square keystone. The vault is borne by deep, pointed-arched wall ribs at the north and south walls. In the east they are borne by the corbels under the previously built reinforcing rib (cf. figs. 16-19) and in the

west by straight-edged corner piers. The western severy rests on a presumably re-used ledge on the chancel arch wall. Bell rope holes for mass bells were registered in this vault as well during the investigations in 1983–87. The ornamentally recessed, eastern corbie-stepped gable (fig. 17) has reconstructed crenellations (cf. fig. 45). At some point in the Late Middle Ages the west end of the nave must have been in such poor condition, perhaps completely dilapidated, that restoration was abandoned. As mentioned above, the church's doors are very close to the current west end, and an actual corner has not been preserved at the nave's current northwestern corner (fig. 10). Considering the placement of the doors and the completely missing western gable wall, it is unlikely the removed part of the nave took up less than 3 m. A tower (figs. 24–25 and 37), which is a little narrower than the nave and approximately square, was built west of the shortened nave. At the bottom the tower is made of brick with bands of granite ashlar, while the upper part is brick in monk bond. It stands three floors tall and is terminated above by a double-chamfered cornice in the south and north and gables in the east and west. The eastern wall of the tower interior is therefore built at the same time as the rest of the tower, and the room opens towards the nave with a pointed-arched opening with straight-edged side members and a half-brick rabbet in its arch. The room is covered by a contemporary, elevated cross-vault with straight-edged half-brick ribs. In the west and south wall are relatively narrow, segmentally arched windows. They have externally rabbeted side members and arches, and are bevelled internally. A door in the west is newer. A contemporary stairwell was built at the east end of the tower's south side. It leads to the middle floor and terminates above in a double-chamfered cornice and is covered by a pent roof.

To the east on the south side is a presumably original, segmentally arched, rabbeted door that was later widened slightly. The stairway's interior masonry consists entirely of headers and is covered at the bottom by stepwise-rising, two-course-high, segmental arches with eastern and western ledges. The stairway is left-winding and

continues with a short stretch of straight-run stairs, its length the thickness of the tower wall, up to the upper door in the middle floor's interior. At the topmost part of the curved segment, a short stretch of the covering was later replaced with a short barrel vault made of stone in normal format. The upper door (fig. 30) has smooth, straight side members with a rabbet and a stepwise-rising, segmentally-arched covering. The tall middle floor is without openings except the aforementioned door and has, on all sides, four tall recesses with twofold pointed arches, resting on profiled corbels. Though on the east side these are mostly covered by the nave roof (fig. 6, cf. figs. 5 and 35). To the east in the floor's interior there are four unusually placed recesses, two tall ones in the middle and two shorter ones on the sides. The middle ones are rabbeted and segmentally-arched. Near the top in the northern one there is a narrow, now somewhat chipped and bricked-up peephole covered by a corbelled arch. A possible counterpart in the southern recess was lost as it was broken through to allow for the current access to the nave loft. The short belfry floor which sits above an indentation in the masonry has, on all four sides, two pointed-arched, rabbeted belfry lights, with a single rabbet inside and out, a parapet on the bottom, and is flanked by recesses like the ones below, but shorter. To the east in the floor's interior on each side of the belfry lights are twin, pointed-arched recesses in tympana (cf. figs. 28–29) with three-centred arches. The twin arches are borne by a corbel made of a header lying flat. The presence of recesses in both the middle and belfry floor interiors (figs. 27–29) is highly unusual and is hard to explain satisfactorily. To each side, the eastern corbie-stepped pediment (cf. fig. 26), whose crenellations have been renovated, has a short pointed-arched recess as well as three tall, slender, pointed-arched recesses with pipe-shaped openings with corbelled arches. All preserved recesses have sills at the bottom. Burman Becker (cf. fig. 45) shows two circular recesses near the top of the outer recesses that are now gone. The western pediment (cf. fig. 24) is largely identical to the eastern one except that the northern circular recess is preserved, but the

pediment shows traces of significant restoration work. A porch was built in the Late Middle Ages at the south door of the nave. The porch (fig. 32) is primarily made of granite ashlars, possibly from the demolished west end of the nave. In the western flanking wall there is a peephole with a stepped upward termination (cf. fig. 25), while the window in the eastern flanking wall is newer. Both flanking walls are terminated above with a segmentally-arched frieze (cf. figs. 5 and 25) borne by a rowlock course of headers. Each arch is cut from one stone. In the south gable (fig. 32) is a newer, horizontally covered door. At its foot the corbie-stepped gable has a sawtooth course, above which are three stepwise-rising tall recesses, and on both sides are stepped, rhombic recesses. In the middle tall recess is a small, segmentally-arched, bricked-up peephole. The porch interior now has a barrel-vaulted, polished ceiling, possibly from c. 1926. The vaults of the nave, which must have been planned at the same time as the construction of the eastern wall of the tower, as there is no wall rib in the west end of the nave, are two bays of cross-vaulting with straight-edged half-brick ribs. The vaults rest in the east, north and south on pointed-arched wall ribs borne by double-rabbeted vault piers with round-profile cordons; though there are segmentally-arched, rabbeted squinches in the eastern corners (figs. 33-34), which could be out of consideration for †side altars. Two buttresses on the north side of the nave were to stop the north wall sliding further out. They replaced two beams that were placed across the nave for a period. The church's current roof has since 1865 been entirely covered by black-glazed tiles, but was formerly made of lead, among other things. On his visit to the church on 21 January 1589, Bishop Jacob Madsen wrote that there was »a beautiful little spire with two small bells« (cf. fig. 101). The spire was placed approximately above the transition between the original chancel and the chancel extension. In the accounts of the deanery from 1667 a post relating to the spire was listed: 'lead-thatcher of the spire, »in need of lead which was stolen«' but it is not apparent from the sources when the spire disappeared.

Wall painting. A Judgement Day scene with an apostle frieze was painted c. 1490-1510 on the western side of the chancel arch wall (fig. 46). Two carved consecration crosses (fig. 47) on the chancel arch's side members must have been done in 1513.

Furnishings. The church's oldest pieces of furnishing are the Romanesque font (fig. 66), which is closely related to the font in Skovby, and a reliquary from the Romanesque †Communion table, now embedded in the chancel's south wall (fig. 116). A wooden figure of a sitting Virgin and Child (fig. 57) is from the High Gothic, c. 1300, and is presumably made by the same workshop as a counterpart from Frørup (Svendborg County). From a different side altar comes a figure of St. Anne (fig. 58), dated to the second half of the 1400s (altarpiece figure no. 2). An iron-bound door wing from 1508 with a wrought-iron minuscule inscription (fig. 87) is signed by Anders Smed, who also made the similar door wing in Kauslunde from 1489 (p. 6370). The Late Medieval Communion table made of medieval brick (fig. 50) must have been built in conjunction with the chancel's eastern extension. From the same time comes a chancel arch crucifix group from the workshop of Claus Berg in Odense (figs. 68-72) and a relief (fig. 56) from an †altarpiece with a figure-rich Calvary scene in the central panel and painted side wings, whose interior depicted St. Peter and the Virgin and Child while the exterior depicted St. Catherine or possibly Our Lady of Sorrows. The (†)altarpiece is presumably made in a North German workshop.

The baptismal dish is a Nuremberg work from the 1500s (figs. 63 and 128), but it came to the church in the mid-1600s at the earliest. The pulpit is from 1580 and is built and signed by Knud Snedker in Middelfart, but was heavily rebuilt in Cartilage Baroque style by the woodcarver Anders Mortensen (figs. 73-81) in 1646. From the original pulpit the framework of the body as well as all frieze and pedestal panels are preserved. Furthermore the southern, fifth bay (fig. 74) is relatively untouched by the Baroque rebuilding and testifies to the pulpit's original appearance of a simple

piece of woodworking in Early Renaissance style. The additions from Anders Mortensen's rebuilding consists of four large panel reliefs depicting the childhood of Christ; framed corner herms; thick, horizontal lists with dentils and sawtooth trim in addition to cherub heads on the frieze projection and heads with hanging cloths on the pedestal projection. The large panel reliefs are modelled after Gerard van Groeningen's series depicting the childhood of Christ engraved by Jan Sadeler the Elder c. 1579, but were presumably known by Anders Mortensen through their republication in Claes Jansz Visscher's *Theatrum Biblicum*.

From the hand of aforementioned Knud Snedker also came a †(?)panel from c. 1590 (fig. 51) presumably from a †confessional and later used as a panel on the south side of the Communion table, but it was removed at the latest refurbishing of the church. The church's two bells (figs. 95–96) were cast by Matthias Bennick in Lübeck in 1596 and 1598, and were both used in other churches until they came to Asperup. The altarpiece from 1648 is a Cartilage Baroque work by Anders Mortensen (fig. 54) with a newer large panel painting (*Christ in Emmaus*) from 1974 by Sven Havsteen-Mikkelsen and a Late Medieval relief in the top panel (cf. above).

The altarpiece is architectonically constructed with a predella, a main section and a top section. The predella has a wide, rectangular panel and projection whose front is decorated with tall reliefs of full body portraits depicting standing angel children holding the symbols for Faith (Fides) and Strength (Fortitudo): a cross and a column. Above this stand free figures of the evangelists Mark (left) and Luke that frame the main section. They serve as caryatids with twisted Cartilage-ornamented bases and capitals, the latter being decorated with masks. The repurposed Late Medieval Crucifixion relief on the top section is flanked by slightly protruding Solomonic columns with Cartilage ornamentation and profiled capitals as well as the figures of evangelists Mat-

thew (left) and John. Dating to 1648, the Asperup altarpiece is Mortensen's second oldest dated altarpiece after the altarpiece from 1647 in Dalum (p. 2846). Likewise, the altar candlesticks (fig. 62) and the oldest chandelier (fig. 94) are from the mid-1600s.

An embroidery belonging to a †chasuble from 1761 has been re-used on a newer chasuble (figs. 64–65). A masonry baptismal niche comes from the second half of the 1700s (fig. 67) and a money box comes from c. 1800 (fig. 86). The Communion set from 1840/41 (fig. 59) is made by the goldsmith Johan Mathias Fredrik Schack Winge in Middelfart. A board listing the parsons of the church (fig. 93) was set up in 1844 and an altar jug made of tin (fig. 60) was acquired in 1849 from the pewterer N. F. E. Sørensen, Odense. An earlier altar painting, a copy of Anton Dorph's »Jesus with Martha and Mary« (fig. 55) painted by Jørgen Christian Schrøder in 1867/68 now hangs on the back of the altarpiece. The hymn boards were presumably hung up in 1875. The altar rail with a cast-iron handrail was set up in 1888. The pews, chancel benches (fig. 49), loose chairs (fig. 88), organ casing and loft (fig. 89), chandeliers (no. 4–5), parson list board no. 2 and the kneeler were all added at the major refurbishing of 1926 (cf. below) and were designed by the architect Thomas Havning (figs. 91 and 134–35); a seven-branched candelabrum was added the same year. The church ship »Cimbria« (fig. 92) was built c. 1937 and hung up in the church c. 1950. The baptismal jug is from 1985. The organ was built in 2004 by Gunnar Fabricius Husted.

Colour scheme. The newer furnishings are in polished wood. The historical furnishings were stripped in 1896 and now stand with only black and gilt ornamentation (so-called 'cabinetmaker's polychrome').

Sepulchral monuments. There is a worn-down tombstone (fig. 98) of the parson Laurids Jørgensen (†1584).